

Vicente Risco

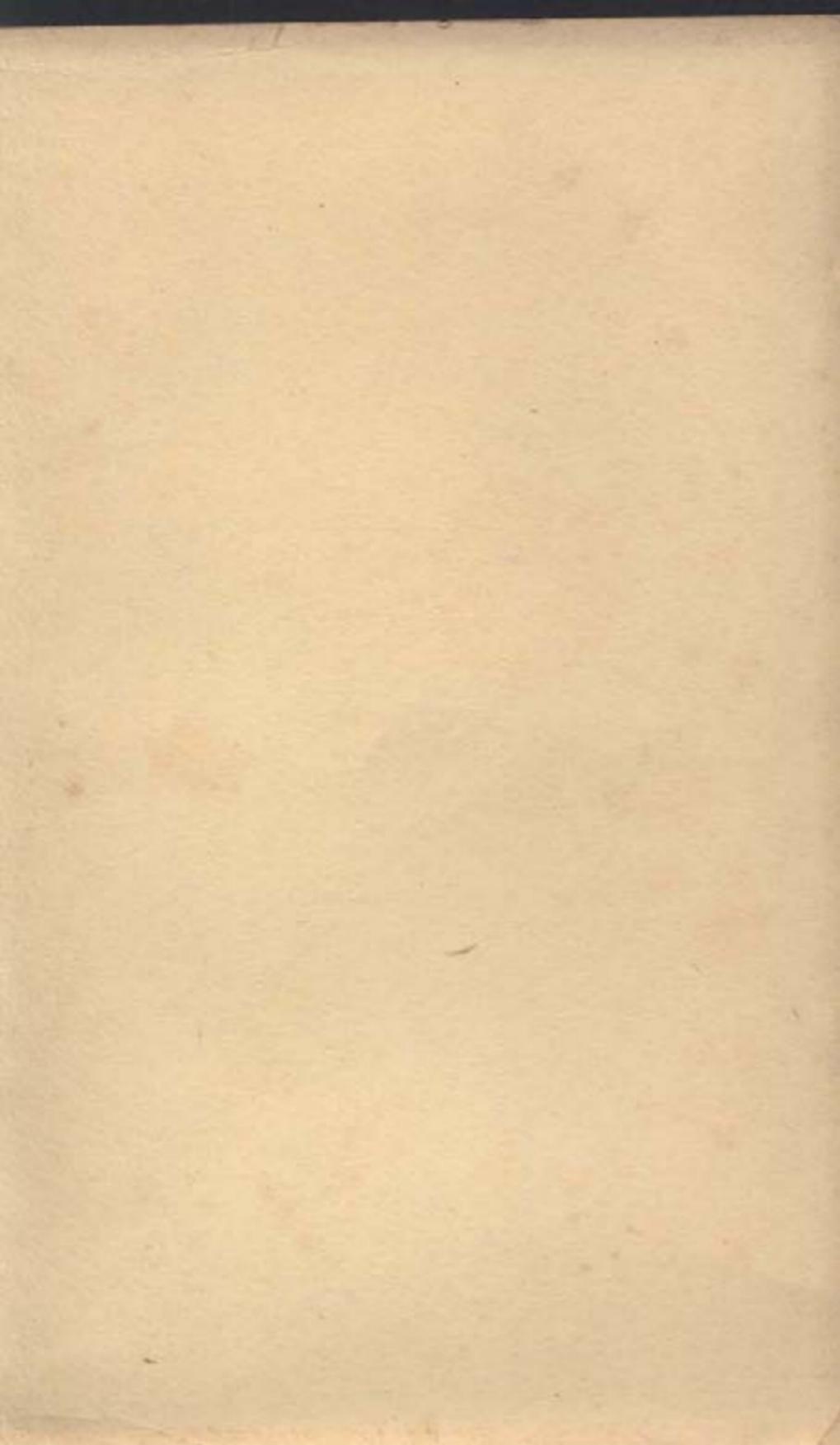
LERIA

TRAS

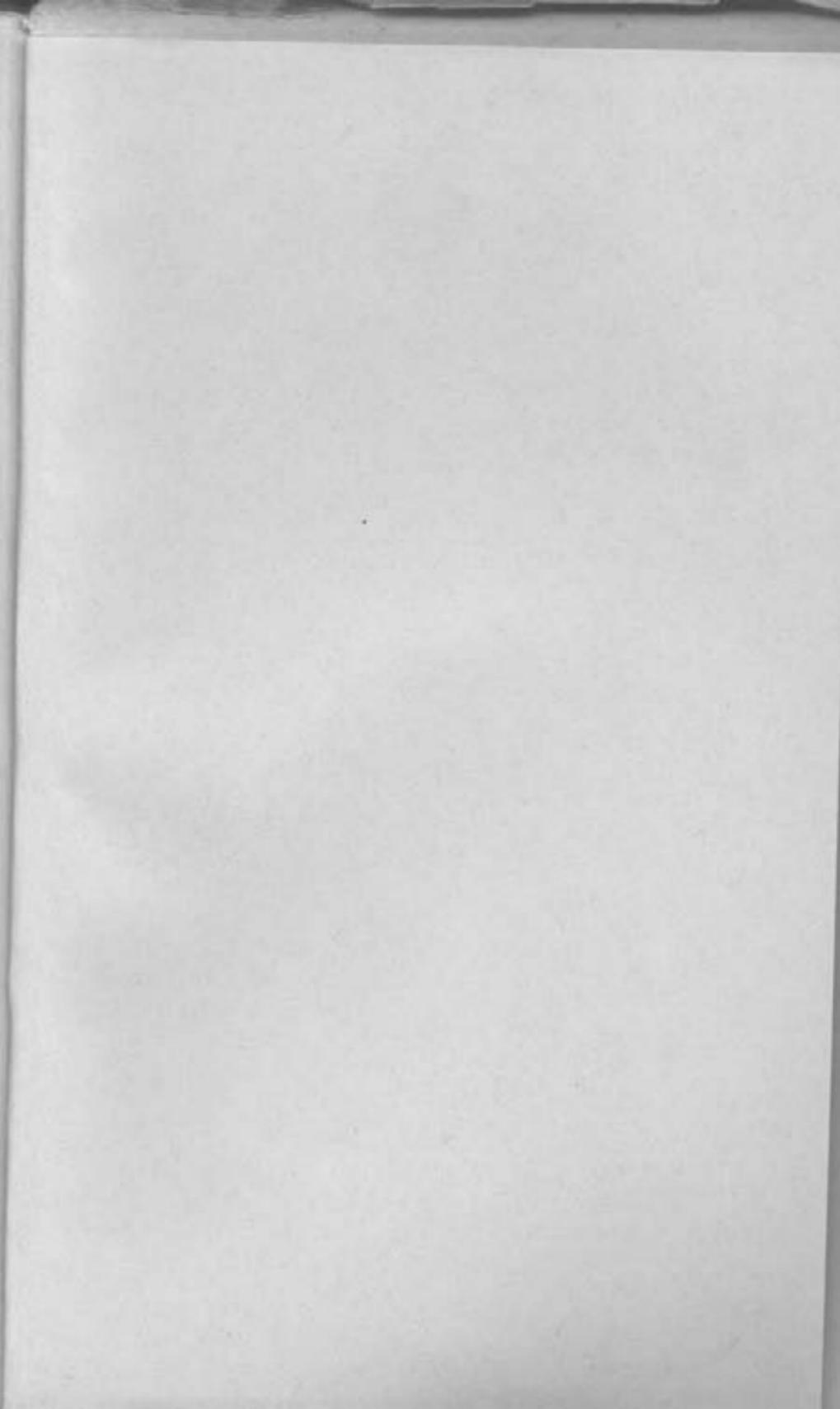
ALBA

GALAXIA

ABRAHAM TROCCHIO

LERIA

THE LITERARY JOURNAL
OF LITERATURE AND ART

COLECCION TRASALBA

3

L E I L A

N.^o Registro 4881 - 60
Depósito Legal VG 9 - 61

24254

VICENTE RISCO

L E R I A

Para Mauro Fernández

Amistad

Vicente Risco

—

GALAXIA

MCMLXI

1840

1840

1840

1840

LIMIAR

SAINI

NESTAS páxinas vai un chisquiño do meu labor de moitos anos—que cadraron no intre en que estaba na forza da vida—feito sen precurar máis paga que a ilusión.

O que val, non hei ser eu quen o tase. Dereito ou torto, o que un quería facer era soerguer o noso espírito, a nosa tradición enxebre, a nosa fisionomía histórica, e defendelas das alancadas do materialismo.

Nesto pende que nestas prosas, nas que non hai modo de fuxir de certo tono lírico, atope o lector unha sorte de trasfiguración metafísica da Terra, na súa misma materialidade, e unha especial preferencia pola xente da aldea — que daquela, polo menos, ainda non era "masa" — e polas súas formas de vida, e xunto co elo, unha repulsa instintiva do "progreso" nas súas formas destructivas. A moi-

tos halles parecer abusivo este espiritualismo, e ainda o esteticismo que goberna o noso pensamento. Nos que así pensen, pode haber certa insuficiencia dialéctica.

Por outra banda, nestes mesmos escritos, coido que se pode observar a cobiza de pór o pensamento galego en comunicación coas correntes do mundo, co intento de vivir o noso tempo ao noso xeito. O qual, supón que non é tampouco mala intención.

En todo caso, quedalle a un a defensa dos indefensos: o humor.

O SENTIMENTO DA TERRA
NA RAZA GALEGA

УЧЕБНИК
ОБЩЕСТВОЗНАНИЯ

I

Airiños, airiños, aires,
Airiños da miña terra,
Airiños, airiños, aires,
Airiños levaime a ela.

Cantiga popular.

Calquera que se poña a estudiala nosa produción espiritual galega, non pode por menos de se decatare dunha nota que, dun xeito ou doutro, repétese nella costantemente. É, máis do que un leit-motiv, o fundo mesmo de todos os pensamentos e de todos os sentimentos da ialma galega. É como a nota grave, sostida, monótona do ronco, sobre da que se deseñan logo os sinxelos arabescos da gaita... I esta nota, que é a nota tónica da afeutividade da nosa raza, a forma propia da nosa saudade, é o sentimento relixioso da Terra. Sentimento esencial do lirismo noso; sentimento que na poesía galega, chega, volta por volta, ós acentos arroubados da mística, ós delirios da paixón erótica, ós desolamentos da más dörida elexia...

Ouvide a Rosalía desterrada, ferida de morriña,
pidir ós *airiños aires* que a traian á nosa terra. Ela
dí, consumida coa febre:

Sin ela vivir non pudo,
non pudo vivir contenta,
que adonde queira que vaia
cróbeme unha sombra espesa.
Cróbeme unha espesa nube
tal preñada de tormentas,
tal de soldás preñada,
que a miña vida envenena.

.....
Si non me levás, airiños,
Quisais xa non me conesan,
Que a febre que de min come
Vaime consumindo lenta,
E no meu coranzoncínio
Tamén treidora se ceiba.

.....
Non permitás que aquí morra,
Airiños da miña terra,
Que ainda penso que de morta
Hei de sospirar por ela.

Ouvide a Lamas Carvajal que, cego e triste,
garda na súa ialma a lembranza da nosa Terra
meiga cuios feitizos foran outrora ledicia dos seus
ollos:

Non sei que encantamento,
que amor, que poesía,
ten este chau garrido,
a terra onde nacín;
nas alboradas ledas,
nas noites e no día,
terás sempre feitizos,
grorias e luz pra min.

Seu nome deprendino
de neno con dilicia,
direino mentras viva
co fogo da pasión;
cando a morrer eu vala,
o nome de Galicia
direino misturado
co nome do meu Deus.

Amor grande, subrime
que o corazón encerra,
tesouro de infinitos
recordos e pracer:
encantamento dolce,
o amor da nosa terra
decote con nosoutros
camíña hastra morrer.

E nos admirabres *Queixumes* de Pondal, eis
como fala, lonxe da Terra, o bardo Tomil can-
tando "os suidosos recordos da doce Finián":

Os nobres fillos dos celtas
Elle doce recordar
Os eidos da doce patria
Cando en terra allea están.

Amado dos nobres celtas,
Vello pinal de Froxán;
Os teus arbres, xa encurvados,
O vento fai rebramar...

...
Amado dos nobres celtas,
Vello pinal de Froxán;
Os nosos antepasados
Compañeiros da túa edá.
Non lonxe de tí repousan,
Mais nunca despertarán;

E os seus sepulcros antigos,
Alumbra o branco luar.

Fala a doce Rentar, morrendo de saudade:

Ou terra de San Simón
De Nande, vizosa terra;
Morra eu primeiro sin verte
Antes que de tí me esqueza.

E o bardo Gundar, dirixíndose ó seu val ná-
tivo:

Salvaxe val de Brantúa,
En terra de Bergantiños;
Ou val amado dos celtas
E dos fungadores pinos:
Cando Gundar probe e escuro
Sea deste mundo ido,
No teu seo silencioso
Concédeelle, val amigo,
Sepulcro a modo dos celtas,
Tan só de ti conocido.

Añón, aquil aventureiro, aquil nómada, aquil
tolo romántico, más poeta cecáis na súa vida que
nos versos, cantaba tamén:

Ai! esperta, adourada Galicia,
dese sono en que estás debruzada;
do teu rico porvir a alborada
polo ceo enxergándose vai.

Xa cantando os teus fillos te chaman,
e cos brazos en cruz se espreguizan...
Malpocados! o que eles cobizan
é un bico dos labios da nai.

Dese chan venturoso arrincado
pola man do meu negro destino,

hastra mesmo soñando maxino
eses campos risoños cruzar...

De tí lonxe, querido corruncho,
eu morréndome estou de amargura,
como a froita que vai xa madura
e entre as silvas o vento a guindou.

;Teño envidia da libre anduríña,
que ahí chega por todos os maios!
;Teño envidia das nubes e raios,
que o Sudeste a esas terras levóu!

A tí voa entre ardentes salaios
sobre as trémulas alas do vento,
a saudade do meu pensamento
que de cote crevado está en tí,

Por diversos países que eu vaia,
tí serás miña doce memoria...
;Mesmo entrar non quixera na groria
sin primeiro pasar por ahí!!!

Igual falan os modernos.

Ramón Cabanillas, o noso meirande poeta,
canta este amore en verbas acesas:

Lévame, meu carro, leva,
pola meiga terra nosa
que a miña alma saudosa
lonxe dela non se afai.

;Roda polos nosos eidos.
Anque hai lama no camiño;
¡é túa terra, meu carriño,
i a terra dos meus abós!...

E noutra parte:

forza misteriosa. E na volta ó lar énchense os nosos desexos. Os galegos non temos a luz da esperanza diante de nós, témola detrás de nós, enriba do pazo ou da chouza onde nascemos. As mifias raíces non son fios; son chicotes que non me deixan tan xiqueira sair da terra dos meus abós."

Mais non son só estas verbas expresas. Toda a produción literaria galega está chea de evocacíos da aldea; cada un lembra enternecedo os seus eidos familiares. É costante a evocación concreta deses sitios nas páxinas dos escritores, e non digamos xa na poesía popular. Deiquí a frecuencia en Rosalía, en Pondal, en tantos outros, desas enumeraciós de nomes de aldeas, de ríos, de montes, de leiras, que o amore fai ensartar nun verdadeiro *canto adámico*...

E nos pintores, igual. Ollai a emoción relixiosa coa que están pintados eses piñeiros do Castelao, eses seus toxos frolecidos, eses seus lonxes húmedos de río ou de val, eses seus ceos neboentos. O mesmo amore nas casiñas aldeás e mariñeiras que tenramente pinta Carlos Sobrino, e nos anacos de paisaxe do impresionista Imeldo Corral. É ainda o mesmo misticismo o que pón nas esculturas de Asorey a máis enxebre expresión da Raza, i o que fai que aló en Madrid, o arquitecto Antón Palacios se lembre das nosas pedras románicas, tan cheas da ialma da Terra.

Un sentimento que de tal xeito penetra toda a nosa produción espiritual, non podía por menos

de chamar a atención dos extraños. O que en termos máis atinados falou d'el foi un gran español que non é merecente do esquecemento no que o teñen: Don Emilio Castelar. Este home de Estado e polígrafo andaluz, apesare de ser orador, apesare de ser hegeliano, apesare de creer na filosofía da historia, sóponos comprender. No verboso prólogo que puxo ás *Follas Novas* de Rosalía, hai cecáis más ideias que en todos os seus discursos xuntos. E vede o que di nel:

"O certo é que esta terra falta de coor — Castelar participou coma outros tantos iberos e mediterráneos do prexuicio de que as terras do Norte, ás que Rubén Darío chamou "terrás de brétema", i en xeneral as terras atlánticas, non teñen coor nin lumiosidade; abonda contra deste prexuicio co que dixo Taine falando da pintura nos Países Baixos —, inspira ós seus fillos unha paixón tan acesa que xa rai a fanatismo... Talmente as formas da paixaxe se imponen ós seus sentidos, ós seus sentimentos, á súa concencia, a toda a súa alma, a todo o seu ser, que, ó arrincalo deli, desarráigano coma se fora un arbre... Hai razas de tal xeito xunguidas coa súa terra que ó soparalas, soparades dous termos dunha entidade, a alma i o corpo, e concluídes coa súa existencia... Existen razas nómadas, pro hai outras ás que endexamáis soparariades do territorio onde nascen e que se apegan a il como a carne ó óso. Estas son as razas que sufren do mal do país, chamado en grego "nostalgia", mal horribel, que concluye case que sempre coa morte... E o amore ós fogares que agarimaron os afeitos i as paixós a cuio impellimento xuntouse o sangue i amasouse a carne do corazón... Por eso os cantos galegos son coma os dos pobos obligados pola súa latitude e polo seu clima a se pecharen

en si mesmos i a relacionaren os fenómenos do Universo cos afeitos i as ideias da alma."

Nótase ben que o pensador ibero escribiu ésto non querendo que ninguén se deprocataste do asombro que tal disposición espiritual dos galegos, esa lei ó torrón, lle causara, e que ó seu pesar trasparentase nas súas verbas. Cóstalles traballo comprendelo i espricalo. É que o ibero é alleo ó senso da Natureza e nin tan xiquera sabe ollar a paisaxe. En toda a literatura clásica castelá, cáseque non hai un eixemplo de que se lle chame a un arbre polo seu nome. Pra eles, un arbre, de calquera clás que sexa, non é máis que *un arbre*. Aínda máis: os castelaos son místicos por desapego á terra. Pódia que sexa porque á súa terra se lle non poda querer... Buscan as campías do ceo porque son áspras e duras as que teñen na terra. En troques, cecáis por eso hai en Galicia tanto descreido: nonos compre tanto como a eles buscalo ceo, tendo unha terra como a que temos, unha terra que nos agarra e nonos bota de si coa súa fosquedad, como as terras áridas.

Amore á terra, morriña e saudade... É o noso patriotismo *vexetal*, berre o que queira Péladan. Galicia non é, non pode ser nunca unha abstracción; é pra nós *A Terra* por antonomasia, mais é a Terra ésta, material, que se vé, que se óle, que se apalpa, os eidos éstes, estas herbas, estes arbres, este ceo, este mar... Terra espiritualizada polo noso amore. Terra santa e bendita de que fomos formados.

II

La terre marque d'abord sur l'homme
l'ascendant chthonien.

J. Pelecan "Typhania".

Dende Taine, dende Ritter, dende Montesquieu, é unha verdade admitida a influencia da terra no home. Pro cicáis ningún pobo tivo como o pobo galego a concuencia, e máis ainda, o sentimento, o *pathos* desta influencia. Algúns xa emprincipiamos a poñer este sentimento como principio dunha ética e máis dunha estética.

Mais, asentado o feito en todo o que vai diante, ¿qué é o que ten a nosa Terra pra nos enmeigar dese xeito, qué feitura espiritual é a da nosa Raza pra que sinta de tal xeito o feitizo, qué clás de relación se dá antre as dúas, pra que done tan pelengrino resultado? Pra un miolo galego non pode haber tema máis tentadore...

Quixen eu espicare esta lei que lle temos á nosa Terra, este noso sentimento fundamental, como a *emoción do sedentarismo*. Efectivamente, nós somos un pobo de labradores, un pobo que vive dos froitos do chao, que gasta a súa vida no traballo da terra e que está por elo firmemente

apegado á ela. Hai en nós como unha tendencia a nos confundir coa Terra. Outros pobos, ainda agrícolas como nós, axúntanse en grandes centros de poboación; nós, ó ríves: espallámonos pola campía adiante, en aldeiñas, en casopiñas isoladas, en lugariños pequenos que se esconden nas encañadas, nos recantos dos vales, atrás dos arboredos, nun recuncho calquera; nas vilas, as hortas e as viñas meténtense por antre as casas; cáseque non hai vilego que non teña aldea e que non vaia á ela... Eiqui, o home vive lonxe do home, pro sempre perto da Terra. O pobo galego é o eixempro máis vivo de sedentarización rural.

Ora, o noso sentimento místico da Terra pudera vir, sen máis nada, do noso ruralismo, da nosa vida agrícola; pudera non ser outra cousa que a emoción do sedentarismo. I ainda así, sería un sentimento místico. O sentimento místico define dun xeito xeneral, coma o sentimento da dependencia, i a nosa raza sinte fondamente a súa dependencia da Terra... Misticismo materialista, patriotismo menos áinda que animal, si se quiere: mais nós sabemos ben coma ésto se pode trasmuntar nos máis outos valores ideaes...

Pro, a emoción do sedentarismo non chega pra espicalo noso sentimento da Terra. Primeiramente, a Terra, na nosa convivencia a cotío coa ella, impõe a nós doutro xeito, áinda, que o da dependencia material: impónsenos estéticamente, impónsenos pola súa beleza. Sentimos fondamente

os galegos a beleza da nosa Terra i este sentimento crea en nós o sentimento da paisaxe, o sentimento da Natureza que distingue ós nosos artistas dos artistas iberos. O sentimento da Natureza dánolo esta Terra, a nosa Terra. Si ela é pra nós a Terra por antonomasia, é pra nós tamén toda a Natureza: a Natureza que se fai superior a si mesma neste anaco, coma que divinizándose nel, realizando nel o Paraíso, ostentando eiqui, máis outa que en ningures, a inspiración de Deus, que foi conosco máis artista, por máis benigno e paternal... Esi Deus revélase a nós na nosa Terra pola fermosura e no agarimo coidadoso.

Ainda non é esto todo. Logo, hai en todo o que levamos estudiado: no noso ruralismo, no noso sedentarismo, no noso sentimento da Natureza, a sobrevivencia indudábel dunha emoción ancestral. Eu penso que é a emoción sagrada dos primeiros abós celtas que eiqui chegaron, diante do encantamento da Terra meiga que eiqui os prendeu pra sempre... Unha emoción que fai caer de xoenllos, coma quen sinte palpábel a presencia dos deuses, coma quen antrevé o *Gwyn-fyd* cos ollos da carne... I esta emoción talmente se plasmou nas súas almas primitivas, que éstas gardaron xa pra sempre aquil deslumbramento i aquil amore que eles nos trasmitiron no sangue coma un heredamento espiritual, que vive na lembranza escura da Raza.

Nós temos ainda un pouco da alma pagana

daqueles abós que coñecian i adoraban as chtónicas potestades, escultoras da ialma dos pobos; aquelas misteriosas *Matres* galegas, aquela escura e sublime TELLVS, á que Caio Sulpicio Flavo, celta latimizado ou romano enmeigado por ela, pola Terra galega, dedicou un ex-voto...

"É un panteísmo de absorción—escribe Unamuno—. I os fillos desta terra veneran ás benditas ánimas do Purgatorio, creen en pantasmas, agoitos e bruxerias, lémbranse dos seus mortos, que vagan polos eidos e veneran ós arbres. O paganismo que en ningures morréu, senón que se fixo bautizar, cristianándose máis ou menos, latexa ciuí máis vivo que noutras rexións españolas, seica porque o antepasado do galego, un celta, tiña unha mitoloxía naturista que non tiña o beduíno, abó do castelao, o ibero rexo..."

Eis a rama pagana i ancestral do noso sentimento místico da Terra...

Pro aínda hai máis. Hai no presentimento-panteísta, a concencia escura dunha gran verdade: A nosa raza veu de lonxe, mais se primeiro se fixo filla da Terra por adopción, boxe éo por consanguinidade, éo no sangue e na ialma. A Raza é boxe filla da Terra. Consérvase pola convivencia nun terreo; non somentes pola convivencia dos homes os ús cos outros, non soio pola mistura de sangue antre os homes: máis ben pola convivencia coa terra, cos seres dos tres reinos. A Terra é a segunda placenta onde estamos sendo formados,

namentras que nela vivimos. O noso corpo é un anaco dela, porque dela saca o alimento que lle dá carne e sangue: ela está en nós, nas nosas veas, nos nosos ósos, nos nosos miolos... Ela está na nosa ialma e no noso entendimento, que dela veñen, que dela son fillos, coma o corpo o é. Ela enche de imaxes o noso interior, i ese como alimenta ó corpo coas especies físicas, tamén alimenta á ialma coas especies sensíbeis. Pertencémoslle en corpo i alma...

Sagrada Terra galega, amasada coas cinsas dos nosos abós, co suor e co sangue dos nosos irmáus, relicario das nosas lembranzas. Terra onde semetamos nosas espranzas todas, santa Nai que nos fas o que somos ó estarmos feitos da sustancia túa: pra Ti o noso alento, o noso esforzo, o noso amore...

III

Aquesta terra amb tot le que s'hi eria
es ma patria, Senyor, i no podria
ésse ser també una patria celestial?

Johan Maragall.

Sentimento da Terra: morriña e saudade...
Mais a saudade é tamen a *cobiza do lonxe*...
Entón?... Si: pro o sentimento da Terra i a cobiza do lonxe danse na nosa ialma tan entretocidos, tan envolveitos que nonos podemos soparar. Pra pór en craro este misterio, compre que afondemos un pouco na orixe trascendental da saudade.

Un vello texto da India di: "O Desexo nacéu primeiro, e foi a primeira semente do Espírito. Il produciu unha soparación, unha corda tendida..." Eis a ideia que estaba xa nas nosas orixes arias, a ideia que, máis ou menos crara, está na ialma das razas loiras do Norte de Europa, a ideia que latexa no fondo de todo Romantismo.

O home é un desexo descido no mundo da corporeidade. A nosa vida non é máis que este desexo, debaténdose pra se realizare. Deiqui a Cencia, coa que queremos orgaizalo mundo e facelo entrar inteiro adentro de nós, polo coñecemento; deiqui a Arte, coa que creamos mundos

novos; dequi o Amore, co que compretámola nosa faltosa individualidade; dequi a Relixión, coa que intentamos chegarnos a Deus.

Desexo de vivir, de chegar ás cousas, de nos meter nelas, de atopala súa ialma... Este desexo doumos carne mortal, doumos órganos pra o noso contauto coas cousas, pra alcendela cobiza de nos meter nelas, pra tomar concencia de nós mesmos ó atopar en cada unha un valado que detén o noso desexo, a corda tendida do poema védico... Primeiro a soparación, a distancia, o valado, o impedimento, o límite, o río; e consiguientemente, o esforzo pra a unión, pra o achegamento, pra a insoparación, pra o vencimento, pra a libertade, a ponte. Coa concencia de nós mesmos (soparación, isolamento), nasce a Espranza da unión, da confusión coas cousas. A meta suprema da espranza, os indios chámalle *Moksha*, que quere decir a un tempo: libertade e unión coa esencia eterna de todas as cousas: Deus.

Deus é a luz da Espranza acesa diante de nós.

I agora, eiqui estou eu, auto-esfinxe desolada das interrogacíós que a si mesma se fai... Esta saudade, esta sede, este non sosegar, esta cobiza do lonxe, este amore... Pro, non é este amore, este mesmo amore que se quixerá ceivar fóra do mundo e da materia, non é il mesmo o que nos retén eiqui, o que nos xungue ás cousas deste mundo, sen nos deixar que as deixemos, o que entraba a nosa libertade? Non é il o que nos fai abrazar perdidos

de saudade coa Lembranza? Pois logo, qui é esa cobiza do lonxe? De qué lonxe, senón deste lonxe que está tan perto de nós?... O auto-Edipo non dará resposta namentres teña na ialma tanta soberbia como tén...

Mais Castelao, interpretando craramente o que nos pasa, di: "Os galegos non temos a luz da esperanza diante de nós, témola detrás de nós, enriba do pazo ou da chouza onde nascemos"... Deus é a luz da esperanza acesa detrás de nós... El non é o amor de Deus a perfección que en si mesmas teñen todas as cousas, non é ese amor o agarimo da nosa Terra, do noso Lar? Logo, non temos sempre conosco a súa Presencia inefábel?... Sómentes é a nosa soberbia a que nos leva a buscalo no lonxe, en todos os lonxes do tempo e do espacío, da razón e da utopía.

Deste xeito sentimola presencia evidente de Deus na nosa Terra, que se nos fai sagrada, como unha eirexa, porta da eternidade, tabernáculo da Gracia de Deus feita beleza. Os celtas, nosos abós, non erguián templos de pedra coma os orientaes: a Terra era o seu templo... Terra que sería ceo, se fora eterna... Eu sei que, coma Rosalía, se me vira no ceo, choraría de saudades pola miña Terra... Non poder levar comigo aquela fonte, aquil carballo, a nogueira, a casopiña, o río, o muiño, a sombra húmeda dos amieiros... Terse que soparrar de todo ésto pra sempre: cecáis chegar a esquecelo... Ai, non. Esquecelo non, que a lembran-

za é a esencia da ialma, i esquecer é deixar de ser; un algo que se esquece é un pouco de alma que morre... Esquecelo non; cecáis máis ben, o ceo será o soño de vivir eiqui sempre, a eternización na lembranza eterna da Terra nosa. A memoria é o órgao da eternidade, e non hai máis espranza que a espranza de non esquecer... Témola luz da espranza na lembranza mesma: xa non hai diferencia, i a cobiza do lonxe é somentes cobiza da concencia total desta suprema identidade.

Eis a arela mística da Raza galega. Aló, no máis fondo da ialma, cada un de nós, reza a Deus o seu rezo de homildade. El está perto de nós, humanizado polo seu divino amore: os labregos contan de cando El andaba polo mundo, por este mundo que é a nosa Terra, e descobren nela, eiqui i eli, *as paradiñas de Noso Señor*.

Anda antre nós, na piedosa lembranza, a padricular o eterno mandamento.

Mais sen que entremos nas profecías, eis a significación do noso sentimento da Natureza: A reintegración do home na Terra, despoixas que os excesos delirantes dunha civilización artificial o tiveran por moito tempo arredado dela: o deixármos dos soños de grandeza que levan de cote ós homes a ergueren novas Torres de Babel: as Torres materiaes da Mecánica e máis as Torres espirituales e sociaes da Utopia, destinadas todas, as unhas i as outras, a se esborrallaren no chao, enterrando no seu cascote a soberbia dos que as ergueran; a volta do Fillo Pródigo ó seu lar.

Todas as convulsiós étnicas e sociaes, o non acougaren os espíritos, os sinos todos dos nosos tempos, indicando o afundirse dunha civilización que quixo ser de semi-deuses e ficou sendo de formigas, teñen dentro de si a necesidade dunha volta á Natureza, que se fai sentir dun xeito imperioso e ineludibel. É a chamada da Terra, é a Terra que chama por nós no noso mesmo sangue.

Siga ó redor de nós, a cega soberbia dos homes a erguer Torres de Babel: Ogallá que os galegos ergamos ainda a nosa; ogallá que axudemos á que cecáis van erguer os pobos atlánticos. O imperativo da Terra preservarános da suprema impiedade, e os que poseámola alma da Raza, endexamáis tentaremos de escadalo ceo.

O que entenda, que entenda.

1920.

DO FUTURISMO E MAIS
DO KARMA

DO TURISMO E MAIS

DO KARNA

... e o que é que se pode dizer de Portugal? O que se pode dizer é que Portugal é um país que tem sempre tido uma grande tradição cultural, mas que também tem enfrentado muitos desafios ao longo da sua história. O que é que se pode dizer é que Portugal é um país que tem enfrentado muitos desafios ao longo da sua história. O que é que se pode dizer é que Portugal é um país que tem enfrentado muitos desafios ao longo da sua história.

Escribiame hai pouco Teixeira de Pascoaes, falando das correntes intelectuais de Portugal: "Uns queren tudo destruir, outros tudo conservar; futuristas ou integralistas"... Outro tanto acontez un pouco en todos lados, no dia de hoxe, e, o que pode que sea pior, outro tanto, se cadra, aconteceu sempre, embora en certos tempos con más intensa e más grave tensión. O que chaman tradición —pra min tradición non é más que o desenvolvemento normal dunha cultura— sempre tivo nemigos; as forzas de disolución social estiveron de cote loitando, e o que pra elas é más grave, colaborando coas forzas cohesivas, centrípetas, o qual non é extraño, pois é un feito que por fin, toda loita é unha colaboración, e todo trunfo unha transixencia co vencido. As porfías dos homes desenrólalanse adentro dun estreito circo de condicionalidás que os salva, en cada caso crítico, do derradeiro e más exposto centrifugismo. Quéreo

deste xeito a economía da natureza, e a súa conxénita polaridade que se dá áinda adentro do mesmo espírito individual.

O dito non é máis que unha das apricaciós do que expuxemos no traballo que adicamos ás ideias de Hermann Keyserling, tocantes á que a vida universal—sen que esta vida sea, se cadra, unha entidade en si mesma—busca sempre, non precisamente o míñemo esforzo, senón unha sorte de tensión meia, o camiño máis doado.

O que é, é que, propiamente falando, pode haber pasatismo, mais non hai nin pode haber futurismo.

Efectivamente: é certo que o pasado xa pasou, mais foi, é un feito, e por máis voltas que lle dean, xa non pode deixar de ser; non podemos impedir que forá como foi. Os feitos son irrever-síbeles.

En troques o futuro é pra nós como si nono houbera. Temos que distinguir antre o futuro que nós pensamos, e o futuro real, que ainda ha vir, e non sabemos como ha ser, áinda na parte en que tal futuro ha ser obra nosa. Aínda ese pode non ser coma nós queremos. Nós podemos ter agora, non hai duda, intencíós fixas, precisas, definiúdas, pra realizarmos no porvir. Mais non sabemos si o futuro mesmo, nonos vai traguer intencíós novas, cecáis opostas ás que agora temos.

O pasado é noso, é cousa xa realizada, xa feita, ninguén nolo pode quitar. O futuro, en troques, pódenos fuxir das maus.

En realidade, nin hai, nin pode haber futuristas, porque se non pode ser partidario do que non existe, do que se non sabe o que é, o que vai ser. Por eso todos os futuristas, unha de dúas: ou son sinxelamente amigos da destrución, ou son en realidade *presentistas*, que queren proyectar no porvir o presente, ou o presente naquelo que se arreda do pasado, ou unha escolma deste presente, ou unha eisaxeración de todo ou dunha parte do presente.

Porque non podemos surtir do presente máis que pola lembranza ou pola espranza, que veñen selos dous elementos da saudade, "cobiza do lonxe" — como lle chamou Viqueira — en ámosos sensos. Mais resulta que, idealmente, non podemos vivilo pasado, nin podemos vivilo porvir, mais que coas ideias do presente. Interpretámolo pasado coas nosas ideias de hoxe: agardamos do futuro a realización das nosas ideias do istante actual. Mais veleiquí que mañá, esas ideias han ser xa outras. Non podemos ter agora ideias futuras, coma non podemos vivir realmente o futuro máis que cando veña, cando se faga presente.

Non podemos vivir realmente o futuro máis que en adiviñación ou profecía. Non hai máis cencia do futuro que a astroloxia xudiciaria e similares, as cencias apotelesmáticas e diviñatorias. Mais éstas non todos as teñen por certas, e áinda os casos de prescencia ou videncia do porvir, non serían casos normás, senón isolados e esporádicos.

Idealmente, tampouco podemos vivir o futuro máis que en conxetura, en espranza, en intención. Conxetura que se pode trabucar, espranza que se pode esvaír, intención que se pode virar. E ainda o que asína vivimos non é o futuro, senón o que nós supomos que ha ser, ou queremos que sea o futuro.

Porque non somos ainda o futuro. Sómoso noso pasado, e se cadra sómoso pasado todo da terra, e do Universo inteiro. E ainda ese pasado é o que ha ser porvir, polo menos, o que o ha facer. O pasado é o criador do futuro. ¿Quén sabe si o porvir todo non estaba xa no comenzo, na *panspermie* orixinal? ¿E antes do comenzo, non estaba xa, dende sempre, no pensamento de Deus? Suprime a Deus, e a vida toda do Universo, o porvir da terra e do home, había estar ainda en potenza na sumidade da nebulosa orixinaria, ou no que a sustituía na vosa reperzentación do comenzo, ou no fondal da eternidade, se pensades que non houbo comenzo.

O pasado é a *preformación* do futuro. Canto hai e canto ha haber, non é máis que o desenrollo das *protoformas* pasadas. O que é e o que ha ser é secuencia do que foi, e tal cousa acontez porque enantes aconteceu tal outra. Por que non hai, nas causas segundas, propriamente, creación, senón transformanza: aparecimento de novas formas do mesmo sustrato sustancial. Eso é a vida, a Evolución Criadora, e canto hai é creación da vida.

A vida é desenrolo, esencialmente, e o seu modelo é o arbre. Aínda o home é esencialmente un arbre: no seu corpo ollámola disposición arbórea das veas e dos nervos, asunto do que outro día temos que falar. Este feitío vexetal da vida, aínda nas súas formas superiores, nas que recibe a infusión do espírito, foi o que fixo pensar que a raíz da *mandrágora* podiase trasformar en home. O arbre é aínda o símbolo da castimonia, da raza, e o home leva este simbolo adentro de si. A natureza amostra de cote ó home o camiño reuto, asegún aquil dito de De Maistre, de que o home é sempre advertido do que lle convén saber.

E nós nacemos xa cun futuro herdado, un futuro que nos foi preparado polos que viviron antes que nós. E nós mesmos, no noso pasado e agora mesmo, e obedecendo en gran parte ó pulo hereditario, estamos axudando a criar o noso futuro, incoscentemente, sen nos decatarmos e sen o querer.

Veleiqui o que chaman o *karma*: suma dos feitos dos nosos devanceiros, e dos nosos propios feitos, que levamos, queiramos ou non, coma un pesado fardel enriba do lombo: o pasado á gravitar nas nosas costas. Non podemos botala contadas seqüenzas que no porvir pode ter o máis pequeno dos nosos feitos. O cristiano sabe que pode ceibar a súa ialma do *Karma individual*—o pecado e o seu castigo—gracias á penitenza; mais ningúén pode fuxir ó *Karma cósmico*, nin ó *Karma social*.

Como nós recollemos o dos nosos abós, os nosos fillos e os nosos netos han recoller o noso. Pode a decadenza nas culturas ser un feito natural, como a ancianidade do home, ou o outono do ano, mais as súas formas en cada caso, son Kármicas.

Veleiquí coma o futuro ven do pasado. En realidade, o valor todo que damos ó pasado non pende máis que neste: o futuro está xa esencialmente no pasado, como *preformación* e como *Karma*.

Deiquí sacamos dúas verdades importantes:

1.º Precisamente de ser o futuro *función* do pasado, ven o que o futuro señá, ata certo punto, previsíbele e calculábele, previsión e cálculo que se funda no estudo do pasado, o qual sempre ten que ser tido en conta. Efectivamente, os homes cando van emprender calquera cousa, teñen que botar de conta que a natureza ambiente por unha banda, e a natureza humán pola outra, hanse seguir portando como fixeron ata hoxe. Se este cálculo crebara, non habería obra posíbele.

2.º Que a oposición pasado-futuro, é ainda unha falsa oposición, como a oposición cultura-natura. Responden as dúas no máis fondo, a unha concepción filosófica dogmática e pre-kantiana, unha trabucada concepción espacial do tempo coma sucesión: e pra nos ceibarmos dela, pra nos ceibarmos, a unha, do pasatismo e do futurismo, témonos que acoller a unha concepción bergsoniana do tempo coma duranza.

1926.

NÓS, OS INADAPTADOS

200CAT.11.DA.1 27.201

Logo fará trinta anos—non faltan máis que tres—que eu esto escribín. Foi unha situación especial, pra presentar “non frente a, senón diante de a xente moza que ven atrás de nós na renacencia galega, certos supostos viventes no cerne do sistema de coincidenza dos homes do meu tempo”. Recentemente, díxose, lembrando este escrito, que eu non debera ter pluralizado nesta exposición, coma fixen xa dende o titulo, o qual quer indicar que aquil “sistema de coincidenzas” non existía realmente, ou polo menos, non era tan cumprido como eu supuña, e que a confesión de sermos “inadaptados” non debía ser referida máis que a min... Non teño incomenmente en asumir eu solío toda a responsabilidade por inteiro. Algunha vez, latricando cos amigos, teño dito que se volvera dixir unha revista, non se había chamar “Nós”, senón “Eu”, e así, ninguén quedaba “comprometido”... nin eu.

Non me había costar moito traballo sostener hoxe todos e cada un daquiles "supostos", ainda aquiles dos que non estou tan seguro como daquela... Moito me había axudar o que hoxe andan a decir todos, por ahí, de *afundimento dos valores*, de *crise da civilización*, da *tráxica situación do home no mundo*, da *falta de sentido da nosa vida*, da *perda da imaxe do mundo*, e demais tópicos dos que xa estamos cansos e aburridos, por máis que teñamos que confesar que semellan ben certos... Cando eu escribin o que ven logo, era cando os movementos "de vanguardia", nos que andabamos metidos—supón que, agora, non será trabucamento o plural—movementos que aquí, interpretaban os máis, trabucadamente, en senso optimista.

Mais, qué lle pode interesar á xente, o que un pense ou deixe de pensar? Pasaron moitos anos, e o mundo deu as súas voltas. Os puntos de enfoque e os motivos que un ten pra falar deste ou daquél xeito, xa non poden ser os de entón. Os feitos van por onde camiñan, sen lle dar gran tino ós homes. Non val andarmos mallando sempre o mesmo grao.

Ora, como este escrito xa foi coñecido e comentado, déixoo ir como está.

I

Eu caracterizaría aos homes do meu tempo, preocupados polas cousas do espírito, decindo que eramos—e somos—os auténticos *vencidos da vida*. Moito más vencidos do que Eça e que Ramalho. Insatisfeitos, non conformistas, de cote rebeldes. Vencidos da vida por *inadaptados*.

O problema dos inadaptados é un dos grandes probremas das decadenzas. Hai neños tempos de economía, de política, unha chea de naturezas extremamente delicadas e coscentes, depositarias das más depuradas esencias da cultura, que embora non sexan dispreciadas nem perseguidas, embora se vexan mesmamente agarimadas e axudadas, non se poden sentir solidarias co camiñar histórico do momento. E son os malcontentos, os dificeis de gusto, os dispreciativos, os disgustados de todo, os que andan á precura das cousas lonxanas, estranhas e requintadas, os anormais por supernormais.

O tipo deuse adoito na fin do século derradeiro, e atopóu cecáis a máis nídia expresión literaria no Des Esseintes de Huysmanns. O tíduo da novela de Huysmanns dio todo: *A rebours*; porque eso é o que son os inadaptados, os que van á contrafio do seu tempo, os que non acaen cos

seus contemporáneos. Des Esseintes é realmente un chiflado, porque evidentemente a eisaxeración do tipo pode ser morbosa, mais por máis que sexa un chiflado, non perde endexamáis a nobreza.

Citei a Huysmanns atergo, porque foi un dos nosos mestres. A nosa cultura de autodidactos, formada coma Deus ben quixo, lendo libros e libros conforme nos viñan ás maus, se ben uns turraban polos outros, fixose principalmente en libros franceses. O francés era daquela a única lingua extranjeira que coñeciamos ben, anque naquel tempo da nosa mocedade, por eiquí en Galiza, a máis moda era o inglés. Nós sabíamos algunas verbas inglesas pra misturarmos na conversa, por moda, naquel tempo en que a derradeira expresión da elegancia da nosa Terra, eran os empregados do Cable de Vigo.

De Inglaterra, liamos, en traducións, a Ruskin, Carlyle, Swinburne, Rosetti, e dos escritores de lingua inglesa, por riba de todos, a Edgar Poe. Mais xa digo, as nosas lecturas predominantes eran francesas: en poesía, Baudelaire, Verlaine, Mallarmé, Rimbaud, Laforgue; en novela e conto, Huysmanns, Peladan, Jean Lorrain, Rachilde; na crítica, Remy de Gourmount; no teatro, Maeterlinck. Aínda neste, tiñamos a Ibsen e máis a d'Annunzio, único italiano que entraba na nosa preferenza. Os nosos filósofos eran Nietzsche, e algúns místicos que nos descobría Maeterlinck, como Ruysbroeck o ademirábele, Novalis, Emerson, Ernesto Hello.

Despoixas procurabamos outros escritores más raros áinda: León Bloy, o Conde de Leautremont. Dos exóticos, Omar Khayyān de Nischapur, e más tarde Rabindranath Tagore. Hespañol, moi pouco: Ganivet, por riba de todo, e os primeiros modernistas; dos portugueses, Eça de Queiroz, Lopes Vieira, e principalmente Eugenio de Castro; algúns catalás: Maragall, o Xenius da primeira época, o esquecido Diego Ruiz. De América, Rubén Darío e algúns arxentinos raros que non lembra ninguén.

O noso espírito zugóu desas fontes unha ideoloxía vaga, non ben determinada, cecáis contraditoria, que entróu en nós fondamente e pra sempre, e pouco e pouco, pasenxadamente foi collendo corpo e determinou o que habiamos ser, pensar e sintir.

Cultura propia pra introvertidos, filosofía de abstractores de quintas esencias, de habitadores das torres da almasí. Efectivamente: introvertidos fummos ata non chegar a nós o galeguismo. Vivimos solagados no ensōño, moito más do que no pensamento propriamente filosófico. Non embargantes, tiñamos xa daquela, e temos, unha filosofía, un verdadeiro sistema orgánico e vivente, unha concepción do mundo e da vida tan valedeira como a de calquera filósofo sistemático, más se cadra, que a de moitos actuás profesores de filosofía.

O noso pensamento é o dunha xeración que áinda acordóu os derradeiros esprendores dun mundo que morre, esprendores que, probablemente, os

mozos que veñen atrás de nós, non poderán xa ver na vida. Do mesmo xeito que unha candea, ou unha lámpara de aceite, cando vai morrer, a súa flama bota enantes súpetas e cintilantes luza-das, asina a Europa moribunda ostentou na fin do século derradeiro, os lumiosos ouros trunfais da poesía simbolista, da pintura impresionista e postimpresionista, da música de Wagner e de Strauss.

II

Primeiramente, deprendimos dos nosos mestres, a odiar o noso tempo.

Os inadaptados son, por definipción, os insatisfeitos do mundo sensíbele, os nemigos da realidade cotiá, os que procuran fuxir do meio que os arrodea. Deiqui a concencia da arte como *evasión*.

Mais, enténdase ben: nós non desbotamos o meio natural, non condanabamos a natureza. Pola contra, rousseauianamente — millor diría: superrousseauianamente — paseabamos pola campia, procurabamos a aldeia, e máis áinda que a aldeia, o monte; sintiamos xa daquela a intimidade da peixaxe, e atopabamoslle millor paladar canto máis salvaxe, canto menos aparecera profanada pola mau do home.

O nemigo estaba noutro lado: non fuxiamos do meio natural, senón do meio social que nos arrodeaba.

Eiqui compre que nos expriquemos ben, porque hai unha parte da mocedade de agora en franca rebeldia contra da sociedade actual, que naturalmente, é mesmamente a mesma do noso tempo. Mais antre a rebeldía deses rapaces e a nosa, non

hai nada de común; son más ben rebeldías de senso contrario. Eses rapaces móvense por un intrés social, levan, trabucada ou non, unha ideia de melloramento, de pretensa perfeizón, de reforma da sociedade. E tiran as súas ideias de reforma, craro está, de conceitos e sentimentos correntes na sociedade actual, na que viven; a súa reforma social mesmamente, pretende responder ás tendenzias ou ás necesidades dos homes modernos, ou sexa, dos homes espiritualmente formados nos supostos desta sociedade que se quer reformar. Iles oponen á sociedade actual unha sociedade futura na que as eisixenzas dos homes da sociedade actual han ser satisfeitas, meiante o desaparecemento das condicións sociás vixentes. Nunha verba: son *utopistas*.

Pois ben, nós non eramos dese xeito. A nós non nos movía ningún intrés social, non arelábamos ningunha reforma, non opuñamos á sociedade actual ningunha sociedade futura.

A nosa rebeldía consistía en segregármonos espiritualmente da sociedade, desapegármonos das súas tendenzias e dos seus probremas, isolármonos na nosa alteirosa indifrencia polos seus afáns e trafegos, polas súas loitas e porfías, e acompañrmos o noso rol sen ledicia e sen pena, e, principalmente, sen intrés ningún. Eiquí debo lembrar a atinada ouservación doutro dos vedoiros da decadenza, o Sar Péladan; pón éste como un dos máis característicos fenómenos do noso tempo, época contemporánea, "a indiferenza dos actores sociás polo seu

rol". Esto que il costataba coma feito, tiñámolo nós como doutriña. Pra nós, a profesión, o emprego, a angueira, non era nen debia ser máis que a maneira de tirar unha soldada pra vivir, non podía ser tomada en serio, e áinda era coma que vergoñento amostrala fora da oficiña, do despacho, do taller. Fora do sitio onde un traballaba, recobraba un á súa inteira persoalidade de Fulán de Tal, e non tiña xa cousa ningunha que ver cos chefes, mestres nem compañeiros. Pertencia un a outro mundo.

Compañerismo, solidaridade profesional ou de clás, eran como a política, os intereses públicos, a reforma social, a sociedade futura, a revolución, a utopía, preocupación e angueiras propias dos filisteus.

O filisteu era por definipción o home preocupado da cousa pública e dos seus graves asuntos: da política, do sufraxio universal, dos programas dos partidos, da banda municipal, do periodismo, das formas de goberno, das Academias, dos Xogos froraes, da vontade popular, da pavimentación, do alumbrado, do problema social, da instrucción pública, do Capital, do Traballo. Todo home dese xeito costituído, fora il conservador ou revolucionario, mitineiro ou cacique, gardador ou perturbador da orde, era—e ha ser sempre—un filisteu. A súa representación simbólica era o señor grave, notario, maxistrado, interventor da Facenda, con bimba e leontina de ouro; mais tamén o obreiro

de blusa ou mahón era filisteu.

Baixo do nome de filisteu, de bon burgués, de Mr. Prud'home de *Celui qui ne comprend pas*, este persoaxe encárnaba de cote, pra nós, o senso social da vida. Polo tanto, era o nemigo. Ata certo punto, eranos lícito seducir aos seus fillos e raptar ás súas fillas.

Imos ainda máis adiante: así coma moitos rapaces de agora viven moi satisfeitos no seu tempo, porque o seu pensamento acae ben co periodismo, co industrialismo, co politicismo, etc., etc., e os que reacionan contra do ambiente real, é obedecendo ás correntes ideás que atravesan ese mesmo ambiente, nós reacionabamos, non somentes contra do ambiente real, senón tamén contra do ambiente ideal, contra dos ideás todos da sociedade moderna.

Eramos, nunha verba, antigregarios, anti sociás.

III

Eramos sinxelamente *individualistas*.

Contra do ambiente social, real e ideal, do noso tempo, opuñamos un zelo da nosa liberdade, que aos rapaces de agora hallessemella conforme. Conservamos ainda ese zelo da nosa liberdade. Ben sabemos que pasaron os tempos en que se podía conservar a liberdade na vida social; sabemos que hoxe, na vida moderna, a liberdade é imposible; mais non renunciamos de ningún xeito á nosa liberdade interior que hemos afirmar de cote, impenitentemente, por frente a todos os imperativos que os tempos nos queiran impór. Nós fixerámonos libres de todos os vencellos, sen quitar un. Hai hoxe moitos rapaces, e tamén moitos homes do noso tempo e moitos vellos, que dín que se ceiban da patria, da relixión, da familia, de todas esas cousas ás que chaman prexuizos, sen por elo ficaren libres, porque, ou son vítimas dos prexuizos contrarios, ou ao menos, fican ainda máis suxeitos ao pensamento que semella domiñante na época —porque eso de que "hai que ir cos tempos" é tamén un prexuizo, unha obriga e unha escravidoute—e de todos modos allean a súa liberdade en servizo de utopías e programas sociás e políticos.

Ten que ser deste xeito, porque así coma o noso tempo era centrífugo, o de agora é centrípeto e gregario. Axúntanse dunha beira as forzas destrutivas da cultura—polo menos da cultura actual e tradicional, única coñecida—e témo-lo comunismo; axúntanse doutra as forzas defensivas, e témo-lo nacionalismo. Moitas veces hai antre estas dúas tendencias gregarias—porque hoxe ata pra disgregar compre agregarse—transacción e acordo. Neste ambiente, no pensamento e no sentimento dos mozos, predomiña a solidariedade. Síntense solidarios os da mesma ideia, os da mesma clás, mais non é esto soilo: síntense solidarios os dos mesmos anos, cousa que non aconteceu dende as *clases de idade* de certos pobos primitivos, o qual pode querer indicar que as culturas acaban por onde empezan.

Non hai más que ver o diferente siñificado que agora e entón ten e tiña a verba *nós*. Cando un do meu tempo dicía *nós*, se non refería endexamáis aos da súa xeración, nen aos da súa clás; referíase de cote a un pequeno agrupamento identificado no pensar ou no facer, a unha escola, a unha capela, a un cenáculo—o noso tempo foi o dos cenáculos literarios e artísticos—. En troques cando un mozo de agora dí *nós*, refírese as máis das veces aos do seu tempo, á súa xeración. Non foi outro o senso dos “movementos de mocedade”.

A nosa actitude tiña, naturalmente, unha derivanza moral. Era aquela unha verdadeira doutrina moral sen obriga nem sanción, encomendada

á concencia de cada un de nós. Moral individualista, viña ser no fondo a moral do culto do eu, pouco enantes padricada por Mauricio Barrés. Todo nos estaba permitido non sendo a infidelidade ao propio eu, todo esente unha treición á propia persoalidade, todo quitando un devecemento do individuo. A régula suprema era set o que un é deica o fin, ser fidel á interna lei persoal do eu concreto e ceibe, sen concesión a ninguén nen a nada. Era unha moral de soberbios.

Polo tanto, e obedecendo ao axioma "ser diferente é ser existente", cada un de nós puña o seu empeño en non se asemellar aos outros en opiniós, en gustos, en costumes, en dar a toda a súa vida un rubro persoal e distinto. Non andamos os ús atrás dos outros, coma moitos hoxe fan, non seguiamola moda, nen xiquera no vestido; áinda neste cada un procuraba levar algo que os outros non levaran. Non admitiamos nada uniforme nen en serie, antes ben procurabamos de cote o que nos alonxara da moitedume, da usanza xeral. Tiñamos noxo ao adocenado, ao vulgar, ao común, e calquera rridade, calquera extravagancia, atopaba en nós quentura e aplauso.

IV

Deiquí viña tamén a precura do exótico.

Non eramos, craro está, internacionalistas nem cosmopolitas. Internacionalismo, cosmopolitismo, desparición das fronteiras, fraternidade universal, eran ideias que pertencían á bagaxe dos outros, dos filisteus. Mais tampouco eramos patriotas. O patriotismo daquela era o patriotismo de percalina, que pertencia ao común da xente, ao vulgo profano; ainda o casticismo era unha cousa oficial, académica e filistea. Nós eramos exotistas, partidarios do lonxano, do recuado, do descoñecido. O noso ensoño iba cara as terras exóticas, onde se non coñecieran as máquinas e os homes non levaran chistera: os recantos ainda case inéditos da India, da África central, do Thibet "misterioso", ou cara os tempos antigos de Egipto e Babilonia.

E andivemos pelegrinando polas cosmogonías e polas culturas, en demanda do insólito. Interrogámoslos misterios dos Egipcios en Jamblico, en Plutarco, nos hierogliphos, en libros modernos, coma o do egiptólogo alemán Adolfo Erman, encol da maxia egipcia. Buscabamosllas voltas ao Buddhism; solagámonos na teosofía, procuramos revelaciós no Popol Vuh de Guatemala, no Libro

da Xeración de Adán dos Nabatheus, no Kalevala de Finlandia, en Eliphias Levi e máis en De Mirville. Eu mesmo metinme a estudar as relixiosas da India, as seis Darsanas ortodoxas, os asistemas dissidentes de Sidhartha e de Mahavira, as filosofías malditas dos Lokayata, dos Saktistas e dos Thougus; cheguei a deprender as declinacions e conxugacions sanskritas, a ler decorrido o alfabeto devanagari.

Non sintiamolo que tiñamos á mau, e se respecto da Europa eramos orientalistas, respecto da Hespaña eramos europeistas. E cando outros escritores modernistas, que nós coídabamos que dicían conosco, emprincipiaron co casticismo e cos clásicos, foron por nós condanados ao esquecemento e ao disprecio.

V

Ben craro está que esta procura do lonxano e do exótico viña do odio ao noso, que atopabamos ateigado de vulgaridade e de fealdade.

Sabiamos, ademáis, que esta vulgaridade, que esta fealdade non tiñan enmenda, e por eso eramos pesimistas. En xeral, o mundo pra nós, era cousa que había que aturar cunha postura de dandysmo.

O-noso tempo, coscente da decadenza, foi en xeral pesimista. Máis atrás de nós xurdíu unha polvoriña de optimismo. Seña que as doutriñas e teorías acochen a verdadeira realidade debaixo do seu ouropel, seña polo que fór, os máis dos rapaces de agora semellan non deprocatárense de ser homes das postrimeirías, e moitos crén ou fan que crén que están inaugurando un novo ciclo histórico. Algúns mesmamente chegaron a unha solución desesperada: invirtiron as nociós tradicionás do belo e do feo, e emprincipiaron a defender a beleza dos cachivaches e trebellos do chamado progreso. Outros, máis frances, chegaron a dicir que a arte non tiña que ver coa beleza, senón coa fealdade. Semella que estas actitudes están xa anticuadas; mais o optimismo sigue, e os máis áchanse satisfeitos no seu tempo e identificados coas correntes que coidan domiñantes. Por certo, que neste mundo, non se contenta o que non quer.

VI

Compréndese tamén que a nosa moral individualista do culto do eu non fose unha moral pensada pra todos os homes, que non pretendéramos que fose universalmente valedeira.

Efectivamente, lonxe de pretendermos pra ela unha validez universal, como facían os filósofos e fan hoxe os profesores de filosofía, gardabámola como un privilexio.

Era unha verdadeira moral de caste, mais non era de caste social, senón de caste espiritual.

Nós tiñamos un conceito hierárquico dos homes, como queda indicado nas devanditas alusións ao vulgo profano e aos filisteus. E tampouco desbotabamos de todo as distincións sociás, cando elas tiñan unha orixe superior ao *consensus*, como é no caso da nobreza de sangue e nas difrenzas de educación—comprendendo esta verba no senso que lle dá a sociedade, e non no que lle dá a pedagogía—. De tal xeito que algúns de nós, fidalguiños de non moi outa categoría, andabamos preocupados coa nosa arbre xenealóxica, procurando entronques e antigüidade. Mais o esencial era sempre, pra nós, a superioridade do espirto.

En todo caso, sintiamos más fondamente o que nos arredaba do que nos achegaba aos demás homes. Levabamos o *pathos da distancia*, que dicía Nietzsche. Nada máis lonxe da nosa alma, que o pensamento ou o sentimento da igualdade, que atopabamos antinatural e depresiva. Puñámolo acento no espírito, e o espírito é de cote hierárquico.

Por eso, se pasamos por moitas cousas, non pasamos endexamáis polo socialismo, nen por ningunha das doutriñas semellantes; se algunha vez algún de nós manifestóu simpatías polo anarquismo, foi porque via nil a destrución dunha orde de cousas que atopabamos noxento, non porque nos resultara menos antipática a orde de cousas que o anarquismo viñera istaurar.

Nen a nosa moral, nen o noso pensamento, nen a nosa arte, eran pra todos os homes. Pola contra: un libro, un cadro, unha peza de música, eran pra nós de tanta más valía, canto por menos xente foran comprendidos. A arte non tiña un rol social; era o goce esotérico dos escolleitos, era unha revelación mística, era a fenestra de Mallarmé dendo a qual víranselle as costas ao mundo, era a evasión dos insatisfeitos, o trunfo dos vencidos da vida.

VII

Pra obter a revelación suprema da arte, compria, asegún nós, posseir un ingrediente psíquico que por non térr outra verba millor, chamabamos nós *esprito*.

Non é cousa dodata espricármolo que é o *esprito*.

Dende logo, o talento non é. De toda certeza, hai moitos filisteus con talento, somentes que non hai ningún que teña *esprito*. Con talento, pódese ser todo: ministro, enxiñeiro, presidente do Supremo, arqueólogo, catedrático, inventor, revolucionario, bispo, matemático, médico, axitador obreiro, arquitecto, coengo, xeneral, escritor, fraude, escultor, pintor, se cadra músico, sobre todo cantante, ainda executante. O que xa non semella posibele é ser verdadeiro artista, verdadeiro filósofo, verdadeiro santo. E tamén é un feito que tendo *esprito*, resulta polo menos pouco doadoo, e pouco gustoso, ser ministro, enxiñeiro, presidente do Supremo, etc., etc.

Non por eso váiase pensar que o *esprito* é o xenio. Cecáis o xenio se non dea sen *esprito*, polo menos o xenio verdadeiro, porque por exemplo o difunto Edisson, que todos tiveron por un xenio,

pra nós era un ser absolutamente carente de espírito. Polo demais, o espírito pódese dar sen xenio, porque senón, nós que non eramos xenios — non se vaia pensar que nós nos tiñamos por xenios descoñecidos — non poderíamos ter espírito.

O espírito non é tampouco o senso estético, embora o verdadeiro, o fino senso estético, cando é excepcional, está comprendido no espírito. Mais éste abrangue moito máis. E, dende logo, cousa que ten estreita relación coa estimativa e lle sirve de guieiro. É cousa que se adona dos verdadeiros valores, e ainda daquelo que máis alén dos valores, poidéramos chamar o senso derradeiro das cousas.

O espírito non é patrimonio de todos os homes. Con relación a ésto, nós viñamos a clasicalos homes, virtualmente, en tres tipos, que veñen corresponder aos tres tipos en que os diferenciaban os gnósticos e os priscilianistas: *hylicos*, *psíquicos* e *pneumáticos*.

Os homes vulgares, os homes do común, corresponden aos *hylicos* ou materiais; os homes de talento, os simpremente cerebrais, corresponden aos *psíquicos*; os homes de espírito corresponden aos *pneumáticos*.

Ora, ben se pode comprender que as diversas épocas históricas caracterízanse, ou millor ainda, resultan, da predomiñanza dun deseos tres tipos humáns.

Toda gran cultura xurde dun estado anterior en que os homes vulgares, os *hylicos*, predomiñan

e fan a historia. E xurde a gran cultura polo apercemento senón súpeto, polo menos imprevisíbel e debido a causas desconecidas, dun fato de almas egrexias, supernormáis, de homes con espírito, que abesullan o senso e crian a protoforma daquela cultura. Aquela cultura medra e ascende polo acrecimiento progresivo do espírito, ata que chega un punto en que o pulo espiritual, caracterizado pola fé, pola inventiva, pola pantesía, pola ledicia, vai esmorecendo pouco a pouco, e o talento, caracterizado pola razón raciocinante, pola crítica fría, pola régula e a medida, vai montando porriba do espírito. Pasenamente vai medrando a preponderancia social do filisteu, namentres a crítica, rillando os fundamentos de todo, minando o basamento espiritual da cultura e traguedo o primado da utilidade, a preocupación económica, preocupación filistea por antonomasia, materializando a vida, vai faguendo que ésta vaia voltando a caír nas maus dos vulgares, dos hylicos, que xa non son os vulgares inxenuos do estado primeiro, senón os bárbaros armados das armas da cultura, aos que pertence o trunfo final.

É o que está sucedendo precisamente nos nosos días.

Como se comprende, no tempo do predomínio do talento, cuia etapa derradeira na cultura occidental, ainda, más de ouvido que de presencia, acordamos nós, os homes de espírito, se ben tolerados pola sociedade, non deixan de ser considera-

dos como seres más ou menos anormais, e ainda unha miguiña perigosos. No futuro predomínio dos vulgares, han ser probabelmente perseguidos, ou polo menos, faranlle a vida imposíbele.

Os homes de espírito, no tempo do predomínio do talento, deveñen inadaptados. A historia próbanolo coa traxedia patente de cáxeque todos os xenios deste tipo. Mais non coñecemos a traxedia muda de todos os homes de espírito que non chegaron a ser xenios.

Por eso dixemos que o problema dos inadaptados era un dos grandes problemas das decadenzas.

Deiquí a pena que dá o trabucamento de tantos mozos de agora, con espírito, ique cheos de optimismo danse a servilos ideáis do noso tempo. Cumpría que soupesen distinguir entre os ideáis dunha época, maxinados pola conciencia dos homes, e as tendenzas verdadeiras que incoscentemente os levan, ao millor, onde non queren. Nos tempos criadores, ideas e tendenzas soLEN coincidir; nos tempos de disolución, as más das veces, ideáis e tendenzas non coinciden.

En canto homes de espírito, nós considerabámonos pola contra coma unha élite hiperconsciente que ventaba a podre do mundo e precuraba manterse distante e arredada, recollendo a vestimenta para non emporcala no trolley do camiño.

VIII

Podemos agora considerar de máis perto o noso caso, o caso dos inadaptados, pra precisarmos millor a nosa posición histórica. As consideracións de Nicolás Berdiaeff encol do Renacemento e máis do humanismo, fornécennos unha luz nova pra elo.

Non colle dúbida que, o mesmo nós que os nosos mestres da fin do século, en canto individualistas, en canto centrífugos, en canto cobizosos de creación e de creación propia, pertencemos ao humanismo. Non colle dúbida tampouco que as nosas ideias, en canto pesimistas, en canto introvertidas, en canto irracionalistas e neorrománticas, son as contrarias que as dos humanistas ortodoxos.

Esta contradición expicariase, adentro da concepción de Berdiaieff—e esto coincide maravillosamente co exposto no párrafo anterior—supondo que nós sómolos derradeiros humanistas, postos nas portas da nova Edade Meia.

A ideoloxía da fin do século foi, sendo e todo un movemento de rectificación e de volta, a derradeira frolecencia do humanismo. Descende do romantismo, que foi, no pensamento, no sentimento, ata na intención, anti-humanista; mais así e todo, o pulo central da fin do século, coma o do

romantismo, era humanista. Históricamente continua tanto coma contradiz ao humanismo. E nós vivimos coma quen dí, cun pé na fin do século, ou sexa no humanismo derradeiro, e outro na noite da nova Edade Meia. Adentro dos descendentes da fin de siècle, continuámola corrente mística do romantismo (Schleiermaches, Schelling, Schelegel, Novalis) e da mesma fin de siècle (Wagner, Verlaine, Maeterlinck) corrente que xa existe no Renacemento.

Mística, no senso de irracionalista, de apreciación da ialma (esprito?) por riba da razón — sómolo humanismo arelando en forza de humanidade — natureza humá — a renacencia da ialma, coma é o caso de Maeterlinck. A fin do século ventou a ialma, e por eso foi neorromántica. Pouco importa que a ialma sospeitada non seña se cadra a verdadeira.

E nós somos neorrománticos e tráxicos e mesmo apocalípticos, por eso mesmo. Levamos a soberbia toda do humanismo conosco, querendo choutar co ela na noite que ven, noite que é unha renacencia da ialma, posto que a luz das almas ha ser o contrario da dos corpos.

Sómolo humanismo que se arreda soberbio do mundo podrecente, que quer formalo seu mundo, un mundo interior. É o senso verdadeiro da re-creación do mundo, de Mallarmé.

IX

Tiñamos un mundo, un reino interior, somentes accesíbelo aos homes con espírito, mundo onde collian realidade os posíbeles.

O determinármola verdadeira natureza concreta dese mundo é máis difizle áinda que o determinar en qué consiste o espírito.

Se era un mundo de ensoño, valedeiro polo tanto — asegún as ideias correntes dos profesores de filosofía — somentes pra o individuo que o leva adentro — ou un mundo de ideias platónicas, de especies intelixíbeis escolásticas, de conceitos kantianos, de valores postkantianos ou de esencias husserlianás, universalmente valedeiros pra todos os homes — ou un mundo de ultra-realidades, cecáis coincidente coa da nosa concencia post-mortem; ou coa nosa concencia hipnótica ou sonambúlica, ou coa nosa concencia mediumnímica, ou coa nosa hiperconcencia extática, non sabería decilo a restora. Non direi máis, senón que pode ser calquera das tres cousas, ou as tres a un tempo. E tamén que, de calquera xeito que fora, era somentes pra os raros, pra os superiores, pra os escolleitos.

O contauto, a interferenza daquel mundo co mundo normal dos homes, verificábase na arte. A

obra de arte, cando era verdadeira, era unha revelación daquél mundo. O qual non quer dicir que nono transparentara tamén a natureza, principalmente no seu estado virxe, salvaxe, non tocada ou abandoada polos homes.

Podería aducir eiquí como probanza, unha chea de experencias persoás. Mais non está ben falar moito deste asunto. Os homes de espírito, xa comprenden con soilo indicarollo, e aos outros, non val virlles con xustificantes.

X

Ora, o problema é coma sendo como eramos e coma somos, individualistas, inadaptados, anti-sociás, antigregarios, introvertidos, poidemos vir a parar nunha cousa que semella tan cotiá e gregaria, como é a nosa entrega a Galiza, que na esencia é a afirmanza teimosa e forte da grei galega.

A resposta está dada, moito millor do que eu poidera facelo, por Ramón Otero Pedrayo na súa novela *Arredor de si*.

Arredor de si, máis que unha novela, é a autobiografía, non soilo dun home, senón dun agrupamento, case dunha xeración. É a autobiografía do cenáculo do autor, ao que eu pertenecín tamén. Polo seu mesmo individualismo, polo seu por min confesado egocentrismo, o noso agrupamento andivo todo o tempo dando voltas arredor de si —e cada un arredor de si mesmo — sen atoparse endexamáis de todo.

Xa dixen como pelengriñamos polas cosmogonías, polas metafísicas e polas estéticas. Pois ben, como aquil inglés de Chesterton que, despoixas de moitas viaxes polo mundo, atopou unha terra desconecida que resultou ser a fin de contas a Gran Bretaña, igual nos pasou a nós. Despois de tan-

tas voltas e revoltas, despois de tantas viravoltas e trasvoltas polas lonxanías do espazo e do tempo, en procura de algo inédito que nos salvara do habitual e vulgar, viñemos dar na solprendente descoberta de que Galiza, a nosa Terra, oculta ao noso ollar por un espeso estrato de cultura allea, falsa e ruín, vulgar e filistea, ofercíanos un mundo tan esteso, tan novo, tan inédito, tan desconhecido, coma os que andabamos a procurar por ahí adiante.

Pra salvármosen do vulgar, pra evadirmonos do filisteismo, pra redimirmonos do habitual, non cumpria ollar ao lonxe; chegaba con ollar ben perto, arredor de nós, en nós mesmos, adentro de nós mesmos.

Á veira nosa, costituindo o meio natural no que cecáis non se movera o noso entendemento, mais no que de seguro movíase o noso espirto, ese siñal da mau de Deus nas almas escolleitas, estaba, donándolle vida e seiva, a nosa Terra desfigurada e desconhecida.

Adentro de nós, costituindo o máis fondo do noso ser, estaba a ialma de Galiza. E nós tiñamos por forza, canto máis individualistas fóramos, canto máis finiseculares e románticos, canto máis soñadores, que chegarmos a atopar esta suprema identidade, pois o certo é que nós eramos asína por sermos galegos, e que era o sangue dos nosos antergos, dos ártabros fortes, dos feros brigantes, o que nos facía soñadores, románticos, lonxanos, in-

dividualistas. O chegarmos a coñecer esta verdade era o resultado necesario da introversión, do solagamento alteiroso e soberbio no noso propio ser: era o resultado preciso do noso barresiano culto do eu.

E a nosa súpeta conversión exprícase ademáis, e tamén a nosa radical e fanática adesión á fé na nosa terra, porque nós chegamos á ialma de Galiza ceibes xa de todo prexuizo, ceibes de toda consideración e todo respeito á cultura sobreposta que nos mascaraba, nos desfiguraba e nos falseaba a nosa Terra.

XI

Mais non está dito todo: chegados a este intre, aínda fica o probremo do noso paso da actitude contemplativa á actitude activa.

Porque, adequirida a conviccción interior, pode o home de espirto coller por un destes dous camiños:

1.º A persistenza na introversión, no cultivo do eu, no goce do que queda, na escolma do que un ha vivir, evasión, reclusión no mundo interior, na torre de almasí. —Camiño, por exemplo, de Des Esseintes.

2.º A extroversión na obra social, precurar conformalo mundo á nosa visión, salvados nosos valores — deiquí o camiño da acción.

O segundo ten a desventaxa da loita, na que un pode ser vencido. Mais compre ter en conta que, pra un home de espirto, conquerida a liberdade interior, xa un está salvo, e que embora non realizado, ninguén nos pode tirar o noso soño, propiedade eterna nosa. O soño cecáis valla máis que a realidade. A realidade é un istante histórico, namentres que o soño, somentes con ser soñado, xa existe pra sempre naquil mundo interior de que

falabamos e que se alonga deica o cabo da eternidade.

E xa que así son as cousas, ollemos que o home de espírito non se perde de todo na obra social, senón que namentres sofre os desenganos e os amarguecos do mundo, hai un puntiño central do seu ser que vive impasible na quietude. anque lle estea doendo o corpo ou a alma.

Veleiquí un inicio pra superar o neo-realismo idealístico, e tamén hai eiquí imprímito o que compre sempre un pouco "vivir sin vivir en mí" —anque de ningún xeito debe un fuxir do seu ser concreto e actual de óso e de carne. Precisamente, como ouserva perfectamente Keyserling, unha das grandes superioridades do cristianismo consiste en ter posto de manifesto a eternidade do ser concreto individual, do eu, deste que eu son, inmortal.

Co esta reserva, non había xa perigo en descender máis que fora ao campo da acción. Os puros ficaban, ainda nela, ceibes da mediocridade.

1933

DÉDALUS EN COMPOSTELA
(Pseudoparáfrase)

O que vou referir aconteceu como volo conto nunha mañá de seca-fria, quinta-feira, dia da Ascensión do Noso Señor do ano de 1926 da Era Cristiáa, cento e vinte anos despois da invención do Corpo do Santo Apóstolo Sant Iago Zebedeu, e sendo o autor deste escrito de corenta e un anos.

Día nebracento e fresqueiro, con moito gando en Santa Susana, e rapazas de trenza cunha lazada no cabio andando polas rúas de tenda en tenda.

Foi a segunda vegada que atopei a Stephen Dedalus. II xa estivera aquil inverno no meu despacho de Ourense, Santo Domingo, 47-2.º, en corpo e alma, coa súa barbiña e os seus anteollos, e a solapa do sobretodo subida, con chapeu negro, e dun xeito que semellaba que iba enloitado, sen estalo... O certo, pra contar verdá, é que esta súa presencia colleu realidade no terceiro mundo dos tres mundos interiores de cada home, a saber: Mundo sensíbele, Mundo intelixíbele, Mundo ma-

quinábele (asegún algús: previsíbele), triple micro e cecais non macrocosmo—ao menos así pensaba eu daquela—; mais pra o caso desto escribir, tanto ten, ademáis de que sempre será unha caste coñecida e non nova de realidade a realidade do terceiro mundo... Ocupada a camilla polos que xogaban o *mahjongg*, cómplices meus no pecado de orientalismo, Stephen Dedalus acomodouse na gran mesa Biedermaier, collida dun modelo alemán, e acugulada de libros, revistas, brochuras, papeis, boletís, xornáis, cartas, tarxetas, secantes, colillas e un doble decimetro que sirve pra pór a escala as plantas das eirexas románicas. Somentes que cando estivo na miña casa, tiña Stephen corenta e tres anos ben cumplidos, e cando o atopei en Sant Iago algún tempo despois, tiña dazanove anos, misterio que ben se poidera enxergar sen botar contas en col da relación matemática dos anos de Stephen Dedalus cos anos de Leopoldo Bloom; abonda con pórse na realidade das cousas e xa está, porque resulta probado que non somentes unha reversión do tempo é teóricamente posíbel na fisica matemática, senón que de certo unha tal reversión acontez realmente no ensöño, de onde se deduz que o espírito pode lér no libro do tempo pra trás ou pra diante, atal e como se lén as escrituras aryas, ou atal e como se lén as escrituras semíticas, sen que o escrito perda a súa siñificación, anque cecais o misterio do acontecer se puñera craro pra aquil que soupera lér denriba embaixo, como se lén as escrituras mongólicas.

Tampouco penso eu que seña extrano atopar con Stephen en Compostela, onde poida que haxa máis de un.

O caso foi coma vou referir: surtín eu dunha tenda de ultramariños da Azabachería, toda chea de latas ordeadas coma os libros dunha biblioteca. A semellanza non está somentes na ordeación en alzadeiros; está máis ainda en que as latas coas súas etiquetas e rótulos e co que levan dentro, teñen algo de libros de Historia Natural, onde a Natureza está tan morta coma nas latas e nos cadros de moitos pintores, tanto dos que pintan naturezas mortas, coma dos que pintan naturezas vivas que saen mortas. Din a volta pola Praza do Pan, onde Cervantes, seccionado e estilita, está no meio da fonte, ouxeto de arte propio pra premio de Certame Literario, se non fora o coste do cárreto, e tomei polo Preguntoiro, e despois dunha pouxa no 32, baixo, tenda de óptica, baixei pola Calderería, e logo por Tras de Salomé á Rúa Nova. Pasei o Pórtico de Salomé, sacando o chapeu ao pasar diante da porta, e na librería do lado estaba Stephen.

Hora e meia andivemos en amor e compañía por baixo dos arcos da Rúa Nova, daquela desertos e doados pra que o espírito camiñe máis do que camiñan os pés, pra deixalo voar coma un papavento, sempre un tendo mau da corda, sen frenar de máis.

Tristeiro coma de cote, Stephen falaba; e eu

falaba co il, sen medo ningún, e vou pór eiquí a nosa conversa pra istrución de escarriados.

E dixo Stephen Dedalus:

—Xa sei que te non extrana o verme eiquí. Comprendes que eu seña o último romeiro de Sant Iago. Arelo que o meu corpo descanse a carón do Apóstolo, porque ben visto, xa pouco me queda por facer no mundo, mais que morrer, e morrerei eiquí, coma Gaiferos de Mormaltán, ou coma Guillermo de Aquitania. Quero descansar na vosa cova, ser enterrado eiquí convosco e coa vosa ialma. Deiquí pra diante, xa non virán eiquí máis que turistas: o tempo dos pelegríños pasou pra sempre, eu quero selo derradeiro.

E dixen eu:

—Quero que me expriques tres cousas: primeira, por qué, sendo asina, que tí andas polo mundo fuxindo da Cruz, vés eiquí en precura da sombra do Santuario. Segunda, por qué, se precuras o Santuario, nono precuras na túa terra. Terceira, por qué, se fuxes dos homes da túa raza, vés eiquí, antre homes da túa raza.

Dixo Stephen Dedalus:

—Cada unha das tres preguntas que me fas, contén ademáis un suposto, e a pregunta pende dese suposto, porque pensas que hai unha contradición antre ese suposto e a miña conducta. Na primeira pregunta, o suposto é certo e verdadeiro. Eu ando polo mundo fuxindo da Cruz; nin na vida nin na morte, quero ser da Santa Compañía.

Dixen eu:

—Eso proba que ti sabes ben o que representa o misterio da Santa Compañía, que non é mais que a Eirexa Padecente que se fai visíbele pra as almas non contamiñadas, ou pra as almas perdidas de todo, o qual ata certo punto ven ser equivalente. Mais daquela, debes saber tamén, porque se cho non dependéu a sinxeleza, deprenderíacho a picardía, que cando un camiñante atopa a Santa Compañía, pra que lle non metan a Cruz, abre os brazos en cruz, e berra: "Esta é a miña Cruz!"

Dixo Stephen Dedalus:

—Nin xíquera me compre abrir os brazos: eu son a miña Cruz. Eu son a miña penitenza, a miña pena, o meu castigo, o meu verdugo, a miña condenación.

Dixen eu:

—Distingamos: cando un anda coa Cruz, devece o corpo i esmorece a ialma; mais sálvase o home. Que xa sabes que o home real e verdadeiro non é o corpo soilo nin a ialma soila, senón o composto de alma e corpo, e por eso é polo que está disposta a resurrección da carne.

Dixo Stephen Dedalus:

—Ben sei. Mais atrás da Cruz anda sempre o demo. Ao fillo do ladrón de Armenteira, cando foi restituir a Cruz que roubara o pai, e lle fallaban as forzas no camiño, o demo axudouno ata que deixóu a Cruz na eirexa, mais tan logo como a restituiu, levouno o demo... Mais si eu son a

miña Cruz, como me hei arredar dela pra que me leve o demo?

Dixen eu:

—Cando un home, por levar co il cruceis ou reliquias, non pode entrar no inferno, anda á precura dunha ialma caritativa que lle tire a Cruz que leva.

Dixo Stephen Dedalus:

—Mais eu, o único bendito que levo comigo é o meu sangue celta. Namentras me non tiren o meu sangue celta, me non poderei arredar da Cruz; no meu sangue está a miña cruz, e namentras a miña vontade renega da Cruz, o meu sangue vai cara ela, e cola dela como a seiva dun arbre decotado na forza da vida en primaveira; porque a nosa raza é tamén un arbre decotado, é tamén un Cristo enclavado na Cruz a deitar sangue; baixo das águias a nosa raza é a viva imaxe de Cristo crucificado. Eiquí tés a solución do pirmeiro dos tres probremas que me puxeches: eu ando polo mundo fuxindo da Cruz, sen que o meu sangue me permita arredar dela, senón que costantemente turra de min cara o Santuario. Veleiquí a pirmeira razón, que é a razón psicolóxica; mais hai ainda outra razón que é a razón metafísica: xa o dito vulgar, que citei enantes, respondendo ao teu segundo argumento, diznos que atrás da Cruz anda sempre o demo. Nefeito, o demo se non pode arredar endexamáis compretamente de Deus, por más que queira. O demo ten a vontade arredada do

seu ser; a súa vontade é a que está no inferno... Pois ben, así coma o demo se non pode arredar inteiramente de Deus, asina eu, 'que son do demo, me non podo arredar tampouco moito da eirexa. Sinto algo que turra de min cara ela, cara a liturxia, cara a teoloxia, cara a filosofía escolástica, cara a erudición conventual, cara a discipriña dos claustros: me non podo escapar dese circo máxico, por más que faga...

Dixen eu:

—A pauliña que leva o demo Satanás, é o ser unha criatura de Deus.

Dixo Stephen Dedalus:

—Por eso quer sempre o mal e sempre fai o ben.

Dixen eu:

—Nunca comprendín ben ese dito de Goethe. O que acontez, é que o poder do mal é limitado. O foguete fuxe da terra ata que remata a pólvora da subida.

Stephen Dedalus calóu, e eu tamén fiquei callado. Seguimos camiñando cara o Toural. Na esquina, por frente ao posto onde venden os xornais, paramos unha migia. Pašaban algús por baixo dos arcos do cantón, vindo das Huérfanas. Nesto saquei un cigarro e ofrecin outro a Stephen. Nono quixo.

—Non se debe fumar. O tabaco é un veneno e o fumar un gasto tonto. Nin se debe fumar, nin beber. Hai que conservar o corpo san e limpo. Debemos combater todas esas feblezas da vontade.

Dixen eu:

—E mais o demo aconsella os vicios.

Dixo il:

—Era noutro tempo; agora xa non. Eu non teño vicios. Pra qué os quero? Ante que che pareza mintira, hoxe os homes xa van tendo menos vicios, porque xa lles non fan falla. Atoparás xa moitos que non fuman, nin beben viño, e ainda bastantes que non comen carne. Tocantes aos outros pecados, has reparar que se dan moito máis en homes de certos anos. A mocedade é moito menos peca-denta do que era no teu tempo... E a cousa expri-case ben: o vicio xa non sirve pra se condenaren os homes. Os de antes, sendo más fortes e resis-tentes, aturaban ainda de vellos unha vida de vicio e podian morrer sen arrepentimento; os de agora, que conservan a saúde a poder de réxime dietético, de hixiene e de sport, poderán faguer algúns anos unha mala vida, mais o seu corpo logo cansa, e teñen que vir ás boas. Esta é a razón física. A razón metafísica é que o vicioso, ao fin, é un home que aceita os dons de Deus; poderá abusar diles, pode-rá ser egoísta e desagradecido, poderá ser hipócrita, mais non é soberbio. O soberbio non ten vicios, o soberbio é pulcro e impecábele. Por esta causa, os homes, conforme se vaian afastando de Deus, han ter menos vicios, e por eso ves trunfar as Sociedás de Tempranza e as istituciós fomentadoras da moral pública. Xa verás como se ha prohibir a prostitución, hase perseguir o opio e a morfina e a

cocaína, e non ha haber bailes, nin teatros, nin cabarets. Os homes futuros han ser abstemios, vexetarianos, castos, honrados, tolerantes, ben pensados e ben falados, e as mulleres honestas e traballadoras. Han semellar santos e han ser verdadeiros condanados.

Dixen eu:

—Xa dín que o Antecristo ha remediar ao Cristo.

Dixo il:

—Estamos divagando. Imos á túa segunda pregunta, de por qué non precuro o Santuario na miña Terra. Respondo: do mesmo xeito que fuxo da Cruz, fuxo da miña raza. Primeiro: porque a raza é un vencello e eu quero ser libre; segundo, porque a miña raza é a imaxe viva de Cristo, e eu quero sela imaxe do Antecristo. Respondo ainda: do mesmo xeito que fuxo da miña raza, fuxo da miña terra. Primeiro, porque a miña ialma afogábase nela...

Atallei eu:

—Eso pásalle a todos os literatoides de provincia. Canto máis pequena é a ialma, máis espacio quer.

Dixo il:

—Por certo. Non podo negar que me imito aos literatoides de provincia. Xa sei que é un defeuto, unha mágoa. Non sería quen son se non tivera lixo; daquela non podería ter nado de muller.

Dixen eu:

—Tamén Maldoror pensaba que era máis que eso...

Dixo il:

—Me non poñas en comparanza caquill probe home, que asegún León Bloy, non mereceu ir ao inferno. Eu son outra cousa: de propia vontade, con toda concencia, cheo de siso, coa miña carne mortal inteira, cos meus cinco senso corporás, coas tres potencias da miña ialma, escollín a condenación. Teño xa meio corpo mergullado no inferno; dun istante a outro, o meu pai adoutivo de aló embaixo turrrará por míñ, e abur!... Me non atalles máis, se qués que che responda ás preguntas. A miña terra era pra míñ un nó de silencio na gorxa, unha mortalla no corpo, e uns grillóns nos pés e nas maus. Ademáis, aquiles homes queren ser, e eu quero o non ser; aquiles homes soñan e fan unha patria, e eu son o home que se non quixo axionllar diante da súa nai morta.

Dixen eu:

—Tamén por estas bandas hai moitos coma ti.

Dixo il:

—Ben sei. Xa non precisas que che exprixe a túa terceira pregunta.

Ditas estas verbas, seguímolos dous en silencio ata o cabo da rúa sonorosa de tan calada. Despois pola Conga, a Quintana, as Platerías, a Praza do Hospital—Montero Ríos estaba o día aquil invisible—e por debaixo do arco, de novo á Azaba-

chería, e un pedazo polos soportás que dan riba do patín da Catedral.

Stephen Dedalusolveu falar:

—Non sei, mais semella que eu sinto, andando por estas rúas, algo que camiña cara o non ser. Qué soño é o que envolve estas pedras?... Eiquí atopei xente que non soña, e coido que non lles vai mal. Non levan vento na cabeza, discurren demasiado ben, pódese falar co iles, porque ao mesmo tempo, tampouco se pasman de nada.

Dixen eu:

—Eses son os que che simpatizan?

Dixo Stephen:

—Non me fan mal, déixanme acougar. Pode un morrer tranquilo antre iles.

Dixen eu:

—Moito lles queres...

Dixo Stephen:

Por eso que dixecheis enantes é polo que eu, fuxindo dos homes da miña terra, veño eiquí procura los homes da miña raza. Olla: alá, na miña terra, os meus irmáus camiñan cara o ser. Eiquí todo camiña cara o non ser, pola vontade e pola industria destes meus irmáus deiquí. Estes son os meus. Veño eiquí gozarme no suicidio da miña raza. Por eso, porque eiquí todo corre á perdición, quero vir eiquí morrer, vivindo antre mortos os meus días derradeiros. A diles, que xa non son deiquí, é a miña patria verdadeira.

Dixen eu:

—Será a patria dos sen patria.

Dixo Stephen:

—A miña patria é a patria dos sen patria.

Dixen eu:

—Os sen patria non son dinos de amor.

Stephen Dedalus quixo que fose tomar café na súa compañía no Quiqui Bar.

Dixen eu:

—Por qué nese café precisamente?

Dixo Stephen:

—Porque é dunha arquitectura odiosa.

Dixen eu:

—Vulgar, nada máis.

Dixo Stephen:

—Non hai tal. Aquela arquitectura realiza bastante ben a contra-estética.

Dixen eu:

—Qué entedes por contra-estética?

Dixo Stephen:

—Compre distinguir antre *contra-estética* e *an-estética*. A primeira, incoscente e involuntaria, é un fenómeno universal nos nosos días: está nas mans de calquera que teña cartos, coma de calquer dictador oriental, chámese Mustafá Kemal ou Amannullah. A segunda non pode ser abranguida mais que por naturezas xeniás, coma Le Corbusier: esas casas que fai Le Corbusier, que semellan cómodas cos caixós abertos, son a *an-estética* realizada na arquitectura. Unha e outra opóñense á beleza: a

an-estética suprimea, a contra-estética derrámaa. É o caso do Quiqui Bar... Tamén me gusta unha casa que hai no Preguntoiro, e algunas outras más.

Dixen eu:

—A beleza é cousa que ven de Deus.

Dixo Stephen:

—Por eso hoxe os homes quérena desbotar de todo... Mais imos á Catedral. Eu gozo correndo risco, por eso ando sempre arredor da pía de auga bendita; bebería nela de boa gana, coma o cabalo de Almanzor... Se non estivera chea de microbios...

Dixen eu:

—Mais o demo gózase na podre, e na porcallada.

Dixo Stephen:

—Tamén eso era noutro tempo. O demo agora fixose moi pulcro. Veleiquí a verba.

Dixen eu:

—Esa verba emprégana eiqui todos os filósofos.

Dixo Stephen:

—Ben sei. Mais esa verba de coarto de baño, que evoca o grifo, o water-closet, o irrigador, o bidet e a bobina de papel, venilles do materialismo práctico. Tocantes á podre, o demo nona pode amar, porque é a descomposición da materia, e ademais porque por unha beira, a podre produz nova vida, e por outra porque nela, coma no sofrimento, a materia espiritualízase: é o caso tan coñecido do Cristo de Grunewald e do cadro de

Valdés Leal no Hospital da Misericodia de Sevilla...

Cruzabamos o patin da Azabachería. Entramos na Catedral, démola volta polo Pórtico da Gloria, sen ollar Stephen tan xiquera pra as figuras. Somentes, voltándose cara a banda da Epístola e ollando a parede lisa, dixo:

—Este é o lugar do San Cristobo. Eiqui nono hai; vós en troques téndelo en Ourense. Dín que o San Cristobo tiña cara de cán: o que me ha levar a mi ten cara de coello...

Andivemos cara a cabeceira e entramos na xirola. A portiña por onde un baixa cara o sepulcro estaba aberta, e baixamos os dous.

Diante da arca de prata, as luces ardendo quedas e inmóveles, que alumán sen que se sintan arder, semellan lámpadas perpetuas.

Stephen enmudecél á entrada, e púxose branco coma papel. Coa voce tremente e baixa, dixo aixiña:

—Non. Imos, imos deiquí. Pronto.

Surtimos, e cando se repuxo, dixo:

—Non podo estar embaixo. Ali hai algo; dali sai unha forza que non podo aturar.

Dixen eu:

—Síntese a eternidade do Espírito e a eternidade da Terra. Olla logo que non importa canto fagan os desleigados, porque non han poder suprimir o que é eterno na mente de Deus. A Terra é eterna na lembranza, e a ialma é da natureza da lembranza que é a súa esencia, e o lugar da lem-

branza é o Entendimento divino, realidade das realidades. Ahi embaixo témola promesa de que a lembranza ha reencarnar, e tanto ten que as almas de hoxe estean esquecidas, porque esas almas non han estar sempre neste mundo, e outras han vir, e algunhas xa están eiqui, anunciando os tempos. E os teus tempos han pasar, e se cadra ainda enantes que morras, has velo trabucamento e o erro no teu camiño.

Daquela xa se repuxera Stephen, e respondeu:

—O meu camiño está escolleito dunha vegada pra sempre. Tanto tén que seña bó, coma ruín. Si é unha cousa ou outra, nen ti o sabes, nen eu tampouco. Pra calquera lado que me leve, hei ir sen remordimento. O que che digo de certo é que ahi embaixo non hai máis que unha cova onde toda lembranza e toda espranza ficam soterradas pra sempre. Por eso, anque fuxo dela, eu amo esa cova, e dende eiquí pisoa cos meus pés.

Dixen eu:

—Nanque así fora, esqueces a resurrección da carne e a restauración que ha vir de todas as cousas no terceiro Reino: a *Apocalástase*.

Dixo il:

—Eso cheira a doutriña platónica. E mais ti dixeches unha vez que nós non podiamos comprender a Platón.

Dixen eu:

—Mais podemos comprender a San Agustiño.
Dixo il:

—O que eu digo é que o terceiro Reino ha ser o do Antecristo.

Dixen eu:

—Ese non é un convencimento, senón un desexo. Eu comprendo ben que o que escolleu o inferno, queira que todos vaian a il, que é o que quer Satanás.

Dixo il:

—Quere, mais é por amor. Satanás ama aos homes con amor infinito, e quer que todos señan pra il. As penas do inferno son os espasmos do amor sádico de Satanás. De que un empeza a servilo, xa encomenza a sofrir, porque Satanás é unha fonte sen fin de amor que dá sempre sen esgotarse, e coma non ten máis que doer, somentes dá doer. Eu que me entreguei a il sen pauto, por libre donación graciosa do meu ser, non por eso fiquei sen paga: levo comigo seu don; deume o desacougo pra sempre. O que eu encomecei a sintir cando ainda era un santo na Illa dos Santos e que me leva polo mundo fuxindo da lembranza que ven de cote comigo como unha fada, punxente no corazón como aquil cravo que levaba Rosalía... Teño medo que esta lembranza me non deixe entrar no inferno, coma o hábito dos empanados; quixería deitar fora todo o meu sangue, toda a sustancia das miñas células... Coñezo un crego, perto do Ferrol, que estudou as cencias ocultas. cecais il, polo poder da máxica preta liberal que todo fai, poida evocar o vampiro que deixe meu

corpo resequido como a momia daquil Faraón que pagóu na Alfândega inglesa coma peixe seco, ase-gún refiren Eça de Queiroz e Dimitri Merejkowski; mais pouco importa, porque non hai un átimo no meu corpo que non señá de sustancia gaélica... E despois de todo, se non houbera inferno? E qué más terá que o inferno estea no centro da terra que que estea eiquí?

Despois bateu cunha man na coluna, e dixo:

—A pedra de grá é ben dura, ben apertada, resiste ben. Semella que pra ela non hai tempo. O tempo que rilla, que desfai e qué esfarela. O outro todo é doado nesta terra; mais non haberá no mundo quen queira facelo gasto preciso pra destruir estas pedras a poder de dinamita. Cántas toneladas farian falla? Semella esto unha revolta da materia contra de Satanás. Veleiquí outro punto difizle que me preocupa.

Dixen eu:

—Antes desfarás a pedra grau por grau, que mátelo espirto que vive nela e a mantén ergueita. Bota abaixo todas estas torres e todas estas columnas; o espirto volverá erguer outras tantas; queima todos os libros; o espirto volverá fazer outros novos. E contra o espirto nada pode Satanás.

Dixo il:

—Contra o espirto combate o espirto. Satanás é unha parte do espirto revoltada contra do espirto todo.

Dixen eu:

—Ese esforzo de negación e de revolta está fadado a perderse no propio valeiro que anda a precurar.

Dixo il:

—Neso está o seu trunfo.

Dixen eu:

—E neso está a fundenza da paz derradeira.

Daquela, Stephen Dedalus e máis eu fixemos as paces. Stephen mergulló os dedos na pía de auga bendita e oferceuma, e eu fixen o siñal da Cruz.

Pode que alguén dea como apócrifas estas declaraciós de Stephen Dedalus. Ii nonas ha negar, porque anque todos señamos hipócritas neste mundo cando falamos de nós mesmos, Stephen Dedalus non debe ser hipócrita, se non quer deixar de ser soberbio. Tocantes aos demás, eu non respondo da autenticidade empírica destas declaraciós; respondo da súa absoluta necesidade metafísica. Non hai máis que axuntar o que sabemos de Stephen, pra deducirmos lóxicamente, con seguranza crítica todas e cada unha das verbas que neste escrito lle son apostas. Ademáis, eu non son tampouco culpante de ter lido de cabo a rabo o *Portrait of the Artist as a young man*, que o mesmo Dedalus me obrigou a mercar aquil día na tenda de libros da Rúa Nova. Pode tamén que Stephen Dedalus houbera falado doutro xeito en Dublin ou en Zurich; en Compostela é seguro que falou como eu digo, e non podería falar doutra

sorte, sen deixar de ser il quen é asegún o *Portrait*, e sen deixar de ser o que é Compostela asegún a verdade.

Tamén é certo que polas circunstancias especiás da miña vida—o anecdotico—eu tiña por forza o dia aquil que atopar a Stephen Dedalus; e que se dixen ao comenzao que a presencia dil collera realidade no terceiro mundo interior, o que eso quer dicir é que foi nese mundo onde eu o *percibín*, non que fora do meu ser non fora a súa unha presencia real en corpo e pensamento, en carne e óso, o qual ben podeu acontecer, embora tampouco eu poida asegurala realidade empírica do feito.

E despois de todo, se cadra, pode que non seña tan fero coma il se quer pintar...

1929.

Amazônia figura sempre como um problema que
é sempre discutido e que é sempre resolvido, mas
nunca é resolvido de vez em quando é sómet-
to a uma nova crise. A crise é sempre a mesma, ab-
re sempre o mesmo canhão e sempre tem de ser abri-
do. Talvez haja alternativas, mas elas não se preparam.
Tudo que se faz é sempre obter um resultado que
não é o desejado. A solução obtida não é satisfac-
tória, nem é eficiente, nem é duradoura, nem é
bonita. E assim a crise se renova e se renova e fin-
tamente os resultados que são obtidos são sempre
os mesmos, sempre a mesma crise.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

É uma crise que não se responde a um problema.

A COUTADA

A CONVERSATION

—Mi Eladio, és tí? Gracias a Dios, meu fillo! Estívente agardando onte e antonte, tan soila e tan triste!

—Son eu, son. Ven praco, muller! E vós?

—Ben todos, gracias a Dios.

—E os nenos?

—O Eladiño e máis a Felisa van na casa do escribano. Logo virán.

—E o pequenijo?

—Dorme no berce. Non mo espertes arrestora, prégocho por Dios, verálo logo. E tí has vir cando, meu santo; qué tarde chegou o automóvele! Quéreste deitar?

—Non, muller, non. Cando sí, veño. Xa ves: dúas horas e piúques de cabalo, e arreando ben, e logo outras tres de automóvele, no interior, que non había berlina, ós tombos, envolto no tafo da gasolina...

—Has traguer frío, tamén.

—Non; entalado antre cregos, peisanos e mulleres... Déixame sentar; vou sacalas polainas.

—Anda que chas saco... E conta, qué? Gustouche? Lembrábaste?

—Da casa sí, e da horta, e máis dos lameiros do fondo, onde andabamos ós rolos polo tempo da sega... A herba estaba seca e cheiraba ben, cheiraba a cousa fina, arrecendía. Todalas anticipacíós da vida refiñada achábanse naquil perfume... Moitas veces o pensei despois... Deitarse e troupelear na herba facíanos nacer paxaros no peito: Alcendiansenos as meixelas na faciana e alumeadas da ledicia inmensa do serán e do sol... Xa estou máis desacougado, Dios cho pague. Agora, acouga ti tamén... Tamén a horta: mascabámolos acios das videiras, o que era comungar a primaveira aceda e verde, froita de cedo que fai proer os beizos coa cobiza dos bicos bravos que se dan nos primeiros anos, na primaveira e na aldeia... E a casa, sobre todo: o leito onde eu durmin, a bufarda ó lado, onde puñan á noite a palmatoria... a cama vella, con columpiñas de pau de rosa, e rosetas de bronce dourado, e a estampa de San Xaniño vestido de pelica, co año moi abrazado... ollaba pra un canso de estar preso atrás do vidro, pois il querería fuxir e vir xogar conosco, e nós habíamoslle faguer bô acollemento, por il e más por mor do año... Cánta lembranza!

—E a casa qué tal está?

—Algo derramada, nestes derradeiros anos. O comenzo do inverno pasado caeu o tellado nun-

ha esquina do corredor. Tamén compre andar na chemineia. O demás pasa ben.

—E de mobles?

—Mobles hai dabondo. Non teremos que llevar máis que as dúas camas pequenas dos rapaces, a camilla, e logo todas aquelas cousas a que un está afeito, que teñen servido a un ben, e que se non quer un arredar delas...

—Tanta cousa?... Pro tempo que habemos pasar aló!

—A vida toda deica a morte.

—Tí estás tolo!

—Miña filla, aquelo, ou procuralo ou vendelo.

—Vendelo non!

—Pois logo...

—E ti afariaste a vivir sempre na Coutada?

—E non viveu meu tío?

—Teu tío xa nasceu naquelo, é ti non.

—Eu son o seu herdeiro, o seu sucesor, o seu continuador.

—Ti vés tolo da Coutada. A Coutada metéuchese na ialma xa de primeiras.

—Olla: onte mesmo, viña eu da ribeira, polo camiño de carro. Viña o Marcial do Outeiro cun carro de herba pra cas dos das Fontelas. Rubin nil, e viñen deitado enriba da herba, que cheiraba igoal que cando eu tiña dez anos, e abalaba lene o meu corpo, e as primeiras estrelas emprincipiaban a escintilar tremendo como bágoas na vouta do cristal, en col dos meus ollos. A dozura andábame nas entranas, estragando nelas, coma

cando un escoita unha sonata de Beethoven... E o carro a cantala súa Cántiga sen fin... Xa sabes que non estiven máis que unha vez na Coutada: cando tiña dez anos, e agora. Despois os meus pais rifaron co tío, e non voltei aló, nin soupen máis dil ata hoxe, e xa ves: a lembranza se non arredou máis de min, e dos días que ali pasei daquela leveinos xa pra sempre adentro da ialmia e foron de cote un pequeno paraíso artificial onde me eu recoller cando a vida me desbotaba forzándome a me exilar en min mesmo. Deste xeito, a miña paz ficou gardada adentro daquela muralla que ergueron os meus maiores, e ali a tiña que ir buscar ainda cando alí non podía entrar por mor da rifa do meu tío co meu pai. Mais traguía aquele adentro de min. A Coutada xa daquela era miña. Cecais meu tío ó faguer disposición deixándoma cando eu menos o podía agardar, non fixo máis que reconñecer o meu dominio de saudade que tiña sobre ela.

—Xa estou desexando ollar ese Edén.

—Non digo que pra tí o vaia ser, Minia. Ti pode que non o vexas dese xeito. O millor abonda que cha eu pinte con tan ledo adubio, pra que tí, ó chegares a vela lle non atópelo engado, engado que si moito entra polos sensos, moito máis ven direitamente polo misterioso atallo da experiencia íntema.

—Xa fuches ilusionado, mais penso que ainda vés máis.

—E máis ó chegar, non; xa tí ves. Principiou-

me a pesar no curazón todo aquelo, i estruchábam... Había ser do tempo, da canseira da viaxe, ou sabe Dios...

—Ou das cousas mesmas que ollabas, e ares-tora apóllo a outros motivos. Calquera te entende, Eladio.

—Non. Olla: cheguei ó empardecer. Inda es-taba máis escuro coas nubes coor de chumbo azua-do, tan bastas que eran case sólidas; era un ceo que tiña corpo e que se viña abaixo pouco e pouco e xa principiaba a pesar no peito... Máis ben facía frio.

Cando marchóu D. Emilio e fiqueí soilo, na sala, coa sillería empanicada das cobertas brancas, como as nenas do Asilo cos delantás, as alfom-bras recollidas, consola poeirenta con dúas caraco-las mariñas enriba e o espello de auga enlamada e salseada de irisacíós grasentas, as litografías lixa-das, unha co vidro partido, as fabas postas a secar no chao, o silenzo fondo e basto que facía soar as miñas pasadas de tal xeito que semellaba que al-guén camiñaba atrás de min soler-miñamente, fa-céndome dala volta pra ver si era certo, todo aque-lo chantoome un puñal no peito e fixome vir as bágoas. Surtín ao corredor, debruceíme na baranda de pedra, ollando o eixido ciscado de estrume cheiren-te, onde os da vista baixa—por certo que hai catro laregos pra cebar iste ano—andaban fo-zando coa súa múseca de roncollo. Debaixo, a criada estaba munguindo a vaca, e ouvíase o isó-crono ruido do leite caíndo na canada. A corte

espallaba o seu bafo quente carregado de cheirumes... Sintín unha anguria tan acorante no peito como se tivera unha pedra dura entalada antre os bofes e funme pra dentro, cando ainda non había luz... Se viras aquela escuridade que enmourecía por instantes! Se me levo do xenio a aquela hora, pro outro día vénome... e busco quen merque a Coutada!

—E quen sabe se houberas feito ben!

—Muller!

—Digo, porque non sei se non rematarás por ahí.

—De ningún xeito. A Coutada é o noso porvir.

—Craro está, e non queira Dios que a vendas; mais anque a venderas, tamén podía selo.

—Non hai quen pague o que val.

—Mais non hai!

—Pois si tantos hai que a queiran, por qué non a hemos ter nós?

—Craro que a debemos ter nós; mais os que a queiran han ser xente da aldeia, que lles resulta i é negocio pra iles, namentras que pra nós... Imos ver, cando te ocupaches ti deso, se non sabes nin cando se sementan os nabos?

—E non decías enantes que vendela non?

—Dixen.

—Pois cómo trocache agora?

—Porque teño medo.

—Medo, a qué?

—Non sei; non sei a qué, porque non sei o

que te propós, non sei o que matinas, non sei o que queres.

—Sabes que te atopo trocada, trocada de todo?... O teu entusiasmo cando chegou don Emilio enteirarnos da disposición do tío, cando voltámos dous do Notario, cando andabamos todos pasos... Víchelo ceo aberto: era a sorte que che entraba polas portas, sen agardala...

—É certo, e tiña razón, e ainda a teño, porque sigo pensando igoal, porque é a sorte pra nós. E non a desboto eu, non... Mismo sería ofender a Dios, afellas. Non, eso non. Eu ben satisfeita estou.

—Cando ibamos pensar nós ter tanta regalía? Eu xa non contaba co ela. Era unha lembranza, somentes unha lembranza, que se non arredaría endexamais da miña ialma, un soñío pra soñar espierto, o millor de todos, e adiós... Meu tío... aquil santo varón... Ainda o estou vendo, derradeiro dunha castimonia ilustre, cos bigotes brancos e os ollos gacios, vestido de pana, cas chancas vrau e inverno, co chapeu que non tiraba da testa máis que pra se deitar... E sabía todos los entronques, todas las executorias, a crónica toda da súa caste. Era un fidalgo verdadeiro... E o probe, traballando toda a vida: il podaba, il enxertaba, il axudaba a botarlle o sedeño aos carros, a carregala herba, xunguía os bois, pintaba as portas, remendaba as cancelas, limpiaba os paseios da horta, iba á feira... E ó último, tanto traballare, pra deixarma a min, pra proveito dun lacazán que

endexamáis soupo máis que soñar... Logo ris?

—Voucho dicir: matino eu que o que te levava á Coutada, mais que a cobiza do proveito é o ensoño, é o lirismo... Quen te non coñecera, meu rei? O que enantes dixeches do carro de herba que te abalaba leichelo no Mr. de Phocas; o outro do sabor dos ácios da videira, tiráchelo de Collette Willy... Tés os miolos inzados de lembranzas de leuturas, e velehi está. Non che é outra cousa, Eladio, convéncete. Eu ben sei onde che manca. Fuches á Coutada, e fuche ainda a soñar esperto; a túa Coutada, e tamén a Coutada verdadeira, é pra tí ainda a Coutada que levabas dende os dez anos na ialma en presencia de saudade. Atopáchela escea ideal dos teus soños de rapaz, de mocío e de home feito. Millor dito, de mocío e de home, que o que é os de rapaz non eran soños: daquela era a realidade, a realidade que ao pasar, voltouse soño porque pasóu e xa non volve. Non volve, Eladio. O tempo que levou teus dez anos de rapaz, teu décimo ano, que foi ano da Coutada, levou tamén a realidade daquil soño; agora fica somente a saudade. A saudade que pode engaiolar os teus soños de home, que non pode engaiolar o meu tino de muller. As mulleres témolo privilexo do siso, do acougo, témolo senso da realidade, que vós non tendes, Eladio. Millor che irá se atendes o meu istinto que non o teu lirismo.

—Xa sabes que hai tempo que o meu lirismo morreu.

—Eso coidas tí, porque non escribes versos,

mais sóñalos.

—Nin os leo!

—É certo. Cravaches en caixós de tabaco os libros dos escritores franceses, dos poetas galegos e dos filósofos alemás. Soterraches en cadaleitos de pino toda a literatura. Agora non abres máis que os apuntes da Academia Reus. Está ben, e non che ha ir mal co elo, se Dios quer; bô traballiño me costou. Padricar, padriquei ben, Rosalía mo perdce, mais por fin aviñéchete á razón. Mais eu ben sei que aló, no fondal da ialma, por baixo da borralla xu-rideca, gárdala moxena lírica ben acesa e ben viva... O que tampouco está mal nin moito menos.

Craro que non está mal. Minia... Minia: lembras o noso tempo antigo? Dí, Minia, houbéras-me tí querido si eu non fora coma son? Non é a calor desa moxena arastora acochada baixo da cinza a que alcendeu ali o amor que che teño? Non foi esa moxena a que prendeu tamén no teu peito o cariño que me tes? Responde, Minia: anque lle debámola nosa probeza, lle non debemos tamén a nosa felicidade?

—É certo: eu quérote así coma eres... Anque foras ainda máis tolo, tamén te querería.

—Ves, Minia? Ves como estou no certo? Se tí pudeches casar moito millor que comigo...

—Cala deso, Eladio!

—Non calo, non. Tí estabas millor na túa casa que comigo. Qué che faltaba? Agora fáltache todo... Pudeches casar moito millor. Tiveches con quén de sobra. E viñeches dar cun señorito inúti-

le, arruinado, cun destiniño na Diputación que non dá nin pra pasar fame... E aquela Minia que chamaba a atención nos paseios, no teatro, nos bailes... Aquil vestido de baile que puxeches unha vez polas festas, verde, con encaixes negros... Levabas no peinado aquiles paraíso que querías aproveitar pra o chápeu negro... Ben me acorda! Bailaches co Indalecio Quiroga, que estaba recén chegado... Despoixas, ben ouvin coma lle estaba dicindo Xan Cid que tiñas noivo... Eu comprendo que lle gustaras: éralo sorriso todo do vrou...

—Aínda o lirismo, Eladio, aínda a saudade!

—Saudade de qué?

—Saudade do que eu fun.

—Engánaste, Minia, engánaste de todo. Hoxe és tí pra min moito máis do que eras daquela, moito máis... Como iba eu ter saudade do que teño, do que teño millorado aínda? Non, Minia; o amor dos noivos non é amor. Non hai quen sepa de amores enantes de compartila vida coa muller que un quer. Fálase de cote do amor dos noivos, e do amor fora do casamento, faise literatura. Aínda hai quen ten o amor coniugal coma cousa sen poesía, e hainos que non creen nil. Qué trabucados andan! Coma que non hai outro! Coma que o outro non o é!

—Craro que non o é!

—Non, se eu falo fora de toda consideración moral, aténdome á esencia enxebre do sentimento, que no noso amor leva a vida toda, que somentes deste xeito se pode aturar, e máis cando ven

pra nós, coma ven pra tí por culpa miña...

—Xa che dixen que calaras deso, Eladio...
Non te teño a tí? Non témolos nosos fillos?

—Por certo que tardan ben os rapaces.

—Non sei; non hai por quén mandalos buscar... Hai que agardar que os traian.

—Inda dís que cale!... Non ves coma de cote se nos apresenta diante a nosa situación?

—Home, agora gracias á Deus, por fin, cambeou.

É certo, todo cambeou pra nós.

—Todo, non.

—Moito, sí. Principia unha vida nova. Ou cecais non; vai principiala vida antiga, a vida que levamos no sangue está á chamar por nós; a vida pra a que viñemos fadados por herdamento e que o non seguila, e querérmonos arredar dela, do vieiro que o sangue nos amostra, é o que nos leva á disgracia e á miseria. Por se arredar dela meu pai foi vendendo e foi comendo o que tiña, logo o que tiña a miña nai, gastei eu o pouco que quedaba, e fun señorito probe, e fixente probe á tí. E de certo che digo que anque non foramos probes, anque fixeramos fertuna, había de haber sempre este lixo na nosa vida, ferida pra sempre de desacougo, de inquedanza, de disgusto, de saudade do deber por cumplir, de remorso pola infidelidade ao imperativo da raza... Non poderíamos gozar en paz aquelo pra o que non fumos nados... En troques, ali tés meu tío: viveu coma viviran seus maiores, fixo o que iles fixeran, i endexamáis lle

faltou o pan nin a paz do espirito. Era agudo e tiña letras, i endexamáis precisou mais libros que os libros vellos da biblioteca da Coutada: Teoxía, Nobiliarios, Leis derogadas, Cencia esquecida, Filosofia sen vixencia, Literatura sen voga... Se cadra, il tiraba daquiles libros o mesmo gusto que nós das derradeiras novedás de Paris, e igoal ou millor coñecencia do mundo... Pola contra, eiquí me tés á min; emprincipiei á leer aos dez anos, estudei pra abogado, mordeume o verme da literatura, quedei sen cadela, empregoume un amigo do meu pai na Diputación, pubriquei nos xornás contos e versos que todos xuntos non valen ren, arremedei á todos sen superar nin tan xiquera igualar á ninguén, sen atinar tampouco a expresalo, meu sintir, sen producir obra de alento, non cobrei endexamáis... ata que renunciei a todo

—Renunciar, por qué?

—Porque acordei a tempo. Porque coñecín que trabucara o camiño. Porque por fin o meu tío púxome nas maus a maneira de refacela vida de todo, atal e coma deberá ter sido, dende que o meu pai deixou a aldeia.

—¿Qué queres facer, logo!

—Na Coutada hai todo canto se pode preciar. Boa casa, grande para meia dúcia de familia. Porta de arco, aberta nun muro de cantería, con zímeas, que pecha o eixido. A casa fai sete; unha parte ven dar enriba do camiño, á direita da porta, con dúas fenestras e pedra de armas no meio. Nunha de aquelas fenestras afeitaba meu tío as

barbas. Era a de onde il durmía, unha sala grande... estouno vendo coa face chea de enxabón, pasando a barbeira por unha badana tirante... A navalla estaba xa ben gastada, tiña a folla estreita, e rente ó gume brilaba como de ouro ou de prata, asegún que fixera sol ou estivera coberto. Tíñaa gardada nunha arca de madeira entallada con ferraxes forxados... A outra parte dá por frente á porta. Nas dúas vai a solaina de pedra labrada, con tellado saledizo con columnas, e descansando por abaixo en arcaría. Por frente á parte que dá ao camiño, corte e palleira... Na palleira íbamos á hora en que o tío se deitaba despois de xantar ás doce. Como cheiraba a herba, e como mallaba a un a calor ó mesmo tempo que lle proía a un o sangue, a ferver no bafo ardente e perfumado da palleira... Pois debaixo da arcaria, corte, galíñeiro, forno, cociña, celeiro, tulla e bodega. Balcós de ferro pola outra banda, dende os que se albisca a redondeza toda da Coutada. Horta con dúas fontes, lavadeiro pra roupa e tendal con todalas froles, alciprestes e teixos. Todo arredor, terras de millo e de pan, nabeiras e cortiñas con patacas. Abaixo — no fondo — lameiros, co regueiro polo meio, e do outro lado, monte con leña e toxo, xesteiras, soutos, liñares; hai dous teares, pra tecer na casa; e por parte, viñas na ribeira... Qué mais queres? Dúas xugadas de bois e dous carros, tres vacas, dúas de leite, con cría, porcos, avenza, cabalo, dous pollinos, pitas, gansos, cás... Hai ferramenta dabondo, banco de carpinteiro e de fe-

rrador, carabinas, murrás, cananas, armas antigas, biblioteca, camas torneadas e outras de pau de rosa, sillería de damaçco de seda, antigo reló de pesas, boa lareira con dous escanos, artesa pra amasar, acea no regato, que é o úneco que está fora do muro, que todo o demáis está tapado dun gran muro de pedra ao que a Coutada debe o seu nome... A acea pode moer todo o inverno... Andíveno todo con don Emilio, o abade, e máis o tío Roque, que foron expicando... Don Emilio é un bó home. Era coma irmau do meu tío: xantaba co il moitos días, iban de caza xuntos, pasaban horas falando os dous na solaina... Probe don Emilio! Lémbrome cando viña á casa, que non daba marchado... Moito fixo pra pór a ben a meu tío cos meus pais... Ou! pola miña nai non había caso, ô fin eran irmaus: mais meu paí era un pouco retorto, e o cabuxo lle non pasou nunca.

—Endexamáis che perguntei por qué rifaran.

—Ainda eu non o sei ben. Era eu mui pequeno. Asegún me expicou don Emilio foi, naturalmente, cousa de cartos: meu paí pidíralle cartos emprestados ao meu tío por moitas veces... Paréceme que nunca llos volveu... Dunha vez, o meu tío negoullos, mais a cousa xa debía vir de atrás: a miña nai casou a contragusto da familia. Meu paí era moi gastador, tiña a loucura dos negocios e todo lle saía mal, e a cabeza tampouco andaba moi segura. Era, como moitos no seu tempo, unha vítima do ideal industrial; que a industria tamén foi mui ideal. A industria ten feito

moitos más tolos que a poesía. Hai quen pensa que pensar en negocios é o asiñado e o san, e resulta que é o que guinda con más xente en Conxo... Morreu meu pai rifado co meu tío, e sen que o meu tío viñera velo. Algo más lle debeu facer pra lle merecer tal feito, porque o meu tío non era dos que gardan as xentreiras. Daquela, non fixo más que escribirlle á miña nai ofercéndose; mais aquil feito pareceulle tan mal a ela, que tan xiñera lle respondeu, por más que ben lle houbera vido entón que o meu tío nos dera a mau... Foi cando me empregaron a min, e a pouco, morreu ela. A probe non pasou más que traballo neste mundo!... Falemos doutra cousa; pois don Emilio foime expricando todo ,e aconsellándome o que había faguer. Mira, Eladiño—dixome—, eiquí tés dabondo pra vivir e de sobra tamén. Mais pra que esto che dea pra vivir desafogado e con fartura, sempre que o procures tí pola mau... Eu non sei se che se dará a tí esto da labranza, mais todo é ao que un se afai, i en pouco tempo, de que emprincipies a tomarlle o xeito, pouco e pouco, sen decatáreste, vaslle collendo lei, e xa non o deixas. Hai tantos que fixeron igoal!... Se teu pai non deixara a aldeia, hoxe podiades ter coche. A xente é toda a ir pras vilas, e deixan o certo polo duioso. A terra precurada pola mau, non che hai cousa que dea tanto. Ora, se non a has precurar, millor é que a vendas. Ter terra e vivir na vila moi recreado, non che é xeito. Mais véndela, e qué? Os cartos logo che se van da mau... E despois de

todo, se habías ser Notario nun pobo calquera, nun pobo pequeno, que mais che dá estar na aldeia? E ten razón don Emilio, e o tío Roque tamén dí o mesmo... Por certo que inda che non dixen, na Coutada hai catro criados: o tío Roque e o seu fillo Manoel, a muller do Manoel e máis a Andrea. Xa sabes polo testamento que non os podemos botar fora... O tío Roque foi o compañoiro constante do tío, eran compadres. Criouse na Coutada, na Coutada casóu, ali naceulle o Manoel, libroullo de quintas o meu tío, na Coutada morreulle a parenta ao tío Roque, na Coutada casóu o Manoel, ali levou a muller... O tío Roque ha sélo meu profesor; co il hei deprender canto convén saber de terras, do traballo, do gando, da mantenza, das feiras... Os criados son mais da Coutada que nós: daquil pan comeron, daquil viño e auga beberon toda a vida; o tío comía co iles na cociña, na mesma mesa longa, il nun sillón na cabeceira, iles en bancos aos lados; no inverno, rente do lume, nos escanos... Se na Coutada pós todo canto precisese: podes moer, amasar e cocer na casa; hai bodega e hai fontes; se enfermas, na biblioteca tés a Hipócrates, Galeno e Diocórides, e no xardín e na horta, hai cadros adicados ás prantas menciñas, e ainda hai na casa drogas e untos que preparaba outro tío vello que eu non acordei: frai Alberte, monxe excraustado de San Clodio, do que hai tamén un manuscrito de moitísima cencia... A Coutada é un mundo; o mundo inteiro. Os meus maiores pecharon aquil mundo; pra indi-

caren que aquelo era perfecto e cumprido e rematado, e que co aquelo abondaba, e que a aquelo debíase reducir a vida sabia, que non precisa pasar aquil lindeiro, coma dicindo: qué importa o que hai alén? Somentes esto abonda... Minia: eu cobizo voltar alá onde a miña nai surtiú, quero voltar ao solar do meu sangue, quero pechalo meu corpo e a miña ialma adentro do circo daquela parede, coutar ali a miña vida, quero comer do meu pan, beber do meu viño e da miña iauga, do leite das miñas vacas, do mel das miñas abellas, quero abalar corpo e alma na herba recendente dos lameiros.

—Quéreste meter alá?

—Quero.

—Queres deixar todo, renuncias ás oposiciós, á carreira?

—Quero. As oposiciós: aquello foi a gran renunciación. Por tí, polos nosos fillos vendo que a fame nos chegaba ás portas, debendo a todos e sen poder xa atopar quen me emprestara cinco pesos, deixei todo o que eu quería, todo o que me axudaba a levar a vida. De estar eu solteiro, de non vos ter a vós, endexamáis o houbera feito, xúrocho! A odiada cencia xurídica que asoballou os millores anos da miña mocedade, era o meu medo. Moito fixen pra fuxir dela, e agora voltaba a se botar enriba de min, sentándose en col do meu curazón coma o tardo, dándome angurias de pesadelo... Mais agora atopei o camiño da liberdade: queimarei tódolos códigos na lareira grande

da Coutada: pola chiminea de canteiría, coroada de remates barrocos, fuxirá o seu fume mouro, como un fato de bruxas escorrentadas polo canto do galo que anuncia o alborexar dun novo día. Símbolo e premonición do ceibamento da terra, de labrego redimido das leis inícuas que a vila lle impón!

—Ai Eladio, que xa vexo o que queres. Mira ben o que dis, que o que tí queres, é non estudar! Olla que todo eso que pensas son pantesías que che se meten no miolo pola cobiza de fuxir dos códigos! Mira que despois hache pesar, Eladio!

—Boeno, e si fora eso, non debe cada un seguilo seu natural? Non é millor eso que faguelas cousas a contragusto e mal?

—Mais o teu natural non é de labrego, Eladio, engánaste. Tí non o és coma o teu tio. Tí xa vas afeito a outra vida. Non déixelo certo polo dudoso. Agora xa estabas conforme con facelas oposiciós, por qué as vas deixar?

—O certo polo dudoso! E quen dí que vou ganalas oposiciós? Eso si que é incerto. A Coutada en troques, dá pra vivir folgadamente e con fartura e pra aforrar tamén.

—Se eu non che digo que non precúrela Coutada. Non che digo máis, senón que fagas pirmeiro as oposiciós. Qué traballo che custa probar?

—Ben, fágoas. Imos supor que as gano, ben. Danme unha notaría no quinto inferno: pois ou unha cousa ou a outra, mal que atenda a esto,

mal que atenda a aquelo. Compre escolller; ou a Coutada ou a notaría...

—E despois escollemos o que millor nos veña...

—É verdá, ou agora ou logo, sempre haberá que escolller, e namentras, pérdense os cartos que me leve a preparación, e os que gaste logo en Madri. Millor é escolller agora. Eu xa escollín.

—O caso é que escollleras ben.

—O millor, o certo, non o que pende na sorte.

—E imonos meter na Coutada pra toda a vida?

—Pra toda a vida.

—E non a podíamos atender o mesmo estando eiquí, indo por tempadas, mais que pasemos aló máis tempo que eiquí! Mais así, toda a vida! Ti non matinaches ben no que eso repersenta...

—Escoita, Minia: hai eiquí moito más que unha sinxela comenencia de intereses. Ou non me entedes, ou me non queres entender. Non é somentes o interés o que me leva á Coutada: é o escarmento, é a consideración nidia do que foi a vida trabucada do meu pai, que por marchar da aldeía desfixo o seu haber, e a miña, que rematei de todo co derradeiro. É unha exixencia espiritual, é a fame da alma, é a cobiza de rectificación e de enmenda.

—Unha cobiza que te fai alonxar do mundo.

—Levantarémola casa toda... Levaremos aquelas cousas... Non; millor será non levar ren que poida lembrar o que deixamos... Nonos despediremos de ninguén, non deixarémolas señas a nin-

guén, non escribiremos a ninguén dende aló.

—O dito: déixalo mundo.

—O meu mundo serás tí, os pequenos, os criados da Coutada, don Emilio, os peisanos.

—E deixar os amigos, a sociedade, a vida toda dun...

—Cando a vida dun iba trabucada, e Dios nos puxo na mau o meio de nos emendarmos, o non facelo sería pecado.

—E tí coidas que te vas afacer deixando asina tódolos teus costumes, toda a túa maneira de vivir, o ambiente en que te criaron, en que viviches decente... Qué chasco vas levar! Has cansar axiña, se Dios quer.

—Xa che dixen que non era somentes unha comenencia e un gusto, que é tamén unha obriga, un deber.

—Un deber ben costoso.

—Minia: di por fin que tí non queres, que che non acomoda, que non queres renunciar á vida vilega, un pouco tristeira pra tí, é ben certo, mais que se cadra contas que agora sea un pouco millor cos ingresos da Coutada... Qué non te resolves a deixalas amigas, as tendas, os paseios... Ben o vexo. Por outra beira, tamén che digo que se non pensara que despois por fin habías estar satisfeita, non o houbera pensado. Agora sí, tés que sentir ao principio saudades de todo eso. Eu non; o meu caso é diferente. O teu amor enche dabondo a miña vida pra que eu poida máis desechar...

—I eu tamén, Eladio, eu tamén. Irei onde tí

vaias. Contigo hei estar sempre contenta. Imos onde queiras. Por Dios che pido que non penseas outra causa: contigo, contigo namáis!

—Ven eiquí, Minia: acocha a testa no meu hombreiro, déixame cinguir teu corpo cos meus brazos. Así, xuntíños... Iremos aló; iremos a carón da fonte enxebre da vida e de tódolos amores, onde a vida síntese deitar cantando, feita craror, feita miragre. Hémola sintir colar noso corpo como a beinzón, como a gracia de Dios. Lonxe de afogos e tristuras, o noso amor ha medrar seréo, alcipreste sempre verde, cara o céo, vestido de cote de primaveira, ispidas as nosas almas de carantoñas e adubios, chegarán máis perto unha da outra, misturaranse en éxtase máis estreito e máis puro. Ha sela nosa volta ao Paraíso, purgados do pecado orixinal da nosa caste, rebelde á lei de Dios.

—Por qué, rebelde á lei de Dios?

—Dios mandounos ganalo pan co suor do rosto.

—Ben, traballando, craro está, e nós traballamos...

—Xa sabes o que di Tolstoi, o que enantes dil dixo Bondaref, o labrego Bondaref o Gran Precursor: Todo se pode mercar neste mundo se non é o pan. O pan mercado non é do que o merca, como non sería fillo noso o que lle mercáramos a quenes o enxendraron. Non, o pan que mandamos vir da tenda non é noso; o pan non se debe vender; vendelo pan é unha iniquidade; cada un

precurar pola súa mau, polo seu traballo, o que precise, e ao necesitado débello dar por caridá... Os nosos pais trabucaron o camiño dos nosos abós, arredáronse da terra, fuxiron da aldeia e viñeron á vila comelo pan mercado. Desobedeceron o mandato de Deus. Compre voltar á terra, compre voltar á obediencia da lei.

—Daquela, moita xente hai no mundo que está en pecado.

—Moita, anque non queiramos velo pecado nin o castigo.

—Tés razón, Eladio. Nesto tés razón. Estou no vendo: eso é o que eu teño dado no meu maxin: é certo: hai pecados que Noso Señor castiga un por un en cada pecador, neste mundo ou no outro. Son os pecados de que un se confesa, porque está mandado decilos na confesión... Mais sen dúbida hai outros pecados, que cecáis non o sean en cada un, cecáis non o sean namentras se non xuntan os dos uns cos dos outros... Pecados dos pobos, das razas, das sociedás, pecados que tamén ofenden a Deus, e que il castiga coas guerras, coas calamidades, coas revolucións... Si, si, véxoo certo,nidio, evidente!

—Ou, Minia! Miña santa! Agora sí, agora sí que te non engana o teu istinto de muller!

—Non engana, non. Olla: véxoo tan craro como a verdade.

—Pois ben, imos, imos ganala redención dun pecado... En qué pensas, Minia?

—Penso... Penso no meu pensamento... Oga-

llá pensaras tí moito no que imos faguer... Tés razón, e o que tí pensas é verdadeiro e xusto. Eu sí, afareime na Coutada. Apesares de canto che dixen, eu, contigo, cos nenos, hei estar satisfeita; millor que eiquí, con seguranza. Mais tí, agora velo todo ben, craro está coa túa ilusión, coa túa ideia, e seméllache todo fermoso e facedeiro. Mais logo, posto a elo, coas maus na masa, vendo cousa por cousa, cando se emprincipien a presentalas dificultás, os disgustos, cando non atines cunha cousa, cando veña un ano ruín, cando teñas que liquidar cos peisanos, cando as cousas non veñan ó teu xeito, se enfermamos, cando se apresente por fin o lado mouro das cousas, daquela has sentir morriña, has sentila saudade da vida que deixaches, ao millor cansas de todo, i entón sí que ven a más negra... Compre pensalo ben, Eladio. Unha cousa é a ideia que un leva e outra é a realidade da vida; hai que mirar, cando un se resolve a algo, se un ten forzas pra elo. Pénso ben, non leves despóis un desengano. San Antonio! O desengano pra tí había ser cousa tremenda. Pénso ben, Eladio!

—Xa o teño pensado. Non digo que algunha vez non veña o desalento; non digo que algúns instantes me non trabe a morriña, me non ginta canso e vencido...

—Pois logo...

—Mais téñote a tí, os nenos, o teu amor, o voso consolo; teño a concencia do meu deber de refacelo meu casal, de render á terra o homáxe que lle negaron meus pais.

—Ben. Tí e máis eu, ben; mais, e os pequenos? Pensas cá'l vai selo seu porvir?

—Craro que si. Os nosos fillos gerán labregos, coma nós.

—Pensas logo que tés direito a dispor á teu xeito do seu porvir?

—Penso que debo restituir á terra o esforzo que lle foi roubado.

—Queres á terra máis que ós teus fillos?

—Quérolle máis á xustiza. A nosa caste debe voltar á arada.

—Négaslle a liberdade?

—Quixera, coma pai que son, que non tiveran a de labrar o seu mal.

—E pensas que llo quitas?

—Xúroche que han ser más felices que nós.

—Neso poida que teñas tamén razón; mais, e pra educalos?

—Os nosos fillos levarán a educación que leven os fillos dos outros peisanos.

—Eladio, coido que vas lonxe de máis.

—Por qué? Pra qué precisan os nosos fillos outra educación? Por qué han ser doutra condición que os outros?... Por querermos ser doutro xeito perdimonos meu pai e máis eu. Compre que deixemos eiquí todolos nosos prexuizos vilegos, que nos deamos á terra en corpo e alma, con todo o que somos e con todo o que temos. Imos ser coma os máis. O Eladiño ha casar na aldeia: a Felisa ha casar cun labrego. Como iles han comer, como iles han vistir e han ter os mesmos divertি-

mentos e os mesmos traballos. Nin máis deben saber, nin máis deben cobizare.

—Semella, Eladio, que queres tomar sobor de nós e a nosa caste os pecados todos de cantos arrenegaron do traballo e do amor da terra; semella que imos ser nós os redentores soílos desa culpa...

—E si o foramos! Se forámola caste escolleita do vieiro novo, outra raza de Israel!... O Evanxeo da Vida Homilde, moito más fondo que o da vida sinxela, que programan tantos filósofos ensoberbiados do noso tempo...

—Ai, Eladio, e non serás tí tamén un filósofo ensoberbiado?

—E más sí; ainda nos quedará moitos pecados que purgar.

—E xa íbas principiar a nova vida con outro ben grande.

—Mais olla coma logo o recoñecimos. O bon propósito emprincipia xa a nos facer ver craro.

—Eu fun quen o vin.

—Aínda o meu siso de muller.

—Fuches.

—Deixa logo, que eu fale. Iremos á Coutada; seremos labregos e os nosos fillos han ser labregos; pensaremos en cumplir coa lei de Dios i en refacela nosa casiña; seremos como irmáns pra os nosos veciños, mais non seremos soberbios e nonos hemos dar coma salvadores do mundo, como abridores de vieiros novos...

—Anque en realidá o somos.

—Anque en realidá o sómos!

—O noso mundo é o que cingue o muro da Coutada, coma o mar Océano cingue os continentes. Pra qué ollar más lonxe, se aquelo abonda pra nós? Cánto traballo, cánto suor, cánta arela se non ten sementado ali en tantas vidas coma por ali pasaron! Os homes pasan, uns atrás dos outros, e a terra queda... A terra vive sempre. Qué son os setenta anos que un de nós pode vivir? En troques enriba das terras da Coutada rolaron séculos e séculos, xeneracíós tras de xeneracíós. A cantas deron mantenza aquelas terras? Quén as conta? Enantes que os Bermúdez fundaran ali solar—Don Pedro Bermúdez de Parga e Gayoso, no século XVI—por cantos outros non terían pasado aquelas terras? Os Bermúdez chegaron algún tempo á grandeza, e de cote houbo algún Bermúdez na Coutada, precurando aquelas terras. Outros iban e viñan, marchaban á guerra ou aos consellos d'El-Rei; os más sabios ficaban sempre na Coutada!, que sempre estaba no mesmo sitio, sempre igual, rendendo anada tras anada, sostendo ergueito o solar. E cando os Bermúdez vagariñantes e aventureiros iban de vencida, ela era refuxio de capitás emprobecidos, agarimo de oidores en disgracia. Compre pensar nesa vida ilimitada que a terra ten, mansa, lene e branda, más forte canto más mol, aloumiñante, maternal na súa indifrencia, piedosa sempre, volvendo de cote cento por un, inestíñábele, dando sen perder, infinita no tempo e na donación... Sobre dela pasan coma si non foran tódalas grandezas humás, que postas en

comparanza co ritmo da súa vida, semellan soños esvaídos... Eu sospeito que a terra ten intelixencia, unha intelixencia vagarosa, demorada, cansa cecais. A súa grandeza asoballa o noso pensar bulideiro e desatinado, e compréndese que somentes nela podemos depredela cencia da vida... Non tés reparado en que os peisanos fan as cousas sempre a modo e sen presa? Deprenderon na gran escola; asina traballaban tamén os pobos antigos, que ergueron montanas de pedra taes, que recén feitas xa se deberon incorporar á terra de tal xeito, que deberon semellar costruídas polas forzas oroxénicas. Nós, os modernos, perdido o senso da terra, non sabemos traballar pra a eternidade, coma os egipcios, pra as eisixencias do día e adiós.. Mais cecais estou volvendo a caír en pecado: perdoa e dame a beinzón.

—Non a precisas. Compre que ceibes dunha sentada o lirismo todo que levas no peito. Ou pensas tamén levalo pra a Coutada? Coido que tamén eso está adentro do prexuizo vilego!

—Non séi. Poida que non; poida que pensamento e lirismo sean nos homes das vilas a lembranza incoscente do vivir primitivo; poida que o desacougo que os leva a inventar e a practicalas artes e filosofía, veña precisamente da saudade da terra. O campesiño cecais non filosofa—se entendemos por filosofía o pensamento sistemático—por que ten a verdade na mau. Se non razoa o que se

vive; uns viven a verdade, outros escúlcana sen atopala.

—Dese xeito, nós imos cara a verdade.

—Imos cara a verdadeira vida.

—E a que desfai a vida non é verdade.

—Qué houbera dito teu pai desta túa conversión?

—Chamariáme tolo, coma mo han chamar moitos, aínda algús que no meu caso houberan feito igoal que eu fago, aínda moitos que por adentro han ter envexa de min a pesar diles non o poder facer... Non hai moito que tí tamén me chamaches tolo.

—É certo.

—E se cadra, aínda o pensas por adentro.

—Non. Hai unha parte de loucura, de fermosa loucura, na túa ideía; mais hai tamén moito de prudencia e de siso. Eso téñeno que recoñecer todos.

—Pois eu dígoche que anque o recoñezan, non o han dicir, nono han querer confesar. Han dicir, pola contra: Que tolo! Deixala vila, deixala caxeira! Irse meter na aldeia, pra adocenarse!... Coma se os adocenados non foran iles, os que así pensan, ou fan que pensan!... Confesa tí que eso era o que tí pensabas, cando hai un istante me falabas dos nosos fillos... Confésame que ainda agora, te non resolves a velos convertidos nuns badocos! Confesa que tí pensas que facerse badoco é adocenarse...

—E quen sabe se tí no intemo da concencia, anque tí non queiras, non pensas o mesmo?

—Alégrome que teñas a franqueza de confesalo. Ora, o que eu penso é que si facerse señorito é adocenarse o éxito da cibdade...

—Sí, pero...

—Confésolle eu que eso ten efectivamente certas ventaxas asegún o pensar da xente... adocenada...

—E si hai que vivir antre a xente adocenada...

—Mais nós imos vivir antre xente adocenada si queres, pero doutro xeito. Non hemos de decidir no meio que imos escoller; se fóramos vivir no que vivimos deica agora, ben que nos puxéramos a ton co il, máis coma o imos deixar.

—Sigoche dicindo que qué diría teu pai!

—Diría, o que tí me dixeches agora i entonces, o que me decía cando ventaba as miñas afeizós literarias. Con seguranza que millor lle había parecer esto, que non que seguira facendo versos.

—O pior, é que ainda sigues facendo versos, ou polo menos filosofía.

—Cómo!

—Sí. Póslle á nosa vida na Coutada unha significanza trascendental.

—Eso sí, mais non deixa de ser un falar.

—Algo máis que un falar, Eladio. E anque non fora máis que un falar, coma dís agora cunha miguiña de vergoña, poñámonos nela: a cousa feita sinxelamente tiña meirande outura, maior grandeza, que envolta en filosofías coma tí a pós.

—Tés razón. No fondo, trátase sinxelamente de vivir.

—E tí aínda te perdes en verbas ociosas.

—Queriate convencer con todalas razós.

—As mulleres poucas veces se vencen con razós. Imos dereitas e as razós son camiños tortos.

—Aínda así, non todalas miñas verbas foron ociosas.

—Pra míñ sí, e pra tí tamén debían sélo.

—Poden non sélo pra outros.

—Pra outros que nin as ouviron nin as han leer.

—Nalgún lado han quedar as nosas ideias, anque se non digan nin escriban.

—O certo é que outra vez pilleite en pecado!

—Aínda hei pecar outra vez, enantes de mudala camisa, enantes de deixar nas silvas a miña pel de literatoide e filosofastro.

—Aínda has falar desas cousas con don Emilio, se cadra máis que dos eidos.

—Non sei.

—Seino eu.

—O que sei é que os nosos fillos non han falar.

—Meus santos!

—Nin nós agora tampouco.

—Tampouco, xa abondou.

—Así que mañá principiaremos con todalas angueiras pra nos irmos logo.

—Axiña.

—Xa non pós reparo?

—Non.

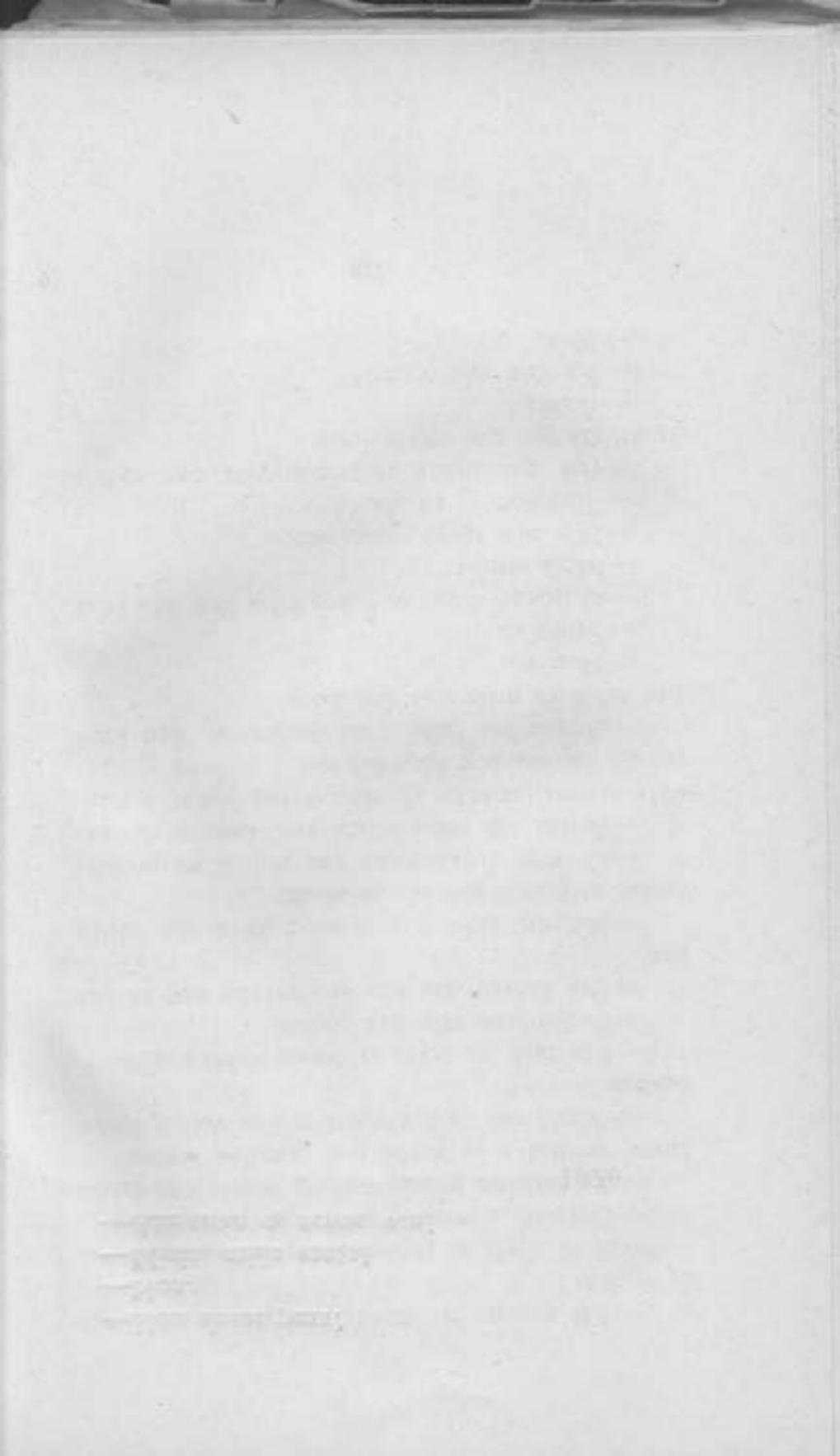
—Non sintes pena?

—Non.

—Minia, miña santa!

—Ahí están os nenos, ven!

1926

V A R I A

五是五上

XOGADORES DE CARTAS

Son catro arredor da mesa, e tres mirós, o qual, por casualidade—esa razón que non eisiste—fai o número sete, polo que se contan os lumiares do ceo. Mais son catro somentes os que fan o cadrado máxico do xogo. Os outros tres ollan o xogo dende a outa torre invisible do silenzo.

O muricego da noite ven voando paseniño dende Oriente, tapando as estrelas coas asas de seda, pra pousar na praza mollada de chuvia, que espella o ronsel dourado do solpor nunha longa barra de ouro deitada nas louxas puídas. É un ouro moi páledo e doente, convalescente da febre do trebón, que ainda chorán os tellados verdegantes en pingotas musicáis, que deitan notas limpas nas charquelas. Mais o salón, coas fenes-tras abertas polas que vén o cheiro da iauga, áchase tan acugulado de sombras, que case xa non collen más dentro dil, e non as axota tampouco a bris que sopra o poente polo burato das nubes, por onde hai pouco aínda guichaba o sol.

Por eso tiveron que traguer velas, e hai unha nun canto da mesa, chantada na boca de cañón dunha botella de graciosa, que ainda hai pouco se cadra, o mozo, que é un rapaciño con uniforme de groom, fixo estoupar, artilleiro abelencioso, e disparou unha outa copa de vermut a súa carga de vapores que ferven en gurgullas no seo da iauga perfumada. E a flama desta vela pon nas faces dos xogadores o craescuro de Rembrandt e no fondo o pardo de taller.

Son catro, arredor da mesa, e tres mirós. Un diles vai vestido de loito. Os outros van vestidos da coor do tempo. E as maus retortas de torgo de uz sosteñen os leques abertos onde se espallan os símbolos de Hermes Trismegisto, frolecidas de coores heráldicas, e deitan no inocente verde de lameiro do tapete as notas diplomáticas—inofensivas e pacifistas—dos ases e dos treseis afoutos e pomposos, aos que hai que asistir, asegún lei estricta, e dos trunfos inaparentes, más domeñantes e cheos de imperio, valorizados pola insaculación da sorte, que se poñen cun pequeno golpe de remate da puxa de cada baza.

O xogo é unha 'subasta, é unha confrenza diplomática, e é unha xuntanza espiritista. Púxase a ganancia co ese papel-moeda representativo de valor abstracto que son os naipes, e por eso o xogo é más que unha subasta. Emprégase o ceremonial e o protocolo, sen precurar ningunha utilidade social—nen individual, na esencia—e por

eso o xogo é máis que unha confrenza diplomática, e os catro señores que están eiquí sentados, na fondura sen fondo desta sala escurenta, namentres a chuvia pule coma xemas as pedras da praza, están metafísicamente máis enriba que Briand e que Stresseman, porque estes de eiquí son mero símbolo, e a súa persoalidade dacotío desaparez, namentres que Briand e Stresseman non son máis que persoaxes históricos, e antre o xogo e a diplomacia hai a mesma relazón que hai antre a álgebra superior e a contabilidade mercantil. Evócase o Poder dos símbolos, nen xierra dos símbolos cosmogónicos de Thot, que os xogadores non coñecen, por máis que estean eiquí deseñados nos naipes, por dibuxantes que non os coñecen tampouco, senón os símbolos abstractos do valor puro, do poder sen nome: trunfo, ás, tres, rei, cabalo, sota, puntos de máis a menos; e por eso o xogo é máis que o espiritismo, onde se evocan somentes mortos.

Todo está concentrado nas cartas, que soílas deciden da sorte, porque elas somentes saben o que fan, e de onde veñen, e pra onde van, cheas do poder que lles dá a tradición e sufraxio unánime e costante de todos os xogadores.

E as velas esborran pouco e pouco, chorando a vida que pasa e se lles vai, en bágoas ardentes, que coallan en estalautas funerás.

E hai un silenzio ou un marmuxar de velatorio, dos que están no velatorio do tempo.

De cando en cando, un baraxa, e ao embrullalas cartas, vai cruzando a sorte e tecendo os fados en erdume e trama, con fíos de vida, con fíos de tempo, enfiados nas agullas das espadas, enrolados na roldana dos ouros, entrambilados no barroquismo dos ases, enmarañados no sarillo dos catros, e as maus de esclerosadas veas que misturan os símbolos, e a mau impaciente e cansa que se adianta pra cortar, iñoran de todo o misterio que están faguelo andar dun a outro. E más asi e todo, o que baraxa, como está sendo sacerdote namentras baraxa, oficia sempre, sen se decatar, litúrxicamente, e o que corta fai sempre tamén do mesmo xeito, coma quen fire á vítima do sacrificio.

A diferenza que hai antre botalas cartas e xogar ás cartas, é a que eisiste antre a adiviñación e a máxica. E o que xoga realiza sempre, sen sabelo, un acto máxico. E os mirós están tamén tan presentes no espírito do xogo e tan presos na cadea da sorte, que non lles colle a iles, que o meigallo apégalle o cú aos asentos, e non os deixa marchar por máis que miren a muestra os que a teñen, porque o xogo non ten hora, no xogo as horas perden esenza e diferenza, péndense, derrétense no contíño do tempo, que o tempo do xogo non é o tempo físico que se conta, e de que cada un pode pillar un anaco pra facer dil un pandeiro, o pandeiro sonoro e oco da obriga e do traballo, senón que é o tempo ausoluto, e ao mesmo tempo, é o

tempo vivo, que marcha sen sintir, que camiña como as arañas pola parede. Somentes cando un dos xogadores, nun esforzo penoso e difizle de todo o seu ser, nunha arrincada soberán e final creba o encanto e o hipnotismo dos símbolos, é cando os outros fican tamén ceibes e vanse erguendo, cun abalar da concenza de quen esperta despois dun soño.

Xa volven ser homes. Cada un volve ser o que é... Os xogadores, cando se erguen de xogar, en realidade é que volven doutro mundo.

1929.

ESTUDOS SOBRE O ROMANTISMO

I

Os pensadores—ou que por tal se teñen—de agora, son moi acosados a reprobaren o século XIX, se cadra porque foi o século dos seus pais e dos seus mestres. Taes pensadores, anque non sempre saben o que falan, compre que os teñamos en conta, non polo que vallan, mais pola sona que teñen. Contra desta corrente escribín eu, vindicando á centuria que pasou, e a algunhas das súas figuras, coma Taine e Wagner. Non quería repetir o que daquela dixen.

Unha cousa sí repetirei: que eses pensadores non reproban o século XIX polo que aquil século ten dino de reprobanza, senón precisamente polo contrario. O que fan é desbotaren no século XIX, o que se revolve contra o mau espírito do mesmo século XIX: o pouco espírito de salvamento que no século pasado se manifestou contra da xa patente decadenza... Decadenza pra Spengler, que pra miñ, ainda dudo se non será máis ben doença, se non será un estado mórbido, patolóxico, máis

que un remate dun proceso natural... Reproban o século XIX por romántico: en realidade, o que fan é desbotaren o romantismo. Hainos dunha e doutra banda, acometen de distintos lados, con opostos puntos de vista e con moi arredadas intencións.

En Francia é Charles Maurras, nacionalista de direita, e en Portugal, a imitanza dos nacionalistas franceses, foi Antonio Sardinha e a falanxe integralista. Euxenio d'Ors, gabábase de ter acabado co romantismo en Cataluña. O mesmo Spengler non é moi amante do romantismo.

O pior pra iles, é que moitos son iles mesmos románticos incoscentes. Padecen unha grande confusión.

Imos ver si pomos algo desto en craro.

II

E tocantes a nós, ¿cómo se presenta o asunto? Digamos de primeiras que o romantismo é tres cousas: a) Unha escola ou millor unha tendenza literaria e filosófica; b) Unha maneira de enxergala vida; c) E máis que todo, unha especial disposición do espírito.

Asina que, o romantismo igual se pode dar nos homes de pensamento que nos homes de acción.

Dito esto, xa non hai máis que abrirmos por calquera lado os *Precursors* de Murguía, ou calquera das obras destoutro Precursor, ou das de

calquera dos nosos escritores, pra atopármolo romantismo vivente e sangrante. Non todalas veces como escola literaria; caxeque todas como maneira de enxergala vida; todas, sin fallar unha, coma disposición espiritual.

Porque ademais, dixen "especial disposición do espírito", coma puden decir, cecais con máis verdade, "temperamento". Por riba dos temperamentos dos individuos, hai o temperamento das razas e dos pobos, temperamento que a terra cría e que a herencia trasmite.

A raza galega — esto nono digo eu, diceno todos — é unha raza de temperamento romántico.

Os galegos somos románticos por herencia racial (o sangue celta) e por imposición da terra: terra atlántica de chuvia e de brétema, de flora paleártica...

Ó temperamento vense xuntar unha tradición romántica que se apalpa no folklore, de tipo predominantemente centro e nordeuropeo.

Valle-Inclán, se cadra por decir algo diferente do que decimos nós, dixo que Galicia era excusivamente latina, "non por máis latinizada, senón por menos deslatinizada". Ten razón: latina, mais latina da Edade Meia, latina da *infíma latinidade*, que expresaba en latín ideas moi diferentes, ás veces opostas, ás ideas clásicas... O idioma galego, coma moitos libros da Edade Meia, é o *romantismo posto en latín*.

III

Xa sei que o medievalismo non é todo o romanticismo, anque, si a Edade Meia é a nacenza da ialma fáustica, xa teríamos que ollar o asunto con outros ollos.

Dou por sentado que os lectores deste boletín están xa máis alá do conceito vulgar que a xente ten do romanticismo: supono que saben xa que o romántico non é o escritor sentimental que non sabe falar máis que de amores idílicos e demás cursilerías polo xeito, nin o señor que ó falar expresa con calor ou en forma lírica e escollida, ou o que simpresmentes apela ó sentimento pra convencer, porque hainos que todo ó que non señan cifras, chámanlle romanticismo. Romanticismo non é falar de amores, nin da paixase, nin da lúa.

Tampouco todolos escritores da escola romántica son románticos verdadeiros: o romanticismo alborexa con Rousseau, sen que a ideoloxía de Rousseau sexa verdadeiramente romántica; nin Víctor Hugo nin o noso Curros, que tiñan a ialma repartida antre o romanticismo e o progresismo, son verdadeiros representantes do espírito romántico.

Craro está que non é doado, nin moito menos, en ningún tempo, pra canto máis nos tempos de decadenza, atopar pura e sen lixo ningunha corrente espiritual. A ialma dos homes é o meio máis mefítico e más emporcado que hai: todalas co-

rrentes e todalas ideias achan nela agarimo, vive ela empapada no ambiente do tempo, e dil colle pra ben ou pra mal, así o bó coma o ruín, en costante misturanza. Certo é que onde todo esto acha acoillimento, é na parte racional, no entendemento; a parte que está más perto do orgánico, a parte temperamental, resiste moito millor, defendida polos istintos vitaes, que encerran certidumes inatacabres, namentras que no entendemento é onde se crían todalas tendencias antivitaes, todolos descarrilamientos que levan ó home a atentar en diversas formas contra da súa propia vida...

Pois ben, unha ideia, unha corrente espiritual calquera ten que vivir nese meio impuro que é o entendemento dos homes, e nil recolle impurezas, mistúrase más ou menos co que alí hai. As correntes espirituales veñen decote infacionadas por outras diferentes; cecais opostas, das que saturan o ambiente do tempo en que se producen. A miudo, teñen que aceptar supostos do ambiente.

Atal lle pasou ó romantismo. Compre polo tanto analizalo ben.

IV

En primeiro lugar, *romántico* é o contrario de *clásico*: é o senso medieval da vida por oposición ó senso helénico—a liberdade por oposición á regla—o natural por oposición ó xeométrico—o musical por oposición ó plástico.

Vexamos como exprica este conceito un dos grandes románticos alemás: Xan Paulos Richter.

Di Jean Paul que a poesía clásica ten un estreito parentesco coas artes plásticas (arquitectura i escultura), así como a moderna ou romántica, teno coa música. Difrénciase como a liña recta (imaxe da arte clásica) da liña curva (imaxe da arte romántica), pois a liña curva é a liña libre e natural.

Pra Jean Paul, o romántico é a beleza *indeterminada ou o infinito belo*, e póna en comparanza co son morrente e ondulado dunha corda, e co tanxido dunha campá que sona áinda no noso ouvido cando xa deixó de tocar. E é o presentimento de que ó home agárdalle un fado abondosamente grande pra que se poida realizar neste baixo mundo, e é tamén a arela infinita ó compimento dese fado imenso e lumioso. Son as relixiós espiritualistas as que descobrino na ialma do home esa enorme arela e que esa arela ten a súa realidade noutro lado, no alén da vida. Por eso o romanticismo nace na Biblia, nos Upanishads da India e nos Eddas scandinavos.

Deste xeito, o romanticismo é oriental, é nómico i é cristiao.

E profetiza Jean Paul que a arte farase cada día más irregular, cada día más musical, cada día más ceibe, e cada día arredaráse más da tradición helénica, da tradición clásica.

¡Qué lonxe están estas ideas das ideas de Schi-

Iller e de Goethe, namorados das sereidades gregas!

É que eiquí hai outro trabucamento que xa quixera defaguer antre outros. Tancredo de Visau: Goethe, Schiller, Lessing, Herder, non son románticos. Os alemás téñenos por clásicos. Mais coma nos países de fala latina dominaba o máis intolerante clasicismo, coas súas unidades, senequismo, *Epístola ad Pisones* e demáis parvadas, aquiles artistas pareceron románticos, e ainda llo parecen a algús. Heine, tido na Hespaña por prototipo do romantismo, foi un nemigo costante dos románticos.

Os verdadeiros, na Alemaña, son outros: Novalis, Ludwig, Guillerme e Fradique Schlegel, Zácarias Werner, Uhland, Hoffman, Schleiermacher, Goerres Baader, e outros menos importantes, coma Fradique Stolberg, Clemente Brentano, Solger, Achim d'Arnim, Lamotte-Fouqué, Wackenroeder e Müller.

Danllés coma características o nacionalismo, o medievalismo, o folklorismo, a pantesia.

Mais compre afondarmos na verdadeira entra do romantismo alemán. Pra outro día, se Deus quer.

1925.

Today's educational institutions must be highly efficient and have appropriate administrative structures and procedures to support the teaching and learning process. This is true for all educational levels, but especially for higher education where the teaching and learning process is more complex and requires more sophisticated administrative structures. In addition, the educational system must be able to provide a variety of opportunities for students to learn and develop their skills and knowledge through various educational programs and activities. This requires a well-coordinated and integrated approach to education, one that takes into account the needs and interests of all students and provides them with the necessary resources and support to succeed. It also requires a commitment to continuous improvement and innovation, as well as a recognition of the importance of lifelong learning and personal development.

MEMORIAS DE POUCO TEMPO

No serán do mes de Sant Iago, ó sol posto que ainda tiña unha crareira de ouro atrás das xestas que limitan o horizonte curto e achegado, vou camiñando polo carreiriño estreito. A man esquerda, andivo a tesoura do infame Le Nôtre recortando nos buxos sofás moles e frescos, onde un se afunde e semella que perde a gravedade, e remates herrerianos. Gracias á ferraria e ás ortigas do paseo, ós couselos da parede, ós corpos retortos de lurpia vexetal dos sarmentos, ás lagartiñas vestidas de pano labrado, ós abesouros que van tocando o violoncello, ás arañas peludas aforcadas en fios de prata, vellas tecedeiras de lenzos de cristal pra a boda das rosas sonrosadas, que se poñen bermellas coa esperanza dos beixos da primeira noite... Gracias tamén a que os buxos son moi vellos, e os sofás e os remates herrerianos son obra dun frade excaustrado.

A man dereita, a parediña, con esteos de pedra pra o parral, que sabe latin do tempo do frade e

que terá escoitado cada cousa si é certo que as pedras óien... Achegadas arrente da parediña baixa, hai roseiras que ainda amostran rosas sonrosadas, das que a coor commove i esperta lembranzas que fan bater o curazón no peito, e que coma o beixalas daria ainda maior sede, bótalles ún a man pra cheiralas, e sorbe ún na ialma un cheiro que axiña pasa, que marcha lonxe, breve coma os instantes de éxtase, mais os dedos fican cheos de arrecendo que tira dún salaios de saudade, ditosos e tristeiros, coa lembranza do que non está lonxe...

Carreiriño onde as limachas mouras estiran o corpo visgoso e os catro cornos, ou encólledo untado da súa baba cristalina.

Apaíei un caricol outonizo, vello e longo, de corpo drapeado, coma vestido da pana que levan os peisanos vellos de face plisada e barbas de dúas semías, de cuncha onde os deseños en espira vanse esmorecendo de ancianidade, coma o pelaxe dos cabalos roáns, e funme co il cara un curruncho preferido, sombrizo de buxos, parral i entredadeira, asombrado de paredes vellas, do tempo do frade.

Curruncho outonizo e tristeiro, coas pedras vellas cobertas da súa tona de prata, na parede lateral onde hai unha porta de outono, de vendima e de mostada, de solpór e de empardecer, porta moi vella, que vai perdendo a pintura bermella, pechada de cote con chave e ferrollo, tarabelo e tranca, practicada na parede anterga, dando

a unha verea tradicional, verea longa que camiña cara todas as vilas, cara todas as cidades de pedra e de ferro, con alma ou sen ela, cara todas as aldeas e todas as herdades e todos os montes e todos os desertos, dando volta ó novelo do mundo, mais que por gracia déixame a min eiquí, neste curruncho outonizo, que ten coor de vendima e de mostada, quedo, case tranquio, en compañía dun vello caricol.

Hai eli unha vella mesa de pedra, mesa dólmenica, que resulta románica e que foi feita cando o barroco agoniaba. Extrana mesa sacrificial, resume dos tres tempos da nosa historia. Hai un banco de pedra pra se sentar a ela.

Pousei o caricol riba da mesa. Pirmeiro dubidou moi tempo. Alargou os cornos deixa o lendeiro máximo da súa elasticidade, e revolvéu o pescozo adispaciño, pirmeiro moi agustiño pra a dereita, e logo con moito tino pra a esquerda, dando a volta ata apegar os cornos á súa cuncha parda, e despois outra vez pra a dereita, cun movemento brando e lene de visgo vivente, e ainda atentou más outra vez pra a esquerda, ás tentárxas. Nesta exproración levou un bó anaco. O cal non deixá de estar adentro da lóxica da historia, asegún nola presenta Mr. Henry Berr. Porque o caricol fora tirado do vieiro por onde camiñaba, chamado pola vida, e obrigado a facer un viaxe aéreo, que foi tronzar o seu vivir, sen dereito e sen utilidade, nin pra il, nin pra min. Foi unha

intervención verdadeiramente cruenta, quirúrxica, nun proceso natural... Il ben iba por onde camiñaba; pode que il nono soupera, mais se cadra, algo adentro dil ben o sabía.

¿E cómo imos chamar a este algo?

Deixémonos de metafísica, embora neste caso, a metafísica fora o máis importante (porque hai un fio, adentro de todos os procesos naturás que non é precisamente o da lóxica, e menos ainda, a lóxica de Mr. Henry Berr).

Por fin, o caricol botou a andar. Botou a andar pra diante, marcando o seu camiño co esa baba tan boa pra sanar os catarros do peito dos cristiaos. E o seu camiño era a bisectriz (ou, tamén eu sei xeometria!) do abalar do seu corpo nos instantes de dúbida. ¿Ou sería a diagonal do paralelogramo das forzas dos seus motivos psicolóxicos? Namentres camiña, poderei matinar na alma dos caricoles.

Pois foi camiñando, co ese imperceptible estirar i encoller do corpo i ese apegoamento á terra, co corpo alongado o máis que o podía alongar, abalando a cuncha coma os santos na procisión, e coa despaciosa marcha procesional, que no vagaroso do seu camiñar, chegaba a ser solemne, e no determinado do seu propósito, chegaba a ser heroica. Marchaba sen se arredar do seu camiño recto, seguro, sen máis dubidar, coma os astros marchan polo ceo, que tamén van adispacio e solem-

nemente, esente esas estrelinhas tolas que semellan foguetes...

Deste xeito, foi chegando ó borde da mesa, que era o lindeiro da horizontalidade, e principiou a baixar. Sentado eu no banco de pedra, fúnvendo desaparecer os cornos, despois o corpo, logo pouco e poco a cuncha, despois por fin a cauda longa e afiada.

Entón erguinme pra velo camiñar. O chegar ó borde de abaxo, iba intentar unha fazaña acrobática: preso pola cauda e suspenso no abismo, apegado á pedra coa súa goma que deixa un ronxel de vidro, abalou un istante, e pensei que se iba botar de ali abaxo.

Pensouno millor, e colleu pola beirinha da mesa, pouco e pouco. Tén a mesa, polo borde de abaxo, un chaflán que é o que lle pón unha lembranza románica. Il non foi polo chaflán, senón pola aresta... Perdérase nun ángulo diedro!

Por fin atravesou o chaflán, e principiou a camiñar pola cara inferior da mesa, facendo de antípoda, negando a gravedade coa súa goma.

Se San Agustín houbera feito esta experenza que eu fixen, con seguranza non houbera negado a existenza dos antípodas.

Xa volve, xa volve outra vez pra riba: o probe está desorientado; perdeuse e non sabe surtir da súa prisón. Está prisioneiro no exterior dun prisma, por paradoxico que poida resultar o feito. A feitura prismática tén as culpas: il está feito pra

andar pola terra, polas pedras, polos arbres, polas formas naturás; esta forma nona entende. Está pechado na surface dun prisma e non sabe surtir dela: fai coma os seres de dúas dimensións. En realidade, non debe percibir ben a terceira dimensión. II, polo seu movemento, en realidade, é de dúas; o seu Euclides debe ser o da xeometría plana, ou o da xeometría esférica... A pesares de tén catro ollos ben móviles, II non é gnomo como a toupeira, nem silfo coma o paxaro.

Xa volve andar pola aresta do chaflán...

Xa pouco se lobriga neste recanto sombrizo e outonizo. Hai moito xa que o sol embarcouse para as Américas, non sei se levado tamén do vezo da emigración... Cecáis coa arela tamén dun cártrego en calquera xunta de calquera sociedade galega. Xa hai moito que levou as áncoras a barca do sol, góndola ou piroga, ciño ou vaso de ouro que aboia no mar.

(Que o sol anda embarcado, non é segredo: os egipcios, os celtas, os hiperbóreos e Benito Vicetto ben o sabian.)

O reló da vila sona as súas bateladas... Hai que se ir... O experimento remata... Se eu fora un sabio, con seguranza, o que houbera feito, houbera sido apegar na cuncha do caricol un papeliño cun número, pra podelo recoñocer, se outro dia o atopaba. Craro está que se podía dar o caso de chegar a atopar xuntos dous caricos, cada un co seu papeliño co mesmo número (sobre todo, se se

xeneraliza o costume de estudar a psicoloxía dos carícolas) e aquil si que iba ser un compromiso. Pra non expórmemonos a il, máis valéu que non me dera por levar máis adiante o experimento.

Morra o conto.

Dou volta polo carreiriño estreito, xa escurecido, solagado na sombra. Somentes, á mau esquerda agora, enxérganse as rosas antre os follatos das roseiras, pois a noite non chega a matar de todo a súa lumiosidade de primaveira sonrosada e virxinal.

Silenzio. As sedas aéreas das arañiñas voadoras apéganse na face faguendo cóxegas imposíbeis de localizar, e sen que ún consiga apañalas: asina deben ser os fios astrales dos encantos, as cadéas invisíbeis que forman as palabras máxicas. Con fios deste xeito está encadeado Merlin aló en Broceliande...

Se ún se sentar arrestara nos sofás de buxo, os cinifes formarian arredor dún unha orquesta de gílfos, e os seus aguillós asañados prenderían na nosa pel o coxo que proe oito días seguidos, se se non frega aixiña con vinagre, ou se non apreta forte cun patacón, ou coa folla dun canivete. Millor é seguir pra diante, pasar por baixo do parasol de buxo, abrila cancela de ferro das escaleiras, que xira cun xemer lixeiro e péchase cun golpe especial, e baixar agusto ó paseo longo de abaiixo, e devagariño irse pra a casa, ollando as luces da vila que borran os perfis das casas...

Non volvíñ vér o caricol.

Nin o experimento foi adiante, nin a vida do caricol, tendo trocado o seu camiño nun instante —e todos os instantes poden ser decisivos— volvêu ser a mesma vida que iba ser—ou cecáis foi—, tivo que ser, de todos xeitos, a que iba ser, porque o seu encontro comigo cecáis estaba previsto tamén.

Arestora, il e máis eu imos camiñando por baixo das estrelas.

1928.

DO CULTO DA VACA ASTRAL EN GALICIA

Cada día custa máis traballo de se orientar no mundo das ideias. Hai por elí adiante tantos transmutadores de valores en pequeno! Coñezo e admiro ó discutido polígrafo Roso de Luna, un sabio, pero que todo o convirte en sustanza teosófica. Cando leín o escrito, cheo de disquisicións rosolunianas, de Luis Amado Carballo, levei unha sorpresa. Gustoume que tamén deso se trate antre nós. Pro, cando as intelixencias mozas collen por ese vieiro, compre chamalas ó rigor científico e faguerlles distinguir antre unha cousa e outra.

Así, todo o que se diga, en senso "histórico" sobre do culto da Vaca Astral—de catro ou de cinco patas—in Galicia, ten que ser aventurada hipótesis, pois non hai indicios históricos, nin arqueolóxicos, nin tradicionaes—coma non sexa o boi de Allariz—, e das toponimias demasiado craras compre desconfiar.

Ora, como eu gosto de me ceibar algunha vez do rigor científico, vou falar da Vaca Astral.

A Vaca é un símbolo da Natureza viva, da Terra nai, e neste senso, sería eu tamén un adorador da Vaca.

O Instructor esotérico dos celtas foi Ogmios, o inventor da escritura *Oghámica*, composta de puntos pras vocaes e raias pras consoantes. Fálase dunha lingua primitiva composta de vocaes somentes (estudos de Ph. Lebesgue e de Roso de Luna). Esta lingua escribiríase somentes cos puntos da escritura oghámica, e ben poidera ser a escritura de *coviñas* (*coupoles* ou *cazoletas*) que se atopan nas penedas, moi usada na Galicia primitiva, na Gran Bretaña, etc.

Pois ben: o nome clásico grego da Vaca Austral, é *Yao*, derivado, asegún din, de *Y a o*. A verba *Y a o* aparez nunha inscripción gnóstica en Astorga, a que, asegún o Dr. Maeías e o P. Fita, é de orixe priscilianista. Prisciliano, fondamente instruído nas cencias sincréticas do seu tempo, e tamén, asegún presumen algúns, nos propios misterios do Druidismo, que ainda se conservaban en lembranzas, coñecía, con seguranza, o valor do nome *Yao* e máis da Vaca Astral, pois debeu beber do seu leite (sabencia *arya*).

Ora, compre fixarse ben na afinidade do galego polas vocaes e os finales en diptongo, e xa que a elo estamos, podemos citar unha curiosa toponimia da miña terra de Caldelas: *Montemiao*...

Andivo inspirado Antón Villar Ponte ó falar da ofrenda do *leite* e do *mel*: o leite da Vaca

Astral... Dín que nós conservamos o *panteísmo celta-ligur*, que é consustancial conosco. Hai pouco, atopábaoo eu nun opúsculo do Dr. Novoa Santos, ben que éste obtivérao por *intuición introspectiva*, que non é máis que o leite da Vaca Astral.

A Vaca anda, pois, entre nós, e en certos estratos do fondal da alma, todos somos adoradores da Vaca marela.

Esto proba que hai certa rexión do mundo onde os más fantásticos soños son certos, mais compre decatarse ben de que tal rexión non pertence ó mundo material. E este asunto relaciónase con outro de gran importancia tamén: o da verdade da leenda independente da verdade da historia, probada primeiro polos románticos alemás, como Federico Schlegel e más Schleirmacher, e más tarde polos simbolistas franceses, coma Mallarmé e Villiers de l'Isle Adam. O qual non ten que ver coa verdade histórica da leenda, que aproveitou unha moderna escola alemá.

Pro non temos tempo de nos meter nese fregado.

1920.

DANDOLLE VOLTAS A UN CENTENARIO

Dixo Carlyle que a grandeza dos pobos midese polo culto que renden ós seus grandes homes. Entón, o pobo máis grande do mundo é o pobo galego: centenarios, veladas, banquetes, lápidas, estatuas, bustos, hainas eiquí pra grandes e pequenos... Moitas cousas se nos poderán botar na cara, mais de Ile non pór sofiques ós nosos Hermes, eso non.

Ourense, sen máis, tén, no espazo dun kilómetro cadrado, unhas quince lápidas, dúas estatuas e un busto. Diante de todas camparon as camisolas de brillo dos señores do Concello, dos catedráticos e máis dos diputados provinciás. Diante de todas feden a naftalina, que é o incenso das procesións civicas.

Se fixéramos unha estadística das homaxes en vida e das ceremonias comemorativas que se levan feito en Galicia nos derradeiros cinco anos, decatariamones de que somos un gran pobo... Máis que se houbéramos botado abaixo ós caciques. ¡Bol!

Tamén ós caciques se lle erguen moimentos, cecais pra que sigan caciqueando en efixe...

Lémbrome agora que houbo un escritor francés que, cando en París lle ergueron unha estatua a certo sabio librepensador e revolucionario, escribiu un artigo titulado "A cólera do bronce". Hai estatuas en Galicia das que era mau de escribir "A risa do bronce". En Ourense, gracias a Dios, temos estatuados dignos, como o P. Feixóo e Concepción Arenal, e Lamas Carvajal en busto, mais non estamos libres de que outros lles fagan compañía.

Non somentes se poñen sofiques ós nosos Hermes, senón a outros que a xente non sabe diles: expírase que teñamos unha "calle de Don Juan de Austria", pero tamén temos outra de Topete; temos "calle de Cervantes", pero tamén a temos de Moratin... Esta nivelación de valores fixose hai moito tempo, dun romplón, collendo unha Historia de España da escola, e mirando os santos: onde vian un personaxe retratado, alá iba unha calle. Libráronse Túbal e Tarsis, porque se coñece que non houbo quen soupera pintarles a estampa.

Temos, ademáis, colecciónistas de "galegos ilustres", cantos se queiran. Non lles abonda co Padre Gándara, e andan a precurralos nos papeles vellos. Frade que botou un sermón, militar que andivo na guerra, señor que escribiu un verso nun abanico, non se libran do catálogo.

Centenarios, veladas, banquetes, rúas, lápidas,
estatuas, bustos, procesións cívicas, certames, xogos
florales, son os axóuxeres con que nos enfeitamos.

1920.

asentado no noso espazo que nolleu era só
unha súa escola e illa a súa terra norteafricana
que viu en aquela illa dende o nacemento ata os
últimos días.

AS VIAJES DE A PÉ

As viaxes de a pé son unha das mellores e máis completas moas de
sabedorias. As viaxes de a pé son tamén unhas e
única súa forma de viaxear que combina o "turismo"
co "peregrinaxe". Son moas que nos levan ás mellores
partes do mundo non obxectos de vistazos senón de
descubrimentos.

As viaxes de a pé son tamén

Xa o vello Rousseau—de quen é ben non es-
quecerse—encarecera o proveito de andar a pé, co-
rrendo a terra, e todos os amantes da natureza e
cantos seípan amar á súa patria, han ser por forza
do seu pensar. Viaxar no tren, ainda viaxar en
automóvele, con ser máis libre e máis humán e
dunha meirande convivenza coa paisaxe, non deixa
de ser, as máis das vegadas, viaxar como viaxan
os baúles. E por riba de todo, compréndese que se
ande dese xeito unha terra extranxeira; a terra dun
débese andar de a pé.

O gran patriota indo Nohandas Karamchand
Gandhi, fai que os discípulos da súa escola "Sat-
yagraha Ashram" adiquen tres meses ó ano a andar
de a pé pola India adiante. Sublime enseño que
os galegos que se gaban de amar á súa terra de-
berán recoller e practicar.

Que hai moitos galegos que son na súa terra verdadeiros turistas, e fanlle o aldraxe de portárense como tales. E áinda hai moitos más que iñoran dela todo. É certo tamén que nas escolas se non deprende a xeografía de Galicia, e que pra a xente maior, ata a publicación da soberbia "Guía" de Otero Pedrayo, tampouco había onde estudala. Mais é o certo que por exemplo, en Ourense no mes de Sant Iago do ano 1927, case non había quen soupera onde caia San Andrés de Teixido, e había moitos que perguntaban se era máis alá da Cruña.

Por esto todo, coido eu que o feito de que algúns galegos, co gallo de visitaren os santuarios consagrados pola devoción popular e pola tradición, percorran a súa terra á pé e andando, é recente de térr un posto antre os feitos denotativos da nosa renacencia. Non imos falar agora das moitas pequenas viaxes que se fan en procura dunha eirexa inédita ou mal estudiada, dun xacemento arqueolóxico, dunha festa típica, dun detalle etnográfico ou filolóxico ou xeográfico, dunha industria de porvir, das moitas cousas dinas de estudio que hai no noso pais. Somentes das dúas viaxes orgaizadas pola xente da revista "Nós", e realizadas unha hai dous anos, tendo a Compostela por ouxeto, e outra o ano pasado ó San Andrés de Teixido, indo por Cambre, Reádegos, Viana, Penasillás, Arguzón, Monterroso, Palas de Rei, Lugo, Rábade, Villalba, Pontes de García Rodríguez.

guez, Santa Marta de Ortigueira, e á volta, Cariño.

Non bei falar tampouco do proveito que destas excursións tiran a xeografía, a etnografía, a socioloxía de Galicia. Non compre: abonda que algunhas almas abertas se acheguen á terra con devoción e amor, e se dean a percorrela cos pés e cos ollos, sintindo medrar nos curazós o amor que lle teñen, e facendo de cada santuario da fé un altar tamén de amor ó país galego, un altar onde ofrendarlle a adicación comprida das súas vidas, de todo o seu traballo, de todas as súas capacidás e enerxias.

Nas camiñatas longas polas vereas enlamadas do val, antre as muradellas dos eidos e á sombra dos carballos, polos vieiros abertos da serra, batidas do vento, antre as uces e as carqueixas, polas estradas poeirentas baixo un sol de xusticia; nas poucas na porta da chouza e na portalada do pazo, ó pé do cruceiro ou debaixo dun cabaceiro, ó acollido da chuvia, xantando nos mesós, sentados nos longos bancos onde se sentan os arrieiros e os camiñantes; durmindo nas poussadas da aldea, baixo o faiado de rexas trabes de castiñeiro; falando cos rapaces, cos vellos, coas mullerías, cos homes que andan no traballo; ollando os longos horizontes cinguidos de serras azués, sorbendo o ár fresco da mañá e o luar da noite, vai un comungando coa terra, deixándoa entrar máis adentro na alma, sintindo a suprema e mística identidade coa gran Nai silenziosa, ó tempo que a súa vida imensa nos

inunda, e adonámonos dun pouco da forza plástica criadora de todas as cousas.

A forza inmorredoira que ha dar forma futura á alma segreda e divina de Galicia.

603 6731 8 1928. 20, 1928. 20, 1928.

NOTAS DO QUE UN LEE

Arredado da literatura — militante e contemporávia — os bós libros somente soen chegar ás miñas maus, cando se fixeron vellos. Desta sorte, collen un engado máis. A arte literaria é coma o viño. Ademais, xa non lle estorba a ún o barullo da popularidade. Por máis que o libro fose nos primeiros tempos pra moitos, remata sendo pra poucos. Remata limpo dos lixos da moda.

Ademais deso, eu preferin sempre os escritores que pola súa resonancia e polo posto que ocupan ou han ocupar nas antoloxías e nas historias da literatura, son más ben de segunda fia.

En literatura, tanto coma o bó e o ruin, valen o fino e o ordinario. Pode un libro ser moi bó e ser ordinario. Pra exemplo sirve éste: eu non leera ainda a Proust. Agora que xa lle foi pasando a actualidade, pillei "A l'ombre des jeunes filles en fleur", e cando teño tempo, solágome nesa literatura analítica e un pouco antiga. Lémbrame moitas cousas. Quero dicir que no tempo perdido de Proust atopo moitos anacos do que eu perdiñ, e

noutro senso ganéi; mais esto non tén que ver agora co asunto.

O que eu quería dicir como exemplo, é que Proust é un escritor fino, e Stephen Zweig, de quen me ocupei outro día, é un escritor ordinario. A oratoria é sempre un pouco ordinaria, e tamén a megalofilia. Proust comprácese no miudo e familiar, e por máis que esto non sexa a base precisa da distinción, o certo é que o outro nona pode ser de ningún xeito. Anque tamén, sendo a distinción cousa de matiz, de flexibilidade, de capacidade sensitiva, quen non perciba máis que bultos, nona pode térla.

Esto todo é cosa difícil. Hainos que queren ser finos—mesmo en Francia—, e son cursis.

1935.

VISPORA DO SAN BARTOLOMEU

Din que na vispota do San Bartoloméu, ten licencia o demo pra saír do inferno por un dia... Outros andan a decir que o demo anda solto.

O que sexa... O caso é que na vispota do San Bartoloméu, o demo bótase fora, e que o corren os rapaces. Se cadra, millor lle fora quedar onde estaba.

Non sei se nalgún tempo lle tiveron respeito nesta terra, coido que non.

Teño ouvido, hai ben anos, que o demo tén dúas caras: unha que mete medo, outra que causa risa. Coido que nós non lle temos visto máis que a segunda. O noso demo tradicional é o demo grotesco, que anda figurado en tallas e pinturas polo mundo entero, en imaxes feitas cando máis medo se lle tiña. Coma que esto de rirse dil é o millor xeito de escorrentala cerota. E tanto se fai e se fai, que o demo vólvese trasno, e tantas voltas leva, que o trasno vólvese entroido.

Velehi está, honrosamente representado, por
persoa formal, e que sexa por moitos anos.

Agatuña deica o campanario, sai pola porta da eirexa—porque, craro está, se a xente colléu confianza co il, tamén il a ten collida coas cousas santas, e sempre lles anda polas veiras—e como xa sabe o que lle vai pasar, sai alandillando, o cal está tamén no seu costume.

Por unha vez, conócese que en pagas de que lle deixen o dia pra ill, o demo non ven faguer mal.

Ven pra que a xente se decale de que o hai, ven pra non se deixar esquecer, pra que ningúén pense que morréu, ou que emigróu pra calquera deses mundos habitados que il inventou, ou que xa non sirve pra o traballo.

E esto de vir decir: "Veleiquí estou", é facer ben, non sexa que a xente coide que xa non ven, e lle perda o medo ás gallas do garfo que leva na man. Porque os hai que queren saber máis que il-

UNHA MULLER NA PAISAXE

«Qué é o que nos di unha muller na paisaxe? A paisaxe sempre lle ven ben a figura. Certamente, a paisaxe vive —esta nosa paisaxe— con vida máis intensa: bota unha sorte de alento fondo, que nos entra na carne e nos ósos. Mais a figura dálle movemento.

A muller din que é menos allea á paisaxe que o home. Mociña nova, podémola mirar como a paisaxe posta a frolicear. A paisaxe dictalle en segredo, a veces—dictáballe en certos tempos—, os panos e as teas con que se enfeitaba, como pra que se vira no fondo verde e mol dos campos.

Houbo tempo, tamén, en que en Galicia marchaban os homes e a muller quedaba. Podianse armar co elo ledas teorías de apegamento á terra. Hoxe as mulleres vanse tamén. Hai cidade de España onde non van máis que mulleres. Xa non pertece á paisaxe máis que o home, a muller galega, como non leva tampouco refaixo encarnado, nin pano marelo; xa non ten enraizamento de

planta. A paisaxe manda nela, mais manda nela como manda en nós. Non chora ós que se van, mais recobra ós que volven.

Ten a terra certo caraute sagro de maternidade. Por algo a fixeron diosa os antigos. Sempre foi femia a terra: imitase á muller, e a muller imitase a ela. Eis o grande misterio que anda no fondo de toda teoría dos sexos.

Eis tamén "o enigma do matriarcado". Sospeitaron algúns un materialismo galego, antigo e moderno... Hai na nosa campía certa indiferenza de funciós entre o home e a muller: as mulleres fan, ou poden facer, todo o que fan os homes, e fan os homes cousas de mulleres, que non fan noutras terras. Teñen as mulleres autoridá sobre todas as cousas, cando non sobre os homes mesmos. Pode que sexa a terra quen o manda, e a paisaxe é o rostro da terra.

Os que se van, levan a paisaxe co iles, como saudade ou como remordimento... ¿Levan máis as mulleres que os homes? Máis val non cismar nestas cousas...

Eis a paisaxe, que coidamos eterna; eis a imaxe da muller galega, que xa ten moito de enxoño... Conosco, ou sin nós, o mundo roda...

1949.

VALLE-INCLAN E AS SUPERSTICIOS DE GALICIA

Tense dito que Galicia non ten épica. Eu coido que unha épica galega poderíase refacer botando mau da Leenda Xacobea, da Crónica do Arcebispo Turpín e máis do libro de Vasco de Aponte. O contido fundamental deses textos ainda o podemos atopar vivo na memoria da xente. Con todo, Valle-Inclán non precisou diles pra nos dar unha visión épica de Galicia, desentendida da historia escolar. Unha épica solta, rústica e feudal, como tiña que ser no noso caso, e que responde en moita parte á realidade dun tempo ainda relativamente achegado a nós, e de todolos xeitos, á estructura basilar e elemental da alma do noso pobo.

Coido que Valle-Inclán foi o que máis fondo furóu nos estratos máis acochados da psique galega, e que pra facelo, non tivo que facer estudo especial, senón que lle abondou con afondar na súa.

Porque os inquéritos más directos dos que nos temos adicado ó estudo da nosa cultura po-

pular, feitos ou servando e interrogando á xente, dános un material ben abondoso, e dun intrés immenso, mais que morre decontado nas nosas maus, ó querelo encaixar nos esquemas prefabricados de que por forza tense que valer a cencia. E mais nas maus de Valle-Inclán están vivos, cheos da súa orixinal potencia lírica e tráxica, envoltos integramente no seu nimbo de misterio.

En *Fior de Santidad*, que é unha summa da devoción espontánea e da "superstición" milenaria dos nosos campos, estilada da realidade vivente, deséñase, máis que os feitos, aquil nimbo de maxia e de milagre que diles emana, que iles mesmos exhalan. É que nós, o máis que somos, si acaso, é eruditos, namentres que il é, nestas cousas, o sabio verdadeiro.

A tradición e a sabencia do pobo, en Valle-Inclán, non se ofrecen, se cadra, tal e como foron recollidos da xente, senón que foron "voltos a crear" por il, estilizados ó seu xeito, literatizados, se queredes; mais pola misma aquela, mais que vos pareza paradoxa, teñen ainda máis realidá e máis valer, e o matinar niles é cousa do máis fondo enseño, ainda pra un etnólogo: é de imensa importancia o que persista do poder creador dun artista neste terreo.

Valle-Inclán houbera sido, por exemplo, un perfecto redactor de Grimorios e Enchiridions máxicos, ben superior a Antonio Venitiana del Rabina e a Jonás Sufurino. Non coñezo conxura-

ción millor composta—caxeque diría que nin máis eficaz, se poidera ser—que a que di a Saludadora de Céltigos en Beatriz, un dos contos de *Jardín Umbrío*. Non se pode lograr unha cousa así, se non se ten fé no desconxuro. Non vou decir que Valle-Inclán creese na bruxería; mais é evidente que tiña a arte de "pórse en situación", ou sexa: en lugar de "escribir coma si creese", cousa doada pra moitos, "creer namentras escribia", sin que creese habitualmente. A escea en que Don Juan Manuel atopa a Estadea—que é naquil caso unha mixtura corrente entre os paisanos, de Santa Compañía e cortexo de bruxas—é ben reveladora, polo xeito en que se entrambilican o témero e o grotesco, feitio medieval tan propio da ialma enxebre da nosa xente. Endexamáis, en Valle-Inclán, é a maxia un engaño, nen tan xiquera cando se poidera esperar que o fose (*Lembrai Mi hermana Antonia*). Púñase sempre "en situación" mediante un mecanismo psíquico hoxe ben coñecido.

É certo que tiña unha marcada inclinación ás cencias ocultas. Relacionábase moito con uns cantos señores serios e de moito respeto, que publicaban en Madrid a *Revista de Metapsíquica*, e tomóu parte, en contra do Doutor Lafora, nunha gran porfia provocada por éste, sobre de certos fenómenos de visión a través dos corpos opacos. En *La lámpara maravillosa*, véselle a coñecencia que tiña da mística heterodoxa de Miguel de Molinos e Juan de Valdés, da Gnósis e a Filosofía:

Hermética: mais todo tén ali un senso estético. e era tamén este senso, ó meu ver, no que o atraían as "supersticiós" galegas. Non son eu soio a ver en Valle-Inclán un predomínio caxeque absoluto das representaciós estéticas, que determinaban a súa concepción do mundo.

As supersticiós galegas tiñan sido estudiadas con un criterio demoledor, entre outros, por Rodríguez López; con criterio histórico, por Murguía (con verdadeira simpatía por elas, en tanto poideran ser indicio do noso pasado céltigo); con afán de pintoresquismo costumbrista, por moitos escritores do XIX; con intuición máis fonda, pola Condesa de Pardo Bazán. Pra atoparmos unha valoración "en serio" da superstición, témonos que situar no noso século, e precurar ós psicoanalistas, que atoparon nela a revelación da primeira actitude do home frente do mundo, con moito millor sentido que os descubridores da "mentalidade primitiva"; e ós surrealista, que lle conceden unha sustantividade paralela á da nova física, coma medio de superar a realidade dada.

Non podo decir que Valle-Inclán fora desta maneira de ver. Semella más ben que il valoraba a superstición como poeta. Craro está que o punto de vista poético verdadeiro non ten que ver coa exterioridade descriptiva, histórica, característica ou pintoresca, nin xidera simplemente psicolóxica, senón que enterra na raiz metafísica das cousas. Realmente, tido deixa agora como simples literato,

non nos temos preocupado de investigar o seu pensamento, e máis ben val a pena.

En todo caso, Valle-Inclán, en lugar de estudar as supersticiós galegas dende afora, como fazemos os que seguimos os métodos máis correntes da Etnoloxia, danos a impresión dunha vivencia directa delas. A lectura das súas obras, provocando en nós a vivencia sentimental, pódenos axudar moito pra "pórmonos en situación" e dese xeito, podelas comprender.

1951.

ANACOS INEDITOS

I

—¿E qué tempo poderá térr a Isolina?

—Non se sabe. Os que a viron nacer son máis vellos, e por eso calan. Dende logo, moi nova non é.

—¿Qué tal foi a Isolina cando era moza?

—As mulleres dín que non podía ser moi bonita, cando non atopóu quen cargara coa ela.

—¿Quén é a Isolina?

—Pois é a Isolina, e co eso abonda.

—¿De qué vive a Isolina?

—Principalmente, do que come, e come do que tén, e tén o que herdou.

—¿Qué é o qué fai a Isolina?

—Principalmente, ouservar o que fan os demás.

—Logo, a Isolina é unha metida?

—Non. A Isolina non é unha metida. A Isolina fai o que fai por levarlle as noticias ós demás, non porque a ela lle importe saber das vidas alleas.

—Logo, a Isolina é unha ociosa.

—Non. A Isolina non é unha ociosa. A Isolina non está endexamáis ociosa. O traballo que colléu consómelle o tempo todo, e dálle máis que facer que se tivera ela que cavar na terra.

—O que é a Isolina, é unha aduaneira.

—Non. Non vaiades pensar que a Isolina é unha aduaneira. Fai o que fai polo ben dos outros... Como eiqui non hai papéis que traian as noticias... E ainda máis que polo ben dos outros, faino por mór da xustiza. A vida da Isolina nortéase nun ideal moral do máis ergueito. Todo aquí veciño que non leve a vida de cheo conforme co ese ideal, é merecente de crítica e sofre con xustiza as críticas da Isolina. Ora que, como ese ideal é tan perfecto que non se pode chegar a il, resulta que toda a nosa castimonia está exposta ás críticas da Isolina, e recibiraias sempre que os seus feitos cheguen á coñecencia da Isolina, e como non hai maneira de que non cheguen, velehi estás.

—¿Logo, a Isolina fai ben no que fai?

—Mirade si é de boa intención que dunha vez pechou a tenda que tén, e máis a casa e todo, e andivo máis de tres légoas, pra irlle contar a un patrón de outra parroquia que a muller lle andaba con outro.

—¿E a Isolina non andivo nunca con ninguén?

—Si andivo, non se lle sabe. A Isolina nunca se lle sabe nada, nin deso nin de outra cousa, nin boa nin ruin.

—¿E cómo se goberna a Isolina pra que ningúén se lle entere de nada?

—Eso sábeo ela.

II

Como un velliño nugallau i esquecido que xa non tén cousa que agardar neste mundo, porque na súa vida xa todo está cumprido e xa non hai máis que o que xa foi; como un velliño canso de vivir sen froito, na tarefa xornaleira de sostela vida ou o soño, arrestora os dous evaporados no lonxe, sen deixaren nada na mau; como un velliño cangado do pesar e do peso das lembranzas do onte, ás costas no fardel da soedade, lembranzas do que foi e do que non foi; como un velliño que non se estreve a falar e tén medo de escouitar, vou dando a volta, andando, camiñando pasenijo, pouquiño e pouco, turrando do corpo, por diante das tendas baixas nas que entra unha miguiña de sol marelo que se deita no chao en rectángulo, deixando o adentro en gris opacidade penumbrosa (nunha hai música, noutra libros, noutra más libros, noutra anteollos, noutra santos, noutra tabaco, noutra roupa, noutra más roupa, noutra más libros), diante das pequenas vidas vagarosas acochadas atrás das cristaleiras, que poden aproveitar longos leceres en sentirense vivir, en sentirense pasala vida como unha bris nunha tea de ara-

ña. As sombras deitadas dos pilares do soportal deseñan un ritmo sen cabo no camiño de lousas puidas do camiñar eterno, e o teito baixo, afinando no chao os rexos esteos de pedra, alonga a perspectiva de columnata sen fin diante dos ollos. E por antre as columnas, o sol ríse de nós. No tépedo silencio amornean as lembranzas... Nunha destas lousas do piso, hai moitos anos, había un ramo esculpido e a xente decía que era o arbre da vida. Eu xa non o acordo... Nesto, do outo da torre da Catedral, cai unha batelada. Unha batelada longa, longa, longa, que ven de onte e de dias de sol con nubens de prata no ceo e risadas na terra alumendo faces sonrosadas de primaveira. Esto si que o acordo eu.

—Batelada que escorréntalas meigas, fillas da morte, que de todos lados se erguen pra enterraren na cinza todas as espranzas; se nonas has escorrentar, máis valera morrer enantes que o teu son se estiñe pra sempre, vello sino que ainda vive, cheo das gaudades de todo o que non chegou a ser, chorando as despedidas todas, debullando todas as verbas derradeiras e as oraciós dos que non naceron. Mais eu ben sei que este son non remata endexamáis, anque os nosos sensos deixen de ouvilo, e que podemos ir nil moi lonxe, co risco de non volver.

1955.

L E R I A

O CEO DE CORREA CALDERON

Eu querro ir ó ceo que deseñou o Aureolo. Máis que nada, porque, como xa pasei do tempo, penso que me non fárán ir á escola.

Aquel ceo dos Sete Vales é, por certo, un ceo de Nacemento, mais os arbres e os montes e as casopiñas son de verdá; non son de musgo nin de cortiza. E un espelliño pequerrecho que ten Noso Señor na mau, e nil, os que teñen "visión de amore" fitan a imaxe desta terra nosa en símbolo e compendio, con toda a súa esencialidade, atal e como debe estar cecais na Ideia Diviña, onde todas las cousas teñen eternidade: as boas, como ésta, en beinzón permanente; as ruis, non sabemos cómo.

O mozo pegoreiro, gardador da avenza do pazo, rubiu ó ceo en oración de pensamento, e levóu pra alá nos ollos, ateigados de beleza, a imaxe da súa terra. E atopóu que aquelo era o ceo. E non se pasmóu nada.

¿IL HABERA LIN BURATIÑO?

E si áinda hai neve nos montes e hai frores xa nos toxos, qué vai ún faguer nestes seráns de raxeira, senón andar camiños baixo do ceo e do silenzo?

Hai un ár tépedo nos vales, veñen medrásdolos regatos e canta a iauga nos cadoiros. Sonan as nosas pisadas nos carreiros, tripando as follas secas.

E si o mundo se puxera de tal xeito civilizado e pedante—ideal de moitos—que un tivera que fuxir dil, non ficaría tan xiquera un recantiño destes onde un poidera vivir cos penedos e cos carballos, de costas a toda a mecánica social?

UN HOME

Un dos "homes" de Castelao, que se lle esqueceu ó Castelao, é "O home que se desaiuna con café con leite".

Pódense facer dúas castes de homes polo almorzo: os que toman chocolate, papas, cascarilla, sopas de allo, augardente, etc., e os que toman café con leite.

Calquera podería pensar que o café con leite é unha cousa pra cando un vai de viaxe, pra non tomar unha cousa pior. E mais non: hainos que o almorzan na súa casa, todos os días. Estes forman unha caste especial, que se creen más que os demás e botan por ela, e responden moi afoutos cando lles preguntan:

—Yo me desayuno con café con leche.

Apricando o conto ós grupos sociás, podemos dividir os pobos en dúas clases: os que desaiunan con café con leite, e os que o fan con calquera outra cousa. Si nos fixamos ben, hemos ver que os povos que toman café con leite de desaiuno son pobos decadentes, ós que xa non hai cousa que lles valla. Pódese pensar que os que toman papas é que están nun estado de primitivismo, os que toman carne e cousas sólidas son pobos bárbaros, mais os primitivos e máis os bárbaros son os que están mozos e están encomenzando a vida e teñen diante moito tempo de dura e de ir pra riba, e non os decadentes, que xa non lles queda espranza... Ora, dos que toman augardente, non se sabe qué pensar...

DA MEDIDA DAS COUSAS

Tí dis: Galicia é ben pequena. Eu digoche: Galicia é un mundo. Cada terra é como si fora o mundo inteiro. Poderála andar en pouco tempo do Norte pra o Sul, do Este pra o Oeste noutro tanto; poderála volver andar outra vez e más; nona has dar andado. E de cada vez que a andes, has atopar cousas novas e outras has botar de menos. Pode ela ser pequena en extensión; en fondura, en entidade, é tan grande como queiras, e dende logo, moito meirande de como tí a ves. ¿Non dín os filósofos que o home é o "microcosmos", o compendio, o resumo do universo todo? Pra canto

máis unha terra con tó dolos homes que nela viven, un pobo, que, se cadra, é unha sorte de Adam Kadmon... Do grandor do teu espírito depende todo; canto máis pequeno sexa, máis terra precisarás. Si o teu pensar é fondo, a túa terra, pra tí, non terá cabo, nela estará o mundo todo con tó dolos seus clímas. Si o teu pensar se detén na códia das cousas, non digas tampouco: Galicia é ben pequena; és tí, que endexamáis poderás concebir nada grande.

DOS NUMAROS

O que sabe que 1 é igual a 3, é o millor filósofo.

Quen de 3 quita 9, é o millor matemático.

Mais o Mago é o que sabe que 9 fan 1, e 10 ningún.

Se minto, apóllo a Goethe, e non a min.

O FILOSOFIO DO PROGRESO

—¿Vostede qué fai ahí, tio home, derriba dese penedo?

—Estou agradando a que o real se volva racional.

NIETZSCHE

"A preguiza é a nai de toda filosofía. ¡Cómola! Daquela, a filosofía é un vicio?"

Pásmame, Fritz, que o poñas en dúvida.

DESPOIS DO SOL-POR

A finca foi dun frade exclaustrado. Ten un cenador con mesa de pedra e un paseo cuberto de parral, e por unha beira, buxos recortados facendo asentos con respaldos, molidos como sofás.

Vindo pasear nela no empardecer, o espírito atopa tan doce acougo, tan nidia transparenza como a do ceo barrido do Norte naquela hora.

Daquela, os más fondos e enguedellados problemas apreséntanse de tal xeito craros e sinxelos, que non hai un que resista; a análise pódese levar onde ún queira. As ideias veñen como as pombas que se acollen ó pombal, enfiadas, precisas, lúmiosas, enchendo a ialma de luz. Sinte un medrar o seu altar mental dun xeito xúrdio e sereo.

Mais logo dá ún a volta, e todo se esqueceu, voou todo. As vellas ideias deprendidas nos libros volven rondar arredor da testa coma os morcegos cegados da luz.

A HORA DOS CLASICOS

O tempo—noso vello amigo—máis vello que nós, anque hai quen porfia que non—trai pra cada cousa a súa hora. Tantas como trai ó lombo... E trai unha tamén pra ler os clásicos: pra mim, é a hora da siesta, no vrou.

Atopei un tomo imprentado en Granada, por Sebastián de Mena, no ano de 1599, que ten as obras de Quinto Horacio Flacco, coa declaración

maxistral feita por Villén de Biedma, e coma o sol queima a aquela hora. Ieo coas madeiras entornadas, e declaro que non sendo nesta edición, e nesta hora, e si os comentarios me non adeprendesen que a hiena imita a voz dos homes e a pantera bota un bafo de soavísimo perfume pra todos gustoso se non é pra o dragón, a quén lle cheira mal, e más da división dos meses do ano, que fixo Túbal, e da disposición dos elementos asegún Aristóteles e Ptolomeu, pode que non lle encontrara tanto chiste ós *Epodos*, ás *Odas* nin ás *Epístolas*.

O PASEANTE SOLITARIO

De cote lembrarei unha vella estampa que ilustraba a *Nova Heloisa*. Un rapaz por un camiño, cun caxato na man e o chapeu debaixo do brazo.

Ben sabía Rousseau que o paseante solitario vai en compañía da natureza inteira. E mais il isolábase dela nos seus passeos e enchíaa de pantasmas que il sacaba dos seus miolos. Ainda hai quien pensa que aquelas pantasmas son as que son verdá.

E mais eu, que desconfio dasas pantasmas e deprendo homildoso das herbas e dos grilos, vindo de volta pola verea de Santa Mariña, meto ás veces o chapeu debaixo do brazo e finco o caxato na terra, coma o rapaz pre-romántico que ilustraba a *Nova Heloisa*.

A NOITE

O tellado do corredor torna o orballo da noite, a constelación do Escorpio érguese por riba do cerro da Aguioncha, que marca o punto do Meiodia, e diante da casa, dous sapos tocan a dúo nas súas flautas de cristal. As súas voces acaen acompañadas e sonan a luar, ó luar que cai arrestora do crecente mediado, da coor de prata da roupa das ondinhas. Noso Señor deixa caer sobre da aldea luar e silenzio ás mancheas, dadivasas de ben, e os seus dons chegan eiqui moito más apresa, porque eiqui o ceo está más perto da terra. E por riba do home inferior, que sofre as mágoas e pasa as penas, adentro de cada un de nós, o home invisible recolle nas maus ergueitas unha migra de paz.

O SAPO

Andabamos esfuracando na Mota grande do Monte de Albán, que ten unha trabe de ouro que gasta a roda dos carros na verea que pasa ó pé. Andabamos abrindo con pala e picaraña a porta dourada do alén grorioso e ridente da tradición.

A mota, que outros remoeran antes que nós, en precura do ouro da leenda, guiados polo ensenho de San Cipriano, hoxe santo, outrora feiticeiro, ibanos dando flechas e machados das razas misteriosas que precederon ós Celtas na nosa terra. E nos beizos dos que, deixando a roza ou as ovelas, viñan curiosos parolar conosco, os feitos tras-

figurábanse en ginxelos poemas de antiga e enxebre beleza, de mouros, tesouros e donzelas.

De súpeto, a oito quartas de fondura, o sacho descobre un sapo negro e grandísmo, todo hinchado e gordo.

Respeitosamente, acochámolo nunha focha, sin lle faguer mal... Era o encanto da mota.

A PICARIÑA

A Rosiña ten cinco anos. Ten os olliños cravados, a cariña branca, as mauciñas finas e pequerrechas. Leva a súa saiña redonda, o seu mandilciño, a súa chambriña a cadros, o seu paniño á cabeza, as súas chanquiñas altas, o seu cabelo con raia ó meio.

A Rosiña botárona á Incrusa ós tres anos, e sacouna unha muller de Toxediños que a trai coela á feira da Pereira. Se non quer soltar da nai, collida á saia dela. Sorri, mais non dá fala, nin responde cando lle falan. E ela moi cobarde pra falar, mais cando anda no monte—porque a Rosiña vai co gado ó monte—ben fala cos outros rapaces.

Ao vela tan feituquiña, tan ben postiña, tan limpia, tan linda, as mulleres da casa lembran a "Picariña" de Asorey. Unha amiga da nai exprica coa súa sorna-morna:

—Esta, como xa lle é doutro tempo, inda tira por aquiles usos, e velehi está...

Esta Rosiña galana e ríseira, calada e medo-

siña, é ainda unha frol da aldea. O que non quer ser as mozas que van á Santa Marta.

DO SILENZO

A xente quer falar, falar... Non hai duda que a palabra val moito, mais unha cousa é a "palabra" e outra cousa é a "parola". A palabra vai sempre conosco inda que esteamos calados. Os antigos chamábanlle o *logos endiathetos*, o verbo interno, a diferenza do *logos prophoricos*, o verbo externo, que é o que se fala e moitas veces se esbardalla. Non ten a xente en conta que o silenzo é forza e as verbas ociosas, unha perda de enerxía que se desfai igual que o fume no ár. Do moiito falar, devece un: xa o notou Carlyle. Mais nada enfortece tanto coma o silenzo.

¿Sabemos se o pensamento non ten outros medios de comunicación, ademais da palabra e o signo? Eu coído que os ten, e con meirande poder. Arredor do home que cala, hai un nimbo de espírito. Non di nada, mais o pensamento é unha fonte silandeira que deita continuamente. Que deita a auga que move os muiños do mundo. Auga sempre viva que canta no silenzo a vivencia eterna do Pasado e a arela inmortal da Esperanza.

No silenzo xermolan e traballan a súa vida as sementes deitadas na terra, no silenzo conciben as entranas fecundas, e no silenzo a ideia faise criadora.

Se nos soupermos concentrar teimogamente no

silenco, afincármonos nese enseño dos grandes sabios, pode que virámos como se faría o milagre diante de nós.

O DEMO DO MICROSCOPIO

Hai moito tempo que eu sabia dil. O Sar Peladán encarnóu nil o Vicio Supremo, que é a soberbia: "Si comerdes deste froito, seredes tanto como Deus".

Ramiro de Maeztu, interviuvando a Mefistófeles, obtivo no "Fausto", esta resposta: "Eu son o esprito que nega sempre".

Hai tempo que eu sabia deste demo que colle o microscopio pra mirar o mundo.

O Castelao pintouno suspenso nun fondo negro de espazo sideral, lustroso como un carneiro esfolado, repoludo e ben mantido, divertido e risero. E un diaño galego, que non por ser galego deixá de ser diaño.

Levar leva na man o microscopio consabido, olla por il cunha risa de critico de café, e dí: "E iste é o mundo que fixo Deus?"

Ouh, diaño pándigo, por moi retortas que teñás as cornas, vénchese ben! As dúas cornas: unha, a soberbia que atopa o mundo pequeno, cativo para a grandeza dos fumes que leva na chola; a outra, a crítica miúda, que lle pon chatas a todo o que non é capás de facer...

Ben te coñezo tamén, diaño repoludo e ben

mantido, divertido e ríseiro: érelo Demo da Torta de Babel...

O PROFETA

Diante das casas da Pena, un home falaba dos pecados do século e da fin do mundo.

Tiña unhas barbas longas, levaba un chuzo na mau e un morral ó lombo, pendurado do pescozo un gran Santo Cristo. Correra moita terra: Mondoñedo, Santiago, Tuy, Lugo, Braga, Astorga, León, Burgos, Sahagún, Coimbra, Oviedo... eu qué sei! Non quería nada; unha esmola, se lla daban de boa vontade, senón, tampouco.

O home falaba, e unhas mulleres e algúns homes escoitaban. Era un domingo pola mañá cedo; saímos da misa parroquial, faguía frío, e a brétema coor de leite con auga, viña da ribeira e iba envolvendo todo...

(O xomeiro de *Flor de Santidad*, ou ben aquil tolo que Xacinto e Xosé Fernandes atoparon nun mesón indo de camiño?... Neomilenarismo ou neosebastianismo?)

Teixeira de Pascoaes ten un capítulo nos *Poetas Lusitanos* adicado a estes profetas que o pobo —o pobo, que é unha cousa tan grande, cando a vila nono botou de perda—produce a cotío, e que son a voz da Tradición, e caxeque sempre tamén a anticipación poética do futuro. Por qué non? Esta xente da montaña, esta xente da aldea, ten o corazón máis perto do corazón do mundo;

almas más sinxelas, teñen unha sensibilidade secreta máis dourada pra recoller as correntes astrales, telúricas, históricas, que atravesan o seu subcoscente.

A nós, o balbordo da vida, o trafego costante do espírito—sexá en cousas de importanza ou sin elas—non nos deixan atender ás palpitacións infinitesimás polas que se anuncian os acontecimentos. Mais estes poden recoller e rexistar como sismógrafos as vibracións lonxanas do que ha vir... "De cote o home é avisado do que ten que saber", di o Conde de Maistre... Mais compre ter o espírito espido de prexuzos, pra saber atender e tomar en conta as advertencias que se nos fan... Porque elas veñen por estranos camiños... E ademais hai unha cousa chamada Instrucción Pública, que se encarga de coutar eses camiños. Mais o que xa vén de volta de Salamanca, após de moer ben tempo os ósos nas duras bancadas das aulas, e encheu os ollos de letras e figuras debruzado nos textos, ese, se cadra, xa pode enxerguela verdade que non está na cencia que se enseña nas cadeiras... Porque, do mesmo xeito que hai costume asegún lei, fora de lei e contra lei, tamén hai verdade asegún cencia, fora de cencia e contra cencia, e somentes se pode chamar espírito libre aquil que sabe dar aprecio á verdade que non figura nos programas das asignaturas, aquiles que sexan capaces de parar diante das casas da Pena nunha mañá de nevoeiro, pra escoitaren a un home que fala da fin do mundo e dos pecados do século.

O ALEN

A ialma é unha volvoreta danzarina que o dia menos pensado fuxe de nós e déixanos arrecidos na friaxe da morte. Unha volvoreta que voa no alén, ebria de lembranza.

Bergson demostróu que a lembranza é a sustanza da ialma, e eu coito que cecais a lembranza sexa a sustanza da inmortalidade. Eu penso que cecais a espranza consiste en pómros o pasado dian-te dos ollos, aló no lonxe, pra encamiñarmos cara il o noso andar que cecais andamos por cobiza de desandar; que somentes o crebar o fio da lembranza é o que se pode chamar morte; que si o corpo durme na terra, a ialma entérrase no esquecemento. Foi o medo a esquecer pra sempre o que fixo que Nietzsche maximase un eternal retorno, e que si é que houbera unha reencarnación, había ser a saudade da terra a que trouguera as almas a novos corpos.

Non hai espranza sin lembranza. Agárdase o que se recorda... Agardar!... Helen agardará deixa a morte e máis alén da morte a quen sabe que non ha voltar endexamáis, cunha espranza máis forte que a realidade. O drama *Alén* de Xaime Quintanilla está todo no misterio dese agardar sen espranza. E a memoria de Helen a chamar por unha desas volvoretas que voaron pra o alén.

Agardar deste xeito é sempre agardar a volta do que xa foi, a eterna espranza saudosa, e

ceais non sexa moita toleria agardar que esta mesma saudade volva tragueiros mortos a esta vida. O Quintanilla, que coida que é un materialista, quer desvirtuar o idealismo cunha argumentación ben feita. Mais non pode cortarlle o camiño ó que o seu *Alén* esperta en quen o lee.

O idealismo saudosista ten que decir ainda moito dos longos camiños da lembranza que os mortos siguen no alén, e ainda pode descobrir o alén moi perto de nós.

E si o alén non fora alén? E si estivera dentro de nós? Calai! Se cadra as almas dos que se foron andan arredor de nós, ou mismamente dentro de nós. Non son alleos á nosa vida, teoén conosco os fios dos nosos actos, espréitannos dende adentro de nós mesmos. Miremos ben o que facemos, se cadra estamos sempre na súa presencia...

INDICE

Limiar	7
O sentimento da terra na raza galega	11
Do futurismo e máis do Karma	33
Nos, os inadaptados	41
Dedalus en Compostela	75
A coutada	97
 VARIA	
Xogadores de cartas	133
Estudos sobre o romantismo	139
Memorias de pouco tempo	147
Do culto da vaca astral en Galicia	155
Dándolle voltas a un centenario	159
As viaxes de a pe	163
Notas do que un lee	167
Vispera de San Bartolomeu	169
Unha muller na paisaxe	171
Valle-Inclán e as supersticións de Galicia	173
Anacos inéditos	179
 LERIA	
O ceo de Correa Calderón	185
Il habera un buratifio?	186
Un home	186
Da medida das cousas	187

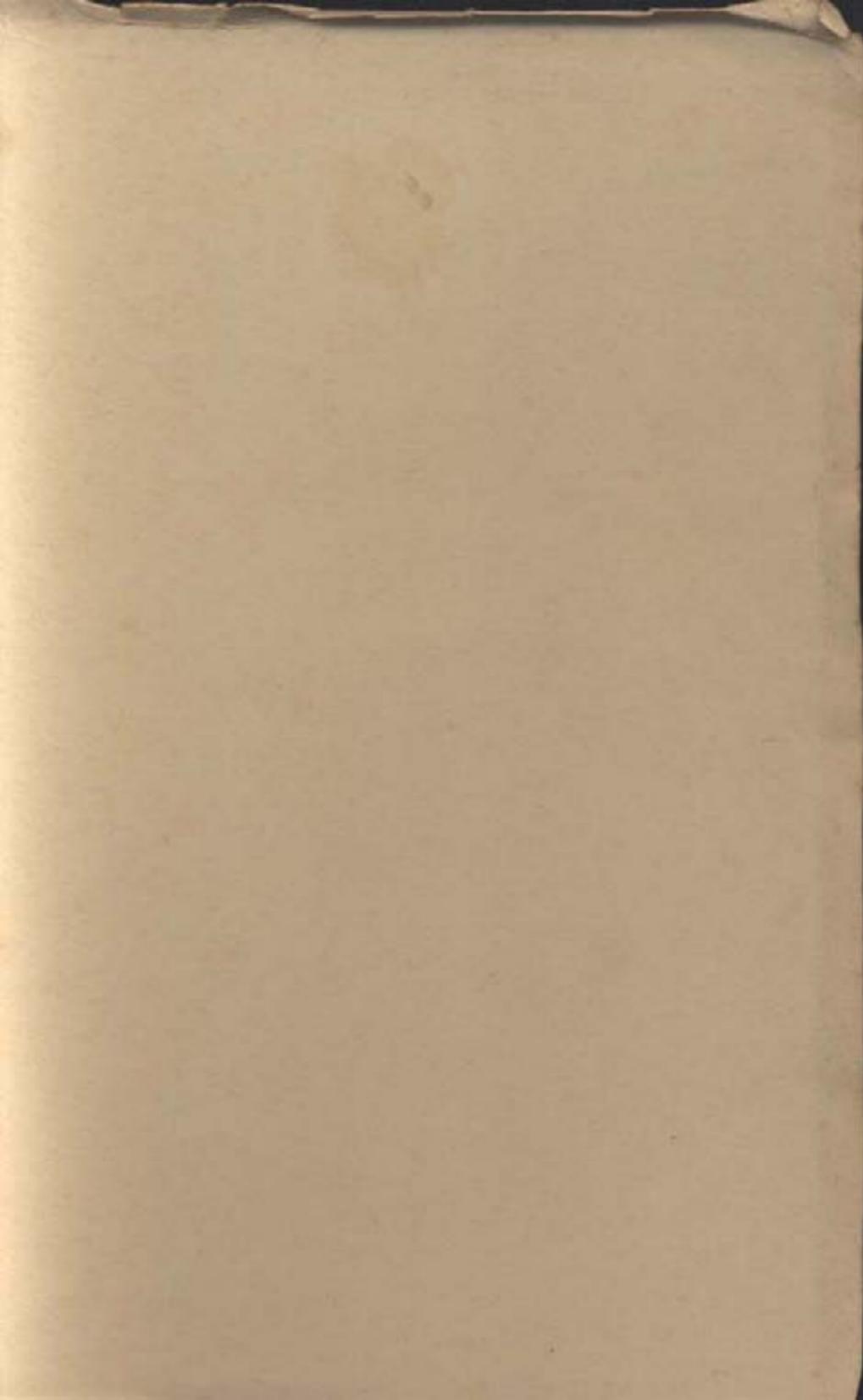
L E R I A
de Vicente Risco
foi composto por LINOTIPIAS MARIN
e rematouse de imprentar en
INDUSTRIAS GRÁFICAS NOROESTE
de Vigo
o dia 15 de febreiro
do 1961

Dos numeros	188
O filósofo do progreso	188
Nietzsche	188
Despois do sol-por	189
A hora dos clásicos	189
O passeante solitario	190
A noite	191
O sapo	191
A picarifia	192
Do silenzo	193
O demo do microscopio	194
O profeta	195
O alén	197

Reconquista, 1
VIGO

EDITORIAL
GALAXIA